

نووسینی

بلعج شيرگو

کیشہی
میڈینہ و نیستہی
کورہ

محمود حمود باقر

له عەرمییەوه کردووتی بە کوردی

منتدي اقرأ الثقافي

للكتب (كوردی - عربی - فارسی)

www.igra.ahlamontada.com

جہاں سنیم

594C

دكتور

بلهچ شیرگو

کیشهی کورد

میزینه و نیشای کورد

معهده ده دهه باقی

له هه ده بیه وه کوردو به تی به کوردی

چاپی سینه م

۱۹۹۱

نلوی کتیب کیشه ی کورد
نووسینی : دکتور بله ج شیرگو
وه رگیانی له عه ره بیه وه بو کوردی : محه مه دحه مه
بالی
تایپ : ئاسوس
مونتاز : دارا
به رگی ده ره وه : محه مه دزاده
خه تی ناوه وه : ستار
چاپی یه که م : ۱۹۸۶ یاخ سه مه ر
چاپی دووه م : ۱۹۹۰ ئیران - ته ورین
چاپی سیه م : ۱۹۹۱ - کوردستانی عیراق
تیراز : ۲۰۰۰

پیشکش

- جہ و اھیر لال نہ ھرو - لہ بارہ ی سہ رکوت گردنی شوڙشی
۱۹۲۰- ز - ی کوردستانی تورکیا وہ ٺٺی :

" .. دوا ی ٺٺی - کہ مال پاشا - بن بہ زہ بیانہ کہ وتہ گیانی کورد
و ، دادگی تایہ تی یوسزا دانیان داناو ، ھہ ردوسہ رکوتہ : شیخ سہ عیدو
دکتور فوناد و ، چہ ندانی تریشی لہ وانہ لہ سیدارہ دا ، کہ تا گیانیان
دہرچوو ، ئاواتی رزگاری کوردستان لہ سہر لیویان بوو ... بہ م جورہ
ٺہ م تورکانہ ی لہ م دوا بیہ دا ، ہوتا زادی خویان جہنگان ، کورد - بیان
سہ رکوت کرد ، کہ داوا ی ئا زادی ٺہ کرد ...! چہ ند سہ یرہ نہ تہ وہ یک
بگاتہ ٺہ وہ ی لہ داکوکی نیشتمانہ وہ بگور بریت ہو ھیرش ، ہوزہ وت کردنی
سہ ربہ ستی خہ لکی تر ...! لہ سالتی (۱۹۲۹ ز) شدہ دوبارہ کسورد
راپہ رینہ وہ و ، شوڙشہ کہ یان تا کاتیککی تر دامرکایہ وہ .. بہ لام چوون
شوڙشی نہ تہ وہ یک ہو ھہ تا ھہ تایہ ، لہ ناو ٺہ ہرئ ، کہ نہ تہ وہ کہ
سوربی لہ سہر سہ ندنی ئا زادی و ، ئامادہ ش ہی نرخہ کہ ی پیشکش
بگات ؟ "

ٺہ م کتیبہ پیشکشہ بہ وانہ ی کہ تا گیانیان دہرک چئ ، ئاواتی
رزگاری گل ، لہ سہر لیویانہ .

محہ مد حہ مہ باقی

بہ رایی

مقدمہ

ئەم كىتەبە لە سالى - ۱۹۲۰ ز. دا وەك پېنجەمىن بىلاوكىراو،
 - كۆمەلەى خۇيپوون - ى سىياسى كوردى ، بە زمانى عەرەبى لە
 - قاھىرە - ، لە لاين دكتور - بە چ شىركۆ - وە بە چاپ گەيەندراو
 لە راستىدا وەك پېش ماو، يەك سۆراخ كراو، دكتور - بە چ شىركۆ -
 ناو، خواستراوى نووسەرى بە ھەر وەرى كوردپەرور : ما مۆستا - محمد
 عەلى عەونى^(۱) ، يە ، كە ئە وىش بە ھاو كارى نووسەرى كوردپەرور و ،
 بىنە چە و خانە وادە كوردپەرور : ما مۆستا جەلادەت بە درخان^(۲) نوومىوتى
 وەك ئە لىن زورى زانىار يە كانى كىتەبە كە - جەلادەت بە درخان -
 ناوتى بە - محمد عەلى عەونى - و ، ئە وىش بە وەرەبىيە تۆكمەيەى
 خۆى ، بۆ راى گشتى خويئەندە واران و روشنبىرانى عەرەب - ى نووسىو^(۳) .
 ھەر لە گەل چاپ وىلاو بوونە و ى ئەم كىتەبە دا لە مىسر ، بالتىوزى
 حكومەتى توركيە ، لە مىسر ، بە پەلە بە ناو، حكومەتى توركيە
 نا، زابىيە كى توندى نا، بە حكومەتى مىسر ، كە چۆن رېنگا ئە نرى بە
 نە يارانى نە وەلەتى توركيەى دۆستى مىسر ، كىتەبى وا لە نرى توركيە لە
 لە مىسر بىلاو بىكرىتە وە . بۆيە نە ست بە جى بەرپەرسانى حكومەتى مىسر
 فرمانى كۆكرىنە وە و قەدە غە كرىنى ئەم كىتەبەيان نەركرد . بە لام پاش
 نە وەى ژمارە يە كى كە مى گەيشتبوو و لاتانى نەرە وە .

1- محمد علی هوشی : سالی 1897ز - له کوردستانی تورکیا له شاری - سوترک - ی لیسوای
 مبارکهر - له دایک یوهو ، پله ی یکه م ووهو می خوښی له تورکیا عوا وگردهو و، یو فخریوونی
 زانستی فایضی وهره یی چوټ مسروله قاهیره - له - ته زهره - خوښووی شی و کارنامه ی بهرزی
 سه نموده ، زمانې فارسی و فهرنسیی زړه یاش زانپوه .

له ځل په درغا چې کاندله دامه زړانغی کومه دی - څوپیون - له به شاپرووه . له به رگور دایه سی
کړنښی ، تورک نه یا نهنشوروه بگه پته وه نیشتمانی غوی و ، هره له میسر ماوه ته وه و ، له دیوانی شاهیدا
به ورځنی زمانه روژه لایه کان دامه زړاوه .

زانای دلسۆزی کورد : محمدعلی عهونی

کتابخانه که نه گرجی ناوی - کیشی کوردو میترینه ی کورد و ئیستان یان - به لام سه رومر ، به لگه نامه ، یان را پورتیکی خیرا و . (لاجینو زاریانسه ی میتروبیه ، سه باره ت به و زولم و زورناری وستهمه ی ، که ئیمپراتوریه تی عوسمانی ، له دوا ی سه ده ی پانزه هه مینی زاینیه وه ویدوا ی نه ویش رژی تازیه ی کار به ده ستانی تورکیا ، تا سالانی - 1930 خ - . مینیمای جینیه و جینیم کوردستانی تورکیا ، کوردویاننه ، له به رته وه . زانیاریه کانی ، نه نانه ت نلوی شورش وه ، را پهرین وه ، نووسه ران وشه دیبانی کورد ، زۆرتر تاییه تن به کوردستانی تورکیا وه ، و زۆرکم په لی هاویشتونه بۆ پارچه کانی تری

شه ره فنامه ی فارسی له چاپ ناوه ت وه ، پشه کی وپه را ویزی زۆر هئێژای بۆ نووسیه وه ، هه ره ها هه ره فنامه ی کردۆت هه ره بی وله پاش مه رگی ، له سالانی 1958 به زاره تی ربه ی میتر له چاپی داوه . خۆلعه ی تارینی کوردوستان و تارینی کۆل و که ماراتی کوردی ، ماموستا - نه مین زه کی - کوردون به هه ره بی و په را ویزی زۆر بایه غلاری بۆ نووسیون .

جزمی نووه می - مقشاهیر الاکراد - ی نه مین زه کی - له چاپ ناوه ت وه وه ، که لیک نووسه رای به نرخی له سه ر کوردوستان ، هه به ، که تا ئیستا به لۆنه کراونه ت وه .

له 11 ی ته مووژی سالانی 1952 تا کۆچی دوا یی کوردوه ، له قاهیره ، له ته که ی - شیخ مفاوری ، له - جتیل المعظم - له نزیک گۆزی - موهه رابن الفارح - نهرزاه (شه ره فنامه - له وه رگه ترانه کوردی په کی هه ژار - وه - م) .

2- له 1897/4/26 له کوردستانی تورکیا له فایک بهوه ، له که سه مۆل کۆلیژی با سا زانی ته و او کوردوه ، که - سه ت فاکه مال - چه وه ی کاری له تورکیا که وشه ده ت ، فرمانی له هئێداره دانی چه لاده ت به فرخان و که مه ران به فرخان و سوهر یا به فرخان و که مین پاشا - ی با وکیانی ده رکرد . به لاق هه ر چوار یان هۆیان ده ره باز کرد . له سالانی 1925 ز - تا هه رسی بهرا که : چه لانه ت و که مه ران و سوهر یا ، هۆیان که پانه شقه که ی شیخ سه عیدی بهیران ، که شقه که نوشستی هئێنا ، شیخ سه مه له هئێداره فرا ، چه لانه ت - پش له 1939/12/25 تا په نای به ره بهر - سوهر یا - وه - له وه که مه به وه ، تا له 1951/7/15 ز - ، تا ، کۆچی دوا یی کرد . که لێن روژنامه ی ده رکردوه ، دپار ترییان - روژنامه ی هاوار - و - رو نامه ی - په - نه لمانی وه ره نس و فینگیزی وه ره بی و تورکی ، به ته وای زانییه ، ماموستا - ره فلیق هیلمی - با دا شه کانی پشه که ش به گیانی ته م که لێ روژنیه ره کوردوه ، و ته ویه تی : " دپارییه بۆ گیانی پاک ی مورتیک ، که تا مرس بۆ کورد ژیا ... هتد " (به کورتی له : با دا شه کانی مهجه ر نۆئیل - وه ، وه رگه ترانی حسین جاف وحسین ششان نهرزاه جار ی - 1980 ز - م)

3- له م به ره به وه هاویش به یه زم کاک دکتور فوئاده مصوم له و نامه به یه ، که بۆ ته م به سه ته بۆسی نووسیه وه ، نه لیت :

" موهه ره وه جدی ، که ما وه په کی زۆر - مقشرف - بهوه ، له به شی کوردی را نه تی قاهیره و زۆردۆستی محمد مه للی مه ونی - بهوه ، چا و دتری چاپ کردنی کتێبه کانی شی کوردی بۆ گه ره مه وه :

که - اللقنه الکرتیه - له لایه ن چه لاده ت به فرخان - وه ، وه که با دا شتیگ به هه ره نس نووسه را ، به لاق محمد مه للی مه ونی . لێ زیان کوردوه و کوردیه تی به هه ره بی و موهه ره وه جدی خۆی سه ره ره شتی چاپ کردنی ته م کتێبه ی کوردوه . (م)

کوردستان . به لأم ئەمە لە وەرخی میژوووییەکی کەم ناکاتووە ، کە لە دوای
 دە رچووینیە وە تائێستا ، میژوونووسانی کورد و بیانی ، زۆریەکیان لە بوارێ
 بە لگەی میژوووییە نا ماژەکیان بوێم سەرچاوە گرنگە کردووە . هەر لە بەر
 ئەم گرنگی پێدانەش بوو ، ئەم کتێبە ، لە ساتی - 1961 ز - دا لە سەر
 پێشپیری سەرکردایەتی ئەو سەپا پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق -
 دووبارە تەقەلای لە چاپدانی درا یە و ، (پیرۆت - مام جلال)
 پێشەکییەکی تێروتەسەلی لە - 52 - لاپەرە دا بۆ نووسیوە ، بە لأم لە
 رەقابە ، ناوێشانە سەرەکییەکی : کتێبی کورد - ی لە سەر هەلگیرابوو
 جگە لە مەش لە وکاتانە دا کە کتێبە کە خەریک بوو چاپی تەواو بوێ ، دەزگا
 پۆلیسیەکانی ئەو سەپا عێراق ، هەر لە چاپخانە دا بۆ ئیجگاری دەستیان
 بە سەردا گرتبوو ، بە لأم نووسخەیەکیان ، بە بێ دەزگی لێدان ، لای بەرێز
 - مام جلال - پارێزرا بوو ، ئەم نووسخەیەش لە بەر ئەو ی دەست و دەست
 و ، جێگا گۆڕکێکی زۆر پێکرا بوو ، چەند لاپەرە یەکی فەوتابوو . . . من هەلەم
 دا ئەو چەند لاپەرە کە مە ی لە کتێبخانەکانی شارەکانە وە ، لە چاپی یەکەمی
 کتێبە کە وە ، پەیدا بکە مە وە ، بە ئومیدی ناگا داربوونی خوێندەواران و
 ئەو ی نوێ ، لە باری سەردەمیکی خوێندەواری پارچە یەکی نیشتمانە کە م ،
 - ئەسلی کتێبە کە - بکە م بە کوردی و ، بۆزیا تێرش کە لک بە خشین بە
 خوێندەواران ، هەندێ پەراویزم بۆ زیادکردووە و ، لە هەندێ جێگا شدا
 جارجارە وردە سەرنج و راستکردنە وە م لە سەر دەربڕیوە . . . جگە لە مەش بە
 پتوویستم زانی یادداشته کە ی - شەریف پاشا - ی نوێنەری کورد بۆ
 کۆنگرە ی - سیفەر - لە پارێس بکە م بە کوردی و ، بیکە م بە پاشکۆی کتێبە کە
 چونکە لە دوو توتی کتێبە کە دا زۆرباسی ئەو یادداشته کراوە ، جگە لە
 کتێبە کە ش و یادداشته کە ش هەردووکیان ، بۆیە کە مین جارە کتێبخانە ی
 کوردی ، چاپی پێیان ئەکە و ئ .

لە خوێندەواری ئەم کتێبە دا ، هەست بە دلگەرمی و زامیکی کاریگەری
 تازە و ، هاوارێکی بەرز ئەکەیت ، بەرامبەر ئەو زوڵم و کوششتار و
 ئێندایەتیەکی لە گەڵ کوردەکانی تورکیا دا کراوە ، دیارە کاتی چاپ و
 بڵاوکردنە وە یشی ، لە چاپی ئێستا دا لە زور پروووە - جیاوازتر بوو ، لە بەر

ئەو خوتنەر ھەست ئەگات نووسەرائی ئەم گتتیبە ، بەوھاوازە بەرزەو ،
 بەولەشە خوتناوبیہو ، بەوھەموو زامەو ، بەھەموو پاشقول لیتگرتن و
 ھەست بھین و پەیمانە ئرویانەو ، کە - کەمالی - یەگان پتیا ن داون ،
 زور دڵگەرمانەو ھە ک تازە جەرگ سووتاو ، تازە ھەستە ئەنجن ئەنجن
 کراو ، قسە ئەکەن و ، بەگیانئیکی توندی نەتەوا یەتیہو ، ئەرامبەرہەموو
 نەتەو ی تورک نەست دا ئەگرن ... مە پیم وایە - ھەندی جار - ئەو
 دڵگەرمیہ کاتیانەرہوایە ، بەلام زولم وستم وئەندایەتی و فاشیزمی
 ھیچ رژیمیکی داگیرکاری کوردستانیہ ، ناوینە و پەنگدانەو ی
 نەتەو کانیا نین ، چونکە ھەرلەناو نەتەو ی تورک دا ، نەپیان
 تیکوشەری ھەک - ئیسماعیل بێشکچی - ھەن ، کە دڵسوزانە داگۆکی لە
 مافی رہوای ئیمە ئەکەن و ، لەپیناویا ئازار ئەکیشن . لەبەر ئەو
 ھەلوئستی خوتنەدەواری ھوشیار و دوربین ، لەوکاتانەدا کە لەگەڵ
 فاشیزمدا ئەجەنگن ، پیا ن لەسەردەمی ئێندایەتی ئەو رژیمانەدا ئەژین ،
 لەوہدایە دووربەینانە سەیری مەسەلەکە بکەن و ، ھەک کورد ئەلێ : دۆ
 و دۆشاو تیکەل ئەکەین ، ئەبێ رووناکییری کورد دڵنیابسی کە
 داگیرکارانی کوردستان ، نوینەری راستەقینەو ، ھەلہژێرئەوای ،
 نەتەو کانیا نین و ، نەتەو گانیشیان سەروم دۆژمنان نین ، بە
 پێچەوانەو ئەبێ دوستایەتی ئەوانیش فەراموش نەکەین ، چونکە
 ئەگەر ئەو لایەنە فەراموش بکەین ، ئەوا ئەو بەرنامە دۆزەخ ئەسایہی
 رژیمە کە دیتە ئەنجامدان ، کە مەبەستیتی ، بەوہی ئەک ھەر نام و
 دزگا گانی رژیمەکی ، بەلکو سەرتاپای نەتەو کەیشی بکات بەگوماندا
 ئیمەش بەھەموو توانامانەو ، لەھەموو روویە کەو دۆژمنایەتی
 رژیمەکش و نەتەو کەیشی بکەین ، لەیەک کاتدا ، کە ئەمەش ئەرکی
 شۆڕشگێڕانی کورد ، نەپیان جار گرانتر ئەکات ، لەکاتیکدا چاکتر وایە
 تەقەللا بدەین بەھەموو شیوہیەک قەوارەو ھیزی ئەو دۆژمنە کە مەتر و ،
 کە مەتر بکەینەو دیارە ئەگەر بتوانین نەتەو ئەراوستیگانی خۆمان
 والێ بکەین دۆستایەتیمان فەراموش نەکەن ، ئەوا کاتێ رژیمە
 داگیرکارەکانیا ن شەرمان لەگەڵ ئەکەن ، ھەربەتەنیا نامودەزگا گانی

رژیمه که شه‌رمان ته‌که‌ن . بنگوما‌نیش له‌زۆر. هه‌لکه‌وتی میژوو‌یییدا ، له‌شۆرشه‌کانی کورد دا‌گه‌لان وکه‌سانی ئازادیخوازو ئه‌راوسیمان ، یارمه‌تی وپشتگیریان کردو‌وین ، وه‌ک له‌شۆرشه‌کی سالی - 1880ز - ی شیخ عه‌بداللهی نه‌هری - دا ، که‌زیاتر له‌ (5000) عه‌ره‌ب و ، هه‌زاران ئه‌رمه‌نی و دیان‌به‌شداری شۆرشه‌که‌یان کردو‌وه ، گه‌لی جاری ته‌ریش روونا‌کیرانی ته‌و نه‌ته‌وه . ئه‌راوسییانه ، له‌ته‌جانی یشتگه‌ماندا ، له‌سه‌لایه‌ن رژیمه‌کانیانه‌وه‌گیراون و ، ئازاراون و ، هه‌ندێ جارێش کوژراون . .

هه‌رله‌پاڵ ته‌مه‌شدا هه‌میشه‌ نوژمنا‌نی ئیمه‌ و یستوویانه‌ ته‌ونا‌وه‌روکی مرۆفایه‌تی له‌دیزه‌مانه‌وه‌ له‌بزووتنه‌وه‌ی رزگاری خوازانسه‌ی که‌له‌که‌ماندا یه ، ئا‌وه‌ژووی بکه‌نه‌وه ، یان له‌بیرمانی به‌رنه‌وه ، به‌وه‌ی له‌کاتی زه‌بروزه‌نگ‌پیشادا و نه‌ست‌لێ و ه‌شاندنی کوشنده‌دا ، له‌لایه‌ن نوژمه‌کانه‌وه‌ به‌سهر‌جه‌ما‌وه‌رو گوندو‌شاری ئیمه ، وابکه‌ن ئیمه‌ش بخه‌نه‌ هه‌مان هه‌لو‌یستی به‌ره‌چدانه‌وه ، که‌ته‌مه‌یان هه‌رگیز له‌بزووتنه‌وه‌کانی ئیمه‌دا نه‌بووه ، چونکه‌ رووی نه‌دا‌وله‌ته‌جانی سوتاندن یان کوشتن و گرتنی ره‌شۆکیانه‌ی جه‌ما‌وه‌ری بێ‌لایه‌نی ئیمه‌دا ، شۆرشگیرانی کورد بچن له‌سه‌رجاده‌و ، گوندو‌شاری نه‌ته‌وه‌ ئه‌راوسێ نشینه‌کانماندا گونده‌کانیان به‌سووتیتنه‌وه ، یان ها‌و‌ولاتیان بکوژن و بگرن ، مه‌گه‌ر ته‌و‌کاتانه‌بچ ، وه‌ک نووسه‌ریکی که‌وره‌مان ته‌لێت : (که‌دا‌گیرکه‌ران خۆیان هاته‌نه‌ به‌ر‌کوته‌کی کورد) . که‌چی ته‌م ها‌و‌کیشه‌یه ، هه‌میشه‌ به‌پێچه‌وانه‌وه‌بووه ، وه‌ک له‌م‌کتیبه‌دا ته‌م‌دیاره‌ فاشیانه‌ی رژیمی تورکیا له‌سالی (1920 - 1930 ز) دا ، زیاد له‌هه‌زار گوندیان سووتاندو‌وه . هه‌زاران ها‌و‌ولاتی کوردیان کوشتو‌وه ، ئا‌واره‌و ده‌ربه‌ده‌رو ، به‌زۆر گواستۆته‌وه . ته‌وه‌ی له‌وسه‌ربه‌مه‌دا رژیمی فاشی تورکیا له‌گه‌ڵ گه‌لی کورد دا‌کردو‌یه‌تی ، هه‌مان ته‌و‌به‌رنامه‌ فاشی و په‌که‌ره‌ستانه‌یه که‌رژیمی فاشی به‌غدا - ی ئیستا ، په‌نجاسا‌ڵ‌دواتر ، واته‌ ئه‌و‌ای هه‌ره‌سه‌ره‌ش و تاله‌که‌ی سالی (1975) به‌هه‌مان شێوه‌و توندتر ، له‌گه‌ڵ گوندو‌شارو جه‌ما‌وه‌ری کورد دا‌کردی .

جوگرافیای کوردستان

سروشت و ناووه‌وا :

کوردستان ، له باکووری خۆره لاتیه وه ، له زه‌ریاچه‌ی - ورمی - وه ده‌ست پهن ته‌گات ، تالای - مه‌لاتیه - له باشوورو خۆرتاواو ، دریزایی ، مه‌گاته‌ نزیکه‌ی (۹۰۰) نۆسه‌ دکیلۆمه‌ ترو ، پاناییشی له نیسوان (۱۰۰-۲۰۰) کیلومه‌ تردایه ، ولاتیکی شاخاوییه‌ وه ، ته‌که‌ ویتته‌ نیوان هیتلی (۳۴-۳۵) ی پانایی و ، نیوان (۳۷- و ۴۶) ی دریزایی^(۱).

کوردستان له هه‌موو لایه‌کیه‌ وه کتیی سەخت ده‌وری داوه ، جگه‌ له به‌شی باشووری خۆرتاوا‌ی ، چونکه‌ ته‌م به‌شی بریتیه‌ له هه‌رده‌وبان و ده‌شت ، که‌ تاوی کان‌ی و رووبار پاراوی ته‌که‌ن چاکترین ناوچه‌ی به‌که‌ لکیشی بۆ کشت وکاڵ ، به‌شی باشوور و ، باشووری خۆره لاتیتی ، له به‌رته‌وه‌ی رووباری - خاپوور - له‌م به‌شه‌یدان .

به‌رزترین کتیه‌کانی کوردستان ، ته‌وانه‌ن که‌که‌وتونه‌ته‌ خۆره لاتیه‌وه و ، هه‌موویان لی‌ره‌وارو نزاری چرو ده‌وله‌مەند دایپۆشیون ، نۆلی به‌پیتیش ده‌وری داون ، بویه‌ هه‌میشه‌ له‌هاوین وه ، له‌زستانیشدا ، تاوه‌دانیاں تیا‌یه‌ و ، پهن له‌دیته‌ات وشارو ، به‌پتیچه‌وانه‌ی زنجیره‌ی کتیه‌کان‌ی سه‌رکه‌وشه‌نی تورکیا و ، شیرانه‌وه‌ که‌رووتەنن و ، لی‌ره‌وار و ، له‌وه‌پیان تیا‌نییه‌ ، چونکه‌ له‌گاشه‌به‌ردی ره‌قه‌نی کانزایی شه‌قارشه‌قار و نۆلی زور لی‌ژ پتیکه‌توون ، له‌به‌رته‌وه‌ به‌هێزترین ، ئازاترین سوپه‌ ناتوانی به‌م ناوچه‌ شاخاوییه‌ دا ره‌ت به‌ج .

له‌گه‌ڵ ته‌مه‌شدا سه‌رچاوه‌ی زۆر به‌ی تاو ورووباره‌کان‌ی له‌م به‌شانه‌وه‌ هه‌لته‌قوتێن ، وه‌ک - فورات - وه‌هه‌ ، بولقه‌کی و - دیجله‌ - ولقه‌کانیشی .

1- به‌رگی چواره‌می - ده‌ولتی موسانی ، له‌نوسینی - هه‌ممه‌ر - له‌ته‌رجمه‌تورکه‌که‌یه‌ وه .

ئەم ئاوانەش ھەموویان روولە باشوورن ، جگەلە - قتور - نە ھەج ، کە
 لقیکی رووباری - کەر - ھەو ، ئە پڑیئە زەریای - قەزوین - ھەو ، ھەندێ
 چەم و رووباری تریش ھەن ، زوربەیان ئە پڑیئە زەریا چەم - وان - ی
 بە ناوانگە ھەو ، ھەندیکی تریشیان ئە پڑیئە زەریا چەم - ورمج - ھەو ، کە
 لە ولاتی عەجەم دا ھەو ، کە وتۆتە لای خۆر ھەلانی زەریا چەم یە کە میانە ھەو .

کشت و کال:

سەربارە ی ئە ھەش کوردستان ھەک بە ھەو بە ناوانگە ، کە ولاتیکی
 شاخاویبە ، بە لām لە راستی دا ، بەرلە ھەمووشتیک زۆر بە ی ناوچەکانی
 کشت و کالێ تیا ئە کرێ ، بە تاییبەتی ئە و ناوچانە ی ناو ھەوایان مام
 ناو ھەندی و سازگارە ، پێن لە باخ و رەزە ھە ھەمە جۆر لەرەختی بەر دارو ، باخی
 سەوزەو ، لەرەختی - توو - کە یارمەتی پێشخستنی ھونەری پەروەرە
 کردنی کرمی ناو ریشم و ، ھەنگ ئە ھەن .

لە زۆر بە ی ناوچەکانی کوردستاندا ھەک - دیار بە کر - و - ماردین - و
 - سەمرت - دۆشاوی ترێ لروست ئە کەن ، ھەروە ھا لە کانسازشدا
 ئە ولە مەندە .

لە کوردستاندا بە رووبومی کشت و کالێ بە ھەموو جۆرەکانی ھەو زۆرەو ،
 گرتگترین جۆرەکانی بە رووبومی خا کە کەشی ئە مانەن :

گەم و جۆو گەنە شامی - بە ھەروە جۆرە کە یەو - و ، ھەرزەن لە
 باشتترین جۆری و ، کە تان و ، پێستە و کونجی و لۆکەو ، بێ بە لەک و ، مازو
 و ، پیاو ، سیرو ، نیسک و ، فاسۆلیا و ، تۆک و ، بادام و ، گوێزو ، باقلە
 و ، ھەنجیر و نەبق و ، زەیتون و ، ستیو ، ھەرمج و ، قەیس و ، خۆخ و ،
 ھەلووژەو ، گیلەس و ، ھەنار و ، ترێ - بە ھەموو جۆرەکانی ھەو ، توو ، ھەو
 گەلج شتی تر لە میو و بە رووبومی تاییبەت بە و ولاتانە ی کە ناو ھەوایان
 مام ناو ھەندی .

کان و کانسزا :

له - ثورفه لی - کانئیکی گه وره ی - مس - هه یه ، ناوبا نگیکی گه وره ی
جیهانی هه یه . له شاری بالو - ش کانئیکی تیکه لئی مس و زیو هه یه ،
له - سیلوان و جه زیره ی ئییین عومه ر - کانی خه لئووزی به ردین هه یه ، له
هه ندی مه لئه ندی شاری - دیار به کر - یش کانی - زیو زیو - هه یه و ، له
قه زای - نیرۆخ - یش کانی - زیتر - هه یه ، له پال - وان - و
ده رو به ریشیدا ، کانی ده وله مه ندی خه لئووز و قورقوشم و ، مس و ، فافۆن و
نه وت و ته باشیر و ، چیمه نتۆ هه یه ، له نزیک شاره کانی - شه رجیش - و
- چۆله میترگ - ئاوی مه عده نی گوگرده هه یه ، له نزیک - باشقه لعه - ش
ئاوی مه عده نی ئاسن و ، له شاری - که ماخ - یش کانی خه لئووزی به ردین
وقورقوشم هه یه ، له دۆلی - زئی - دا ئاوی مه عده نی ی کاربۆنی هه یه ،
له قه زای - کیفی - ش کانی ئاسن و ، له قه زای - که سکیم - ش کانی
ئاسن و پوڵا هه یه ، له قه زای - خه نس - یش کانگی نه وت و ، قبییر و ،
گه چۆر و ، ته باشیر و ، شتی تریش هه یه ، له - شه رزیخان - و - هاسیلی - ش
ته باشیر و گه چۆر هه یه ، له نزیک - شه رزیخان - و چپای ئاگری داخ - یش
جۆره ها چا وگی ئاوی گه رمی مه عده نی ی هه یه ، له مه لئه ندی - که بان
مه عده ن - یش ، له پارێزگی - خه ربوت - کانی قورقوشم هه یه و ، له
- جه مشکزک - یش خه لئووزی به ردین و ، له و ناوچه ی - ده رسمیم - یش
چه ند چا وگی یه کی ئاوی مه عده نی هه یه ، نه جۆریان ته زانری و نه ناویان .

پیشه سازی :

له خۆره لاتنی کوردستاندا ، پیشه سازی - به ره - و - مافوور - زۆر
پیشکه وتوو ، شه م پیشه سازیه ، پیشه یه کی خۆماتیه و ، ئافره تان له کاتی
ده ست به تالیدا ، شه واننی برتێژی زستانی پێ ته به نه سه ر . چنینه - یش
به شتیه یه کی گشتی پیشکه وتوو ، شه مه ش ئاوی ته و کوتال و کله و په له
مخوری و ، لۆکه و ئاوریشمیا نه یه که تایبه تن به کوردستانه و :

هه مه جۆر په ربه ، خا ، چیتى گډل گولا وگه او هه باورپا په خ و به په و
کليم و پۆپه شمين و جاجم و تاقمى هه مام و (2) ...

هه روه ها خو شه کردنى پيسته و ، به کارهتنيانى به هه مسوو جهورىک
پيشه په خى به ريلاو له کوردستاندا ، زه په نگه رى و ، به تايپه تى زيرکارى
کردنى چه کى بړنده ي وه کو مشتوى شمشير و خه نچه ر و ده مانچه له سه
شيوه ي کوڼى خو ره لات و ، نروست کردنى سيني زيو ، بو به کارهتنيانى
شه ربه ت وجگه ره و ، نه خشاندى ده سکى سونگى و ، به کارهتنيانى عاج و
نه به نووس و که هره مانى زه رد و ره شيش (3) پيشه ي جيا جيان له
کوردستاندا .

زين نورى و دارتاش - يش ، به هه موو جۆره کانيه وه ، تارپه ده يه ک
پيشکه وتوو ، شايانى باسه له هه ندى ناوچه شدا شوپنى نروست کردنى
سابوون و خومخانه و ، کارگى تريش له سه رشيويه تازو هه يه ، له
- ماردين - يش دا جۆره سابوونى چاک و دانسقه هه يه ، که له روڼى
فستق نروستى ته که ن پتې ته ليتن - به تۆم -

مه پړ و بړن و ولاخى به رزه :

ته مه ش ئا ماريكى ساماندارى ته و مه رومالته يه ، که کوردستان
ناويانگى پتيوه ي په پيدا کردووه ، ژماره يه کى زۆريان لى ته نتيه نرته ده رموه
بو ولاته نراوسپکاني ، له کوردستاندا (387 - 478 - 13) سه رمه رو ،
(2,395,184) سه رگا و مانگا هه يه (4) .

2- له گډل ته م ناوانه دا هه ندى ناوى تر له ده قه هه ربه په که دا بوون ، زۆرته قه للى دۆزينه وه بانم داو ،
قاموسيان بوگه رام و نيشانى گډل دى هه ربه ي زانيم دان ، به داخه وه مانا کانيا نم نه زانى ،
وهک وشى : الابات ، الکزي ، الشتارى ، الشيلان و انواع التيل . (م)

3- که هه مان : Sucin - کاره با ، هه مه ر ، موورووى کاره با ، زه رديو ، مانده په کى ريسنى زه ردى
به نرجه ، له بره خنى کار نه هه نرئ و به کارى پا له په ستۆ - ته بهت به کاره با له ژترزه ويه (القاموس
العلمى النور - ص 78 - به رگى سته م - که مال جه لال هه ربه) - (م)

4- به روانه - قاموس الاعلام - ي شه مه نين سامى .

به هؤی نه بوونی هو و ، پتیا ویستی ته وا وه به بۆسه رژمیوکردنی ته واوی دانیشتوانی کوردستان ، ناتوانین رایه کی شتیجگاری ده ربهرین . بـه لـام به هؤی وردبوونه وه له تیکرای ته وه رژمیهر زۆر و خه ملاندنه جیا جیا نه ی که تانیستا له م باره یه وه ده رچوون ته توانین شتیگ بلتیین له راستیه وه نزیک بیت :

له کتییی زهردا ، که سالی - 1892ز - له فهره نسا ده رچووه ، نه لیت کورده کانی تورکیا ژماره یان - 3,879,012 - که سه .

ژه نرال - زلنجی - یش له گه له سه رژمیوکردنی تورکیا دا ته لی کوردی تورکیا ژماره یان - 2,475,800 - که سه . له سه رژمیتری تریشدا که حکومه تی تورکیا له سالی - 1919ز - دا بـلـاوی کردۆته وه ، وا هاتووه که له (1914/3/1 ز) کورد ، له ناوچه کانی - وان - و - به دلیس - و - خه ربوت - و - دیار به کر - و - ته رزه روم - دا ، ژماره یان - 2,527,840 - که س و ، ته شلیح ته م سه رژمیهر به شه کانی تری کوردستانی تیا نیه .

- مسیۆ ویتال کونیه - ش له کتیه که یدا که ناوی ناوه - ناسیای تورکیا - و له سالی 1892 ز - دا چاپ کراوه ، ژماره ی کوردی تورکیا به - 1,928,550 - که س دا نه نری .

له راپۆرتی نه ولیژنه یه شدا ، که به سه روکایه تی - کونت تلکر - ی سه روکی پیشووی وه زیرانی - هه نگاریا - ، له سه رفه رمانی کۆمه لای نه ته وه کانه وه پتیک هاتبوو ، وه له 16 ی ته مووزی - 1925 ز - دا بـلـا و کراوه ته وه ، ناوا هاتووه :

ژماره ی کورد له تورکیا دا - 1,500,000 - که س و له شیران 700,000 که س و له عتراق 500,000 - که س و ، نه وانی تریشیان که له ولاتانی وه ک : سوریا و هی ترنا بـلـگـون ، ژماره یان - 300,000 - که س ، به مه ش ژماره ی هه موویان ته کاته - 3,000,000 - که س .

گومان له وه دا نیه که هه موو ته م خه ملاندنه بوورن له راستی و نه وستی یه وه ، چونکه مسیۆ ته لکسه نده ربا با - له کتیه که یدا : کۆمه له

زمان و ئە دەب

زمانی کوردی - ش وە ک تێکرای زمانە ئارییەکانی خۆرە لات ، لە
پە هەلەوی وەسەنسکریتی و ، میدی جیا بۆتە وە ، ئەم زمانەش لە سەرهەو
بەرە و راست و بەریتنووستیکی سەر بە خۆ ئە نووسرا ، نزیکیەتی زۆری لە گەل
ریتنووسی ئاشوری و ئەرمەنی دا هەبوو ، ئەم ریتنوووە وازی لێهێنرا و
بە ریتنووسی عەرەبی کۆتایی پێت هێنرا کە زمانی قورتانی پیرۆزە .

زمانی ئیستانی کوردی ئە بێت بە چوار شتێوە زمانی جیا جیا وە کە ئەمانە ن :
کرمانج ، گۆران ، لۆری ، کە لەهۆری . لە ناو ئەمانە شدا شتێوە زمانی
لۆری لە هەموویان زیاتر لە پە هەلەوییە وە نزیکی ، لە بەر ئەوەی لۆری کە
لە مەلەبەندی پە هەلەوییە وە نزیکی و ، کلدانی و ئاشوریەکان زۆر کاریان
تێ ئە کردوون .

دوای ئەم ، کە لەهۆری لێتی نزیکی و ، ئینجا - گۆران - و پاشان
کرمانج . بە ئەم ئەم دووانە دواییان زمانەکانی کلدانی و ئاشوری
کاری تێ کردوون ، چونکە ئاوستیتیان نزیکی .

بۆ روون کردنە وە ئەم مەسەلە ئالۆزەش ، لێرە دا پوختە ئە
نووسینە ئە خەینە بەرچا و ، کە خاوەنی جوگرافیای - ملطبرون - نزیکی
سەمەلێک لە مەو بەر لە بارە ی روونکردنە وە مانای وشە ی - ئێران ،
بیران - وە ک لە خۆرە لاتدا باوە و - ئێریان ، ئاریانە - وە ، وە ک لە
خۆرئا وادا باوە و ، لە مەلەبەندی زمانی ئێرانیدا ، کە لە ناو
نەتە وە پێشکە و تەووەکانی ئێراندا نووسیویتی و ئەلێ :

" پێشینه کان کاتی خۆی جیا وازیان لە ئێوان - ئاری - وە سقووسی
(تاتار) دا ، دا ئەنا ، هەروەها جیا وازیان لە ئێوان هەردوو وشە ی
(توران) و - ئێران - دا ، دا ئەنا ، کە لە سەر خانووبەرەکانی ئەمەل -
وشە ی - ئاریانە - نووسراوە و ، هەروەها مانای - ئاریانە - کە لێ
یۆنانیەکان با و بوو ، بە ئەم هەندێ زانای - یۆنان - ئەم زاراوە پەیان
هەربۆ خۆرە لاتێ ئیستانی ئێران - خۆراسان وە فغان - بە کارهێناوە

که چی - هیرۆدۆت - زاراوه ی - ئێران - ی به ټیگرای نه وولاتانه وتوووه
 که که وتۆته نیاوان خۆره لات و خورنا وای - دیجله و فورات - ه وه چونکه
 گومانى تیدانیه که - میدیا - یه کانیش هر پتیا ن ته و ترا : - ناری - .
 کوټترین زمانى - ئاریانه - ش ، هر دوو زمانى - زه نند - و
 - په هله وانه - زمانى - زه ندى - ش کاتى خوى زمانى کتیبى شایینى
 ئیرانى کوژ بووه ، که پتیا ن وتوو - زه نندا ویتستا - چونکه ش م زمانه
 له سهرتا پای ناوچه کانى باکووردا ، له بانى ئیراندا هر له خورنا وای
 - بوخارا - وه ، تا ته زرنجان با و بووه ، ش م زمانه تا ش م چه ندانه ی
 دوا ییش لای - مه جوسه کان - هر پیرۆز بووه ، وه ک چوژ زمانى
 - سه نسکریتى - لای زانا کانى هیند پیرۆزه . ته مه ش ته وه ته سه لمینى
 که ش م دوو زمانه کوژنه له بنچینه دا ها و به شیتیکیان له نیاواندا هه یه .
 به لآم زمانى - په هله وى - به واتا زمانى - پال وانه و جهنگا وهران -
 وادیاره کاتى خوى له عیراقى عه جه مى و ، میدیا ی گه وه و - برث - پشدا
 (واته ههریمى فارس) دا به کارها توه ، هه ندى کیش پتیا وایه کاتى خوى
 ش م زمانه ، تا قه زمانیک بووه که له کۆشک و سه را و دیوه خانى پاشا کانى
 - قیروس - نه ژا دنا ، به کارها توه ، که واته به هوى نزیکا یه تى و
 به کارهینانیه وه له لایه ن پاشا کانه وه ، وشه گه لیکى زورى کلدانى ونا شورى
 تیا یه و ، جگه له مه ش کاتى خوى کتیبه - مه جوس - په کان له زمانى
 - زه نند - یه وه وه گپه را و نه سه ر په هله وى .

دیسان هه ربه م زمانه نووسینى هه لکۆلراوى زۆرى سه رده مى ساسانى
 هه یه و ، ته مه ش به لگه ی ته وه یه که ش م زمانه له سه رده مى ته مانیشدا ،
 به کارها توه ، به لآم ورده ورده له سه رده تى سالى - ۲۱۱ ز - په وه ، په
 سالى - ۶۳۲ ز - زمانى په هله وى - یانه یان که لاخستوووه ، که له
 با پیرانیانه وه بۆیان ما و ته وه ، چوونه ته کتوى - برثه - و ، به پتیا ی
 فرمانى شاهانه ویا سى پلۆکراوه ، زمانى فارسى - یان ، که شپوه زمانى
 ههریمى فارسه - واته ناوچه ی - شیراز - ی ئیستایه - به سه ره مو و شه و
 هه ریمانه دا سه پاندووه ، که له سه رده مه دا له ژتیر رکینى خویاندا بووه ،
 هه ربه راستیش ته میان له - په هله وى - و - زه ندى - ش ئا سانتره .

له سه دهی چه و ته می زاینیشدا ، کاتج عه ره ب به ته واوی ده سستیان به سه رده وله تی فارس دا گرت ، ئیتتر ته م زمانه گه شه و شه وقی لهدمست دا له سالتی ۹۷۷ ز یشدا و له سه رده می - دیالمه - دا ، کاتبع ویستیان زمانیک له زمانه کۆنه کانی ئیران زیندوو بکه نه وه ، که سیمای شارستانیتی پتیه دیار بن ، هاتن زمانی فارسیان هه لئبارد ، که نزیکتر به وله سه رده می خویان و ، له هه مان کاتیشدا تازه ش بوو ، به لām سه بیران کردنا لوگۆزی زۆری به سه ردا ها تووه و ، گه لڅ وشه ی عه ره بی و زمانی تری تراوسنی تیکه ل بووه ، له گه ل شه مه شدا شاعیران و وتار پیژان له م زمانه وله زمانی تری ئیرانی کۆنی وه ک زه ندی و په هله وی کۆنی کوردی ، شیوه زمانیکی ئاسان و فره وشه و ، فره مانا و ، ناخاوتن شیرینیان هه لئبارد ، ونا و بیان نا ، زمانی فارسی تازه و ئیتستا له ولاتی فارس دا باوه .

زمانی کۆنی فارسی - ش به هۆی کتییی به نا و بانگی - شاهنامه ی فیرده وسی - و کتیه مه جوسییه کان و کتیهی کۆن و پیانوانسی - مه جوس - وه ، هه ر به پارێزراوی ما په وه .⁽¹⁾

له مه وه بۆمان ده رته که وئ ، نه ته وه ی کورد له نه ته وه کۆنه ئیرانییه کان و ، به ناغه ی شارستانیتی پیشکه وتووی له بانی گه وری ئیراندا داناوه و ده سه لاتی له خۆره لاته وه ، هه رله دۆلی - سه ند - وه تا نا وه پۆی - دیچله وفورات - له خۆرنا وادا ، رۆبیشتووه و ، زمانه که یشی به ناوی زمانی - په هله وی - یان - په هله وان - به واتای زمانی پالنه وانان و جه نگا وه رانه وه ، له تیکرای ولاتانی سه ره ئیمپراتۆریه تی یه که می ئیرانی با و بووه ، که ته سه کهنده ری مه کدونی له ناوی بر بووه و ، دوا ی ته ویش به ما وه په کی که م ، ده وله تی پاشایاتی - طوائف - دا زرا ، که له میژرووی فارس دا به ته شکانی ناوه برین و ، ته مانه هه رته وانه بوون که تا ما وه په کی زۆر له سه ر ده ست به سه راگرتنی ئیران ، له شه ردا بسوون ، تا یاشای هه ریمی فارس ، به سه ، هه موویاندا سه رکه وت و دووه مین

1- بهرانه وتاری په نجا و پهنجه مینی هتیکاری ئاسیا ، وه رگراوله جوگرافیای - ماظیرون - سه ره سی ،

شیمپرا تۆریه تی شیرانی دامه زرانده، که پاشان نا وئرا - ساسانی - وه وشه ی - فارس - له تهک وشه ی - شیران - دا به هه موو شیمپرا تۆریه تی کۆن و نوێ ته وئرا ، ته مه ش بووه هۆی ته وه ی یه که مین شیمپرا تۆریه تی شیرانیش هه ربه فارسی نا و بیری ، له کا تیکدا که کوردی په هله ویش بووه ، چونکه سه ره رای ته وه ش که نه ته وه ی فارس ، له شارستانی و سه ره وری شیراندا کۆنه ، به لām له چا و نه ته وه ی کورد دا تازه تره . کورد له پیش ته ودا بنا فه ی یه که مین شارستانی شیرانی دانا وه .

ته مه و ، زۆربه ی ته دییان وزانانی کورد ، دوا ی ئیسلام ، به ره ه می خۆیان له بواری هونه رو زانست دا ، به زمانی تری وه ک فارسی و عه ره بی و ، له م دوا ییه شدا به تورکی نووسیوه . له گه ل ته مه شدا ژماره یه کیان زمانی نیشتمانی خۆیان ، هه ر له به ری هه ست و بیری خۆیان له یاد نه کردووه ، کۆمه لێ نووسراوی گه وریان له هه مه جۆر هونه رو زانین دا بۆ به جی هیشتووین .

ئیمه لێره دا ناوی - هه ندئ - له ته دیانی نا و داریسان به سه ره ته که یه وه ، که به زمانی کوردی نووسیویانه ، نه ک هه موویان ، له ترسی ته وه ی لێژیه به با سه که نه ده یین ، چونکه باسکرینی یه ک به یه کیان ، پتیویستی به کتیبیکی سه ره خۆ هه یه :

عه لی هه ریری : سالی 1009 ز - له شارۆچکه ی - هه ریر - سه ره هه ولێر له دایک بووه و ، دیوانیکی شیعرێ ئیجگار جوانی هه یه و ، هه ر له شارۆچکه کی خۆی نێژرا وه و ، گۆره که ی بۆته مه زار .

مه لای جه زیری : ناوی - سنج ته حه د - وه ، به م نازنا وه به نا و بانگه ، خه لکی بۆتانه و چامه ی ناسکی له غه زه ل و خوا په رستی و ته سه وف دا هه یه و ، دیوانیکی شیعرێ هه یه ، که لای خه لک زۆر خۆشه و یسته وه سالی 1160 ز.⁽²⁾ له جزیره ی بۆتان - جزیره ی شپین عومه ر - کۆچی دوا یی کردووه و ، هه رله وێ نێژرا وه و ، گۆره که ی بۆته مه زار .

2- ره لگ دانا نی مژووی زاهین له پا ل مژووی ژانی ته م شامیره دهبانه دا هه لای چاپ بهیت ، چونکه - مه لای جه زیری - له سالی - 1407 ز - دا له دایک بووه ، له سالی - 1481 ز - دا ، کۆچی دوا یی کردووه ، له به رده وه که ره هه لای نووسه رده یین ، ته و مژووی - کۆچی - به (م)

فه قق ته يران : ناوی - مه حمود - ه وخه لکی شاروچکه ی - مه کس - ه و
 سالی - 1302 ز⁽³⁾ له دایک بووه ، نووکومه له شیعری گه وره ی هه یه
 به ناوی - شیخی سه نغانی - و چیرۆکه کانی - به رسیسا - و دیوانتیکسی
 به ناوبانگیشی هه یه به ناوی - وشه کانی ته سپه ره ش - ه وه - ته سپه که ی
 پیغه مبه ر (د . خ) که به بوراق به ناوبانگه - ته م نووسراوه یان له ناو
 خه لکدا زۆر بلآوه ، کتیبیکسی تری شیعری هه یه به ناوی (م . ه) ده رباره ی
 ته سه وف و - وحده الوجود - ه . سالی - 1376 ز - له شاروچکه ی
 - مه کس - کوچی دوايي کردووه و ، هه رله ویش نیتراوه .

مه لای باطی : ناوی مه لاته حمده و ، به وبۆنه یه وه که له گوندی
 - باطه - ی لای - هه کاري - بووه ، به - باطی - به ناوبانگه . سالی
 1417 ز له دایک بووه ، دانراوتیکی ده رباره ی چیرۆکی له دایک بوونی
 پیغه مبه ر (د . خ) هه یه و ، دیوانتیکسی شیعریشی هه یه . سالی 1492 ز
 کوچی دوايي کردووه .

ته حمده ی خانی : شیخ وزانایه کی پایه به رزو ، شاعیر و عاشقیکسی
 پرشنگداره و ، له هۆزی - خانیان - ه و ، خاوه نی دیوانی - مه م وزین - ی
 به ناوبانگه ، که چیرۆکه شیعرتیکسی بێ وینه یه ، وه ک - ته لیاژه - ی هۆمیۆس .
 ته م کتیبه له سالی 1591⁽⁴⁾ ز له - بایه زید - نووسراوه . فه ره هه نگیکسی
 له باره ی زمانسی عه ره بی و گوردیییه وه نووسیوه ، ناوی - ته وبه هاره - گه لی
 کتیبی تریشی به عه ره بی و تورکی هه یه و ، جگه له شیعه به هه ره یه کـسی
 گه وره شی له هونه ره جوانه کاندایه بووه ، سالی - 1652 - ز کوچی
 دوايي کردووه و ، له ته نیشت ته ومزگه وته دا نیتراوه که خوێ له شاری
 بایه زید لروستی کردووه .

ئیسماعیل : خه لکی - بایه زید - ه و سالی 1654 ز له دایک بووه ،
 ته میش هه رشاعیری غه زه له و ، له نووسینی چیرۆکه شیعریشدا چاوی له

3- ته میش له کوتایی سه ده ی شانزه هه می زاین دا ژهاوه (م)

4- ته م میژوو ش هه ره له به ، چونکه ته حمده ی خانی سالی - 1650 ز - له دایک بووه و ، سالی
 - 1807 ز - کوچی دوايي کردووه ، بۆزیا تر زانین له م باره یه وه به روانه (ته حمده ی خانی شاعیر)
 و مغلتر ، فیلسوف و مفسر - الدكتور - مه زالدین مصطفی رسول - بغداد - 1979 -) (م)

- ته حمه دی خانى - كورد كردوو، كه - هۆمبیرۆس - ی كورده و ،
- فیرده و سى - فارسه . فه رهه نگیكىشى بۆزمانى كوردی و فارسی و عه ره بى
نووسیوه و، ناوی ناوه - گولتوزار - ، گهلچ چامه وشیعری ناسكیشى
ههیه ، كه به شتیوه ی کرمانجی ژووړو نووسیویتی ، سالتی 1709 ز له
با یه زید - كۆچی دوا یی كردوو و گۆره به تاوبانگه كه شی هه رله و تیه .

شهریف خان : ناوی - میرشهره ف خان - ه و ، له میره كانى هه كاره و
سالتی 1686 ز له شارى - چۆله میترگ - ی مه لته ندى هه كارى له دایك
بووه و، گهلچ یا دگارى په خشان وشیعری ههیه و ، دیوانیكى ئیچگسار
جوانى ههیه ، شیعری به فارسىش نووسیوه ، سالى 1748 ز كۆچی دوا یی
كردوو و هه رله چۆله میترگ نئیراوه .

مراىخان : خه لكی با یه زیده و له سالتی 1737 ز له دایك بووه و ،
به رهه مێكى زۆرى نووسرا و وشیعری جوانى ده رباره ی ته سه وف و غه زهل
ههیه ، سالتی 1784 ز كۆچی دوا یی كردوو .

عه لى ته رموكى : یه كێكه له زانا پایه بلندو ما مۆستا مه زنه كان سالتی
- 1000 - كۆچی له گونده كه ی خۆیدا كه كه وتۆت نێوان هه كاری و
مه كس - ه وه له دایك بووه ، ده ستێكى بالای له زانست و هونه ر و
به تا ییه تیش له هونه ره جوانه كان و ، ده رس وتنه وه دا هه بووه . دانهرى
كتیبى رێزمانى كوردیشه ، گه شتى به كه لكی بۆ ولات دراوستیكان كردوو و
تیا یاندا گهلچ شتى به كه لك و سه رنجى تیژى تۆمار كردوو ، گۆره كه یشی
هه رله گونده كه ی خۆیدا یه .

مه لایونسی هه له كاتینى : خاوه نی سى نامه به ناوبانگه كوردییه كه یه ،
كه له كوردستاندا به ناوبانگه و ، ده رباره ی فێركرنى زمانى عه ره بیه له
- تصریف و ، ظروف و ، ترکیب - دا . گۆره كه یشی له گوندی
- هه له كاتین - ه كه تیایدا له دایك بووه .

— — — — —

- کورد و دۆڤه زه تی به شارستانی ئیسلام و کولتوری به ره بێ که باند ووه

که سانیکی که م ناگا داری ته و خزمه ته گه ووه و گرانه ن ، که گه لی کورد
میران و سه کرکه وه ، زانایانی ، له هه مه جۆر سه رده می میژوو ییدا له
پێناوی به رگری له شارستانی ئیسلام و که لتووری عه ره بی دا کردوویانه .
ته وه یشی به وردی سه رنجیک بدا ته کتێبه کۆنه میژوو ییه کانی و
به تایبه تی کتێبه ته رجه مه کراوه کانی ، که پرن له رووداوی سیاسی و
جهنگی سه ربازی ، ته مانیش له لایه نی کۆمه لایه تی و ، ره وتی زانستی و
هونه ر ، به لگه ی زۆر ته بینج ، که کورد له سه ره تای په ییدا بوونی
شارستانی ئیسلام و ، دوا ی ته ویش له ده ورانی تری جیا جیا نا ،
به شداریه کی چه ندئا شکرای له زۆر به ی لایه نه کانی ژیا نی کومه لایه تی و
سیاسی و زانستی نا کردووه .

لێره نا ده رفه تی ته وه مان نیه ، تا به تیرو ته سه لی ده رباره یان
بنوسین ، که له سه ره تای دامه زانندی ده وله تی عه باسی - نا ، چ
ده وریکیان بووه ، چونکه هه یزی کاریگه ربوون له وله تی فارس و عێراقیشدا ،
به لگو هه ر ته وه نده باس ته که یین که - ته بوموسلیمی خۆراسانی - پێشه وا و
دامه زڕینه ری گه وره ی ده وله تی عه باسییه وه پیاوانی به نا و بانگی کورده و
گومانیشی تێدانیه که توانای ته م ، وای کرد روخساری ده وله ته ئیسلامدا
بگۆرێت و ، به نچینه ی چه رخی زێڕین و زانست و پێشکه وتن دا بهمه زری .
دوا ی ته میش میر ته حمه دی کوپی مه روانی کوردی - دیت که دامه زڕینه ری
میرنشینی مه روانی کوردی به ، له - میا فارقین - و - دیاره کر - ته میش
به رگریه کی باشی له ده سه لاتی خوله فاکان و ، به ره به ره کانییه کی زۆری
- غولمان تورک - ی کردووه ، خزمه ته که یشی به جۆرتیک له به رچا و گیراوه
که - ته لقادر بیللا سی خه لیفه ی عه باسی و ها و ده ردی به کتر ، نا زنا و ی

- نصرالدوله - ی داوه تیج و، متمانه ی خۆی پهن به خشیوه ، ئەم مسیر و جیگره کانی نوای خۆیشی ، یادگارێکی پرشانازیان له - دیاربه گر - و - میا فارقین - و - ماربین - و شوێنی تردا بۆشارستانی ئیسلام به جێ هێشتوو و، مێژووش بێ ناگانه بووه له ئامانه کردن و ناساندنی سەردارانێ کورد، ئەوانه ی له هه مه جۆر بهاری زانست و هه وهری ئیسلامیدا به ره مه میان بڵاوه ، هه ره له - فقه و ئه مه وه وحیدو فله سه فه و مێژوو و وه رگێران و مه نطیق وحدیث - نا و، کشتیه کانیان له قوتا بخانه کانی به قدا و قاهیره و مه ککه و مه دینه و، شه سه هان و به راغه و ، به تلیس و، نیمه شق و، هه له ب وشاره زوو - هه ریمی ئیستی سلیمانی - و گه لی پایته ختی تری ئیسلامی و، گه لی نه ورانی تردا ، شه خوتندرا .

ولاتی کوردستانی ش ، له سه رده می هه پاسی دا قه لیه کی پته و به وه به ی پاراستنی خه لافه ت ، چونکه که و تبه وه به رده م ته و ژم وشه به یلی ئه - رۆم - یانه ی له پاکوره وه به نه یژایی رووباری - فورات - ته ته و سه ری خورتا وا له - نه لیه ره (بیه ره که) له گه له قه له مه وه ولاته ئیسلامیه کاندای لیکیان ته دایه وه و، شه و سا به شی خورتا وای ولاتی کورد ، پیتی ته و ترا : ولاتی به ره که لته و که له به رو ، خه لکی نا و چه که و، موسلمانێ ته به ریش به رگریان تیا ته کرد ، بۆیه تا ئیستاش نیشتمانی کورد له م سه ره به وه ، تا شه و سه ری ، به ریتی له قه لگه سو په رو ، ته گونج ته گه ره به پیتی زا را وه ی تازه ناوی بنیین " قه لای پشه وه ی ئیسلام " .

• سه ره باری ته مانه ش ته و خزمه ته زۆره ی نه وه ته تی - شه یوبی - ی مه زن به ی شه کی کردوو ، که سولتانی کۆچکردوو - سه لاح الدینی شه یوبی ⁽¹¹⁾ - به هه شتی - دایمه زراندوو و، ئالای له میسو رو شام و کوردستان و هه یجا زو به مه ن و - ته را بلس - ی خورتا وادا شه کا وه ته وه . مێژوونووسانی گۆن و تازه ش ته مه کی ته وای ته م نه وه ته یان ، له هه ربه و لایه نی سیاسی و جه نگی به وه دا وه ته وه ، شه وه نده یان له سه ر نووسیوه ، که له یه نه پتیو یست نه کات ، ئیمه زیاتری له سه ره به یین .

1- سه لاحه دیسی شه یوبی له سالتی - 1138 ز - له عه رب ته له دایک به وه . له سالتی - 1191 ز - نا . له ده به شق کۆچی نوای کوردوو (م)

خوێنه ریش ته گه رته م به سه کرينه وه که مه ی له و خزمه ته زۆره ی کورد دا
له بواری سیاسى و زانستى و، هه مه چه رخه ی ئیسلامدا به یاد کرده وه ،
ته وه یشی خسته پا لکه لایه په جیا جیا کانی میژوونی ئیسلام و ده بگوبا سیاندا
نووسراوه - هه چه نده هه ندیک به هه له دا ویا نه ته پا ل فارس - پێیویست
به کتێبیکی گه و ره ته کات ، که به سه ربه خۆ بنووسری ، ئیتر ته وکاته ته توانی
برپاری خۆی بدا ، که کورد تاته م سه رده مانه ی دوا یش کۆله که یه کی +
به هیزبوون له بروست کرنی ده و له تی ئیسلام و، پێکه وه نانی
شارستانیتی و به ربلابوونی زانینه کاند ، ئیستاش کاتی ته وه هاتوو
بگه یینه وه بۆته و مه به سه ی ته م با سه مان به په له ، له پێنا ویدا دانا ،
ته ویش ده رخستنی ئیستای کوردبوو ، له ژیر باری هه مه جۆر چه وساندنه وه ی
تورک دا ، که بوته مایه ی به رپا بوونی زنجیره شۆرشیک له چه ندان نا وچه دا
و ، ته نجامیش له دا ها تودا ، هه ره به ی ته م گه له به تا زادی خۆی بگات .
پێشمان وایه پێش ته وه ی بچینه نا و میژووی ته وای شۆشه کانیه وه ،
دژی تورک ، با شتر وایه پێنا سه یه کی ره وشت و خووی کورد با س بگه یین ،
بۆته وه ی خوێنه ر ئا سانتر له ته م و مژی نا کۆکی - کوردو تورک بگات و
له به ره وه ش که با سه که ده رباره ی گه له که مانه ، به چا کمان زانی له م
هواره دا گوئ له وته ی ته و بیانانه بگرین ، که توێژینه وه یان له سه رکورد
و کوردستان کردوه .

— — — — —

چەردەدەری لوتی مێژوو نووس و توێژەر وەبایەکان لەسەر کورد

مسیق - ئەلکساندەر یا با - لە کتێبە کە یەدا: کۆمەڵە سە رنج و هە والێک دەربارە ی کورد " کە سالی - ۱۸۶۰ ز - بڵاوی کردۆتە وە ، ئە لێج :

" کاتێ خۆی لە نیشتمانی کورد دا ، ژمارە یەکی زۆر قوتا بخانە هە بوون ، زۆریش بە تەنگ فێربوونی زانییە وە ن ، چونکە لە هە موو شار و ناوچە ، یان هەر گوندیکدا ، لە ولاتی کورد دا قوتا بخانە و دوو قوتا بخانە و ، سیان و هە ندی جاریش زیاتر تە بیتری ، کار بە دە ستان و خە لکە کە ش زور بە پە روش و گرنگیە وە قوتا بخانە و زانایان ئە پارێزن ، گە وەرە و بچوکیان ریزی هونەر و زانست ئە گرن و ئە ییتر خێن . مامۆستای زور بە شیش لە - جزییرە - و ئامیدی و - سۆران - و - سیرت - و شوێنانی تر هە ن . ئە وە یشی بیسە وئ بر وانا مە ی - لیسانس - وە ر بگئ ، ئە بێج لە قوتا بخانە دا ، دوانزە جۆر زانست فێر ببێ ، ئیستا قوتا بخانە و مامۆستا و قوتابی ، کە م بوونە تە وە ، یان بە واتایەکی تر ، هە ر نە ماون و زور دە گمە نن " .

مسیق - نیکتین - ییش لە کتێبە کە یەدا - ورد بوونە وە لە کورد - ئە لێج :

بۆ دە رخستنی رە وشتی ئە م گە لە ، ئە بێج ئە وە بلێتین کە داوین - پیسی لای کورد ، هەر بە تە واوی شوێنە واری نیە ، لە بە رتە وە زارا وە یە کیان بە ران بە ر بە م کارە نییە و ، بۆ ئە مە ش و شە ی تورکی بە کارە هێن ، چونکە کورد ، هەر کە بوو خاوە ن خێزانی خۆی ، ئیتر هەر تە تاکە ئە هێن و ، ژنە کە ییش لە ژیا نی نا و خۆی خێزاندە دە سە لاتیکێ گە وەرە ی ئە بێج و ، مالا بە رتوێ ئە بات و نوکە رو گزیریش بە گوێی ئە م ، ئە کە ن ، هەر ئە میش خۆراک لە سە رخوان دا بە ش ئە کات و ، بە بێج فرمانی ئە م ، نان دانان ئی و ، کە مێردیشی لە مالا نە بێ ، پێشوای میوان ئە کات و ، میواندار ییان ئە کات و ، بە تە واوی سە ر بە ستیە وە لە گە لیا ندا ئە دوێ وە وە ک - ئافەرە تی

موسولمانی تریش روپوش ناکات ، ژن هینانیش له نه جاسی به کتر
خوشویستنه وه نه بهی و ، پش گواستنه وه بیشی به کتر نه ناسن ، به پیچموانی
تیکرای موسلمانانی تره وه ، که خواستی کوړ و کچی تیانیه و ، به گویره ی
خواستی خه لکی تر ، سه ره گړئ .

کورد ، له ژبانی روژانه پیدا جووتیا ریکی گورج وگول و ، مرؤ کساتی
شوینه نووره کانی کورستان نه بینئ ، سهری له وه سورته مینئ ، که چ
هیعت و پشووپه کی برتیرخواه ته کار ، تا به روپووم ، له وکیزه سه خته و ،
رووتانه بچته به ره م " .

له بهرگی - ۲۱ - ی نسکلوپیدیا - ی گوره شدا ، ناواها تووه :
" له ناو کورد دا سوزو خوشه ویستی خیزان زورپته وه ، دلسوزن بویه کتر
دلپاکن ، میوان راگرن ، نافرته تیشیان له نافرته تی تورک سه به ست تره ،
به سهری رووتی هاتوچوی دهره وه نه که ن ، هه ربه ک ژنیش نه هینن ،
ده وله مهنده کانیان نه بهی ، رقیشیان له تورکه ، کورد زورچه ز له موسیقا و
هه لپه رکن نه که ن " .

مسئ - هانری بندر - پیش له کتیبه که پیدا " که شتی به ولاتی
کوربان " نا ، نه لئ :

" پوخته ی قسه ، پیاوگه لی کورد ، قوز و جوانن ، زیره کن ، دوا ی
نه وه ش که شارستانیتی پیشیان نه خات ، له دراوسج تورکه کانیان
پتسکه وتووتر نه بن " .

مسئ - ا . ب . سون - پیش له کتیبه که پیدا " دوو سال له کورستان " دا
نه لئ :

" نه ورژو ی هه سستی کوربا په تی راهه په رځ ، نه ورژو ، ده وله تی تورک
له بهر ده میا له ت وپه ت نه بهی " .

- پول به ندر - پیش له کتیبه که پیدا که ساتی - 1926 - ز ، له پاریس
چاپی کړیوه ، نه لئ :

" زمانه کوردی ، زمانیکی پاراوه ، ده ننگه کانی سازه ، ناسان وناشکراو
نه وله مهنده هه مه چه شنه په ، له بهر پاراوی ، بولای خویت راهه کیشئ ، نه و
په ندانه ی تیایه تی ، شیرین و زور له سهر زارن و ، هه وینسی هه موو

ئاخا وتنتيكن ، ھەربە راستيش نيشانە وسىماي ژيانن و سىرووشىستان
 بە تەواوى بە سەركردۆتە وە ، ئەم پەندانە ھى كۆنترين سە دەكانى پيشوون
 زمانى كورديش لەرووى رەوانبىژىيە وە فەلسەفى لەم كەمتر نىيە و ،
 زمانىكى شىعەريە ، شىعەريش تيايدا ھەموو لايە نىكى گرتۆتە وە وەھموويشى
 باسى سىرووشتە "

مسيۆ - مازيان ھەرتەمان - يش لەكتىپە كە پىدا : (Funf Vortrag
 Uber den ISLAM) كە سالى - 1912 - ز لە - لايېزك - چاپى
 كوردووە ، ئەلى :

" ئە وەرژەي ئە وسەركردەيەي تيا دەرنەكە وچ ، كە كورد ئاستاجسى
 پىپىيە ، ئىدارە و توانايەك بە ھاوکاری لە گەل سىنوور و كەلتوور و
 شارستانىتى گشتيدا ، ئە خرپنە گەر ، كە ھەموو دنيا رىژى لى بىگىرئ و
 گويتى پىپىدا ت " .

مسيۆ - ف - شارموى - ش كە كاتى خۆي ما مۆستاي پە پىمانگەي
 ئاسياپى بوو ، لە - بىترسبورگ - و ئەندامى ئە كادىمىيەي زانستى
 ئىمپىراتۆر بوو ، لە پىپە كى وەرگىرئانى كىتەپى - شەرەف نامە - داکە
 مۆژووى كوردە و ، سالى - 1868ز - لە - پىترسبورگ - چاپ كراوە ،
 ئەلى :

" لە نىوان ئە وگەلانە ، كە پەك بە دواي پە كدا لە سەرشانۆي دنيا
 دەركە وتوون ، گەلى وایان تىپدايە ، بە ھۆي يادگارە بە نرخە كانىيە وە ،
 بىرە وەرى خۆي ، بۆنە وە كانى خۆي ، ئە گىرپتە وە ، كە پەرن لە مەزنايەتى
 دىرپىن ، وەك گەلى مىسر ، كە ھەرنىشتەمانە كى خۆي لانگەي فەلسەفەيە ،
 گەلانى تری وەك پۆنان و رۆمان - يش بە ھۆي ئە و پەيشكە وتتە وە كە لە
 ھونەر و زانست و ھىكمەتى ياسا و رژیمة سىاسە كانىانە وە ھەيان بوو ،
 شاپستەي سەرنج راكيشانمان بوون ، بە جۆرئ كە ناوپان بۆتە ھساوتاي
 ھەردىارە پەك كە لە مۆژوودا بە بىزورگى و نە بە زى ناوېھرى ، گەلانى
 تریش ھەن ، ناوپانگى خۆيان ھەربە وە ھىستووہ كە تواناي تىگىدان و
 وىرانكاريان لە ھەموو ئە و ولاتانە دا ھەيە ، كە خەپلە تىنووہ كانىان سۆ

وټرانکاری وړاو وروټ وټالان به سریاندا ره ت بوون ، وهک - هون -
له سرده می - ټاتټلا - ومه غول و ، ته تهر ، که به سرکردایه تی - جه نگیز
خان - ی به ناوبانگ ، به لای هدر ولایتیکدا ره ت بوون و ، به سریاندا
زال بوون شوټنه وارو یادگاری به خوټین سووربووی خوټیانیاں تیا به جن
هټشتووه .

گلانی تریش هډن ، هم ناوبانگ دزټوہ یان نیه ، ناوبانگی
جوامیری پیاوگلی که وره و پټشه وایان ، له جهنگ وټا زایه تی و ، هډندئ
سه رکړده یشیان ، که پاشایه تیان له ټاسیا و نه فریقیا دا کردووه و ، بوونته
مایه ی شهره ف مندی و شانازی بڼی ، وهک کورد ، که له سرده مه
کوټینه گانی میژووه وه - روټم - یان که به پراستی به - هرقل - ی ټیران
نه ژمیردرئ و ، نه وکاره مه زنانه ش که - سه لاهه دین - و - شاعادل - ی
برای ، کردوویانه ، هاوشانی نه وکارانه یه که قاره مانانی نه وروپایی
وهک - فیلیپ ټوگوست - و - ریشاردی شیردل - و - لوټزینیان - و ، که وره
پیاوانی تری جهنگی ، له شهر ی دووه می خاچ پرسته کانددا کردوویانه و ،
مایه ی سه ربڼندی دپانه کائن " .

هرنه م گلی کورده ، روټه ی تری وهک - که ریم خان - ی خستوټه وه
که له نیوه ی دووه می سه ده ی هژده هډا - ټیتوټس - ی ټیران - بووه ،
جگه له مانه ش ، که له میژوونووس و نه دیبانی زوړی وهک - ټیپین
نه شیر - ی جزیره و - نه بی فیدا - ی - ملک حماء - ی نه یوبی ، که وهک
میژوونووس و ، جوگرافی زان ، ناسراوه ، میژوونووسی هه لکه وټووی
وهک - نه دریس به دلپسی - یش .

سەرەنای ناکۆکی کورد و تورک

پێشتر ئاماژەمان بوووە کرد، کە کورد هۆی سەرەکی بـسوون بۆ سەر خستنی - سولتان سەلیم - ی⁽¹⁾ یە کەم، بە سەر - شانیسماعیلی سەفەوی - دا⁽²⁾، لە جەنگی - چالدىران - ی بە ناوبانگدا و چۆن بە فتوا و پرۆپاگەندەى - ئەدریس بە دلێس - ی حکیم هاتتە ژیر ڕکێفی سولتان سەلیمی یە کەمەو، و، پەیمانیکیان لە گەڵدا بەست، کە بە پێی ئەو ئەوپەیمانە سەر بە خۆیی ناوخوازیان هەبێت، و، لە کاروباری دەرەوێشاندا سەر بە خەلافەتى ئیسلامی بن.

ئەلێین ئاشە و کوردانەى کە لە هەزاران سالتەو، زەمانە ئێیان هاریج و، روداوی زۆر گەنگی مێژوو بێیان بە سەر دا تێپەریوە و کارساتی زەمانی زۆر ترسانکیان بە سەر هاتوو، و، زۆرجار لە زۆرشەری گەورە و خۆتیا ویدا، کە لە نێوان ئیمپراتۆریەتەکاندا رووی ئەدا، بوونەتە قوچی قوربانى، ئاشە و کوردانە لە بەر بە یانی مێژوو، و، بەرە و شستی خباتینانەو، و، جوانترین رەفتاریان لە گەڵ تورکدا نواندوو، و؛ لە هەموو جەنگەکانى تورکیا و، لە خۆرەلات و، خۆرئاوا ویدا، بە خۆین و سامان و چەکی خۆیان بە شداریان کردوو، و، بێ هیچ گومانیکیش گۆرە پەرش و بلۆهەکانى عوسمانییەکان، لە ئەفریقا و، ولاتانی عەرەبی و، ئەوروپا و، لە بەر شوورەى - قیەنا - دا - لە - ئەمسا - گۆڕیکی زۆری ئەو گەورە پەڕاوە کوردانە شى تیا یە، کە لە پێناوی ناوبانگی سوپای تورکیا دا، خۆیان کردوو بە قوربانى.

1- سولتان سەلیم: نۆڤەمین سولتانى موسمانى یە (1512 - 1520 ز) - (م)

2- شانیسماعیلی سەفەوی: دامەزرێنەری بنەمالەى سەفەوییەکانە لە فێران دا، وەک ئەلێسەن پەنە چە ئەچیتەو سەر شەمام موسای کاظم، لە کاتێکدا فێران لە فالگۆزى و پەشتویدا ئەزیا، بە پەشتووانى خێلە تورکەکان کەش و کاری دەوالتى خستە ژێر دەستى خۆى، شیروان و ئازەربەجان و کورستانى مێرفانى - کورستانى باخوورى - داگیرکردو، لە سالى (1502 ز) دا بانگی پادشای پەلەوا، بە ئام لە جەنگى - چالدىران - دا موسمانەکان بەزاندىان و شەڕەکی دێراندا. (م)

لیکولینه وه خهژوو بیه کان ته وه یان سه لماندووه ، که کوردستان پشیش
ته وه ی په یوه ندی به تورکه موسمانیه کان وه هه بئ ، باری له ئیستای
زۆر چاکتر و ، زۆر پشیکه وتوو تریش بووه ، له و کوردستانه ی که ته مپۆی
ژێرسته می ته و تورگانه ی ، که وه ک تیکرای ته و گه لانه ی له ژێر پکئیفی
شیمپرا تۆریه تی موسمانیدان ، نان به هیچ شتن له ماغی سروشتی کورد
و کوردستانیشدا نانتین .

کوردستان ، چوار سه ده له مه وه بر ، له هه موو پوو به که وه له ئیستای
پشیکه وتوو تر بووه ، چونکه له رووی به رتیه برنده وه زۆر گه شه کردوو تر
بووه و ، له رووی زانستی و ره وشتیشه وه بالتر بووه ، له رووی کۆمه لایه تی
و ئابوریشه وه ، له ئیستای چاکتر بووه . به لدم ته و تورگانه ی هه ر به
زۆرداری و ته زین و ، گه یانی تیکدان و کاول کردن ، گۆش کراون ، کاتین
سه بیران کرد نیشتمانی کورد ، ئاسوده یی و به ختیار ی بالسی به سه ردا
کێشاهه ، سه ر کرده کانی شی ئازاو ، به هتیزن ، بهیریان له وه کر نه وه به هه ر
رێگا یه ک بئ ، ته م نیشتمان به هه شته له ناو به بن ، چونکه ته م تورگانه
هه ره وه نده بینیان له ولاتیگ گیر بێت ، شتر هه موو دیار نه یه کی گه شه
کردنی و به ختیار ی له ناو ته به ن و ، کاریان ته وه یه خه لکی هتیمن و
هئ وه ی ، په رش وه لئو به نه وه .

هه نه نجامدانی ته م به رنامه ته پنگارانه یه ی تورکه که کان ته و ریکه وتن
و به لته نانه ی پشتر له نتوان تورک و کورد دا هه به ون و با سمان کردن ،
نه به ونه پێگر ، ته وه شیان له یادکرد ، که کورد به ویست و ئاره زووی خوی
چۆته پال تورک و ، له جه ننگه کانی تورکدا ، گه یان و مالیان به خشیوه به اتن
که وته هه نهری تازه ترین رێگا به ده ست وه ردا نه کاروباری ناو خوی
میرنشینه کورده کان و تیکدانیان و ، له ناو برنی ته رکه سه پیروژه
نیشتمانیه کانیان و ، شیواندنی ره وشت و خوی ریزلیگیراوی میلیان و
له م هه نهره دا به جۆریک به ون ، ته گه ر پیاو نه یه کی سیاسی ، له گه ل
- میکافیل - ی به ناو بانگ و ، نا هتینه ری به چینه ی : جیا به که ره وه ،
قازانج ته که یت - دا به راورد به بکرین له گه ل ته م تورگانه دا ، ته و ا

نه ويان له چاوه ماندا ، پاشايه كې پاك و پياوچاكيكي به سزمان
دهرته چي !

بؤجتي به چي كړننې ته م سياسته فيلاويه ش ، كه له سولتان - سلطاني
قانوني⁽³⁾ - يوه داكوت ، كه دواي سولتان - سلمي يه كه م - هات
به وي ناكوكي و ، ناته بايي و توي كينه و شيره يي له نتيوان دوو - ميردي
ته وميرانه دا نه چاند ، بؤ به رپا كړننې ناژاوه نانه وه . شير خوي ته چوو
به هاناي لاوازه كيانه وه و ، به هيزه كياننې له ناو ته برد . پاشان
لاوازه كيشي والي ته كرد چوكي بؤ دا بدا و ، بيخاته ژيتر كيفي خويه وه ،
به م جوړه له يه ك كاتدا دوو ميرنشينې نيشتمان په روه و به هيزنا ويان
له ناو ناواندا نه تما .

كتيبي - منشآت فريدون - كه به نمونه يه كي ته ده بياتي توركي
ته ژميتردي ، فرمانتيكي تيا يه ، له لايه سولتان - سلطاني قانوني - يوه
بؤ يه كه مين - والي - ده رچوو كه له سرده مي ته ودا له - ديار به كز -
دامه زرينراوه ، له م فرمانه دا ده رته كه وي كه سولتاني موسلمانان و ،
خليفه ي خوي هه ردو دنيا ، چون وه سفي ته و كوربان ته كات ، كه به
خواستي خويان چونه ته پال و ژيترسايه ي خليفه ي نبسلاامي
و ، ده سه لانتاري تي توركه وه . ثابم پرسته فارسيه وه سفيان ته كات :
" كوردهاي بنهاد " واته : " كوردي ناپه سه ن " !

پيمان وايه ته م سؤزه ي سولتان به رانېهر نه ته وه يه ك ده ري ته هرچ
كه تا واني هه رته وه يه دؤستايه تي و خؤشه ويستي خوي نيشان داوه ،
نيشانه يه كي ناشكراي ناستي ته و زولمه يه ، كه رؤژگار ته م گله كلؤله ي
خستؤته ژيتر چنگيان .

شير سولتان ته مه ي كرد به په يره و بؤه موو ته وسولتانه ي كه دواي
خؤبشي هاتن ، بؤته وه ي ته م سياسته ته پرن كار به رانېهر به و كورده
ته م ، سوار دوانه بگرته به ، تا هه موو ميرنشينه كورده كاني كوردستان

3- سولتان سلطاني قانوني : سولتاني ده هه مي موسما نيه كانه و ، ناو بانگيش له هه موويان زؤتره
خوي سه رگرده ي (13) هجري كرمووه ، (10) بان له ته وروپا دا و (3) بانيش له فاسيا ، سنووري
شېرانزوه كي گوره تر كرمووه ، باساو شريعت ته كاني تظمار كرمووه . (م)

له سالی - ۱۸۴۷ ز - دا به ئیجگاری که وتنه ژیر حوکمی تورکه وه .
 به م چۆره شه و تسوینه واری ناوه دانی و روخساری پیشکه وتن و
 شارستانی ته ی که نه وکاته له کوردستاندا هه بوون ، هه سووی به هۆی
 به پێوه برنی تورکه وه له ناوچوون ، که ولاتی ناوه دان و، پیر له قه لا و ،
 شار و ، که شه کردوو ، له زانست و هونه ربا ، گیرۆده ی بوون شه و
 ولاتی رۆله ی زانی خستۆته وه ، وه ک ئامه دی وحه مکه فی و گۆرانی و
 شه بی سعودی ئامیدی و ئیبن شه شیری جه زیری میژوونوس و دینه وه ری و،
 عه لی هه ریری و شه بریس به دلپسی هه کیم و ، شه بی فه زلی کۆری و، ئیبن
 الصلاحی شاره زووری و، زانیانی به ناوبانگ و پیشکه وتوو له جیهانی،
 ئیسلامیدا .

له ورۆژه وه ی تورک پییان ناوه ته خاکی پاکی کوردستانه وه ، ئارام و
 پشوو یان نه بووه بۆ له ناو برنی زمانی کورد و، نه ته وایه تییان و، گالت
 کردن به که لتوو و ئایین و خو و په وشتیان ، بۆته مه شه م تورکانه
 تازیاتر کورد نزیکتر بخرنه وه له هه ره مه کیتی و نه زانیان و ئاره زووی
 کوشتن و دل په قی و، کاری ناشیرین ، هه موو ده رگا کانی شارستانی و
 زانیان و زانستیان له رووی کورد دا پێوه داوه .

به لێ شه م کاره ساتانه له کوردستاندا رووی شه دا و، میرنشین دوا ی
 میرنشین شه روخا و، ورده ، ورده ، شه چوونه سه ر ولاتی تورک ، شه مانه ش
 هه موویان جێ په نه ی وایان له دلی نه ته وه ی کورد دا جێ شه هتشت
 که نه شه سه ردا یه وه و ، زامی ته شه کرد ، که سا پێژنه شه بوو ... شاعیرانی
 نه ته وه ی کوردیش ، شه وانه ی تا هاتنی تورک بۆ ولاته کیان ، شیعیان
 بۆ چیا سه وه زه کانی کوردستان و نه شتی ره نگین و تا قگی زیویسن و
 رووباری زۆر شه وت ، شیعه کانیان پر بوون له و زو له و کوشتن و سه رینه ی
 که تورک له کوردستاندا شه یکاته و شه و کوپه وه ری و ده ردی سه ره ی و
 ته ینکاری و، په یمان شکاندنه یان سه رژمیر شه کرد ، که په سه ره ی شه که و،
 شه وه ی شه یانه و ئ قه واره ی نه ته وایه تی تیک بده ن و ، شه له لتوووری
 نیشتمانی و ئیسلامیانه ی کوپه بکه نه وه .

له جیاتنی شه وه ش که کوران و کچانی کوردستان ، ئاواتی به ختاری

بخوازن ، منالانی کوردستان به ده م گۆش کران و ، گه وره بوونه وه ، شه و
 سرودانه یان شه وته وه که ههر دێرێکیان ناوای را په رین وتۆله و هوشیاری
 نه کرد ، له تورکی نوژمنی سه ره ختی کورد ، له نیشتمانی خۆی و
 ده ره پانسنی له مالی خۆی و په رش و بڵاو کردنه وه ی به ولاتاندا ، سا
 بریستی که لێه ی لێه گیربکات و ، سه رما ، هه لێ له رزینتی .

تورکه کان هه موو ته قه لایان خسته کاربۆنا وزرانسنی شه و شوێر شانه ی
 کورد ، که له پرووی زوڵم و زۆر ناری و زه بروزه نگدا به رپا ببوون و هه ولتیا
 دا و شتیا ش ههر هه ولتی شه وه شه دن که بیلکێن به پیلان و ده سنکردی
 بیانه وه ، شه وه یشی شه یه وێ بگاته راستی ، با له وباره رۆحیه بگات ، که
 توندو تیژی تورک ، له دلی شه ندامانی گه لی کورد نا دروستی کردووه ، که
 تا نیت شه و بیره طۆرانیه جۆش و کلپه ی پێی شه ستینی ، که پیا و گه لی
 - تورکیای کچۆله - له ژیر په رده ی - یه کێتی عوسمانیدا - دایان هتیا و ،
 پێره ویان پێی کردو ، زه بروزه نگ و دزیوی کۆماری تورکیا ، له سه ده ی
 بیسته مدا ، نا شکرا کردو جێ به جێ کرد .

بۆزیا تریش تیگه یشتن له م گیانی خرا په یه ی که له دلی تیگرای کورد نا
 دروستیان کردووه ، شه یان بینیت هه میشه و ، له هه موو جتییه ک بسو
 نا پۆشینی راستی و کۆژاندنه وه ی رووناکی خوا ، شه وه باس شه کن که بیانه
 ده ستی له ولاتدا هه یه و ، شیداره ی تورکیا ناوانی نییه و ، سیا سه تی
 نا و خۆیان به ج گه رده .

به م جۆره نا کۆکی کورد و تورک ، له م روزه شومه وه ده ستی پێی کرد ، که
 کورد وه ک سه رکه و تنیکی - سوننی - به سه ر - شیعه - نا ، لکیترا به
 سولتان سه لیمی یه که مه وه و ، له به ر شه و ته رن و په یمان شکانه ی
 تورک و ، زه بروزه نگه و شیداره بوگه نه یانه وه ، نا کۆکی دروست بوو .

که واته تاته و هۆیا نه به رده وام بن بۆنه وه ی هه رته م نا کامه یان
 هه بێ و ، تا تورک به رده وام بن له زۆر ناری و ته رنکاریدا و تاره فتاریان
 کوشتن و نا واره کردن و ، ده رکردن به و ، حاشاله مافی ژیا نی گه ل - پک
 بکه ن ، که زۆر له وان کۆنتره ، دیاره رق و قینیش به رانه رته وه ، هه رزیاد
 شه کات و شوێر شیش ناوی شوێر ههر به رپا شه به ج .

مێژووی شۆرشه کانی کورد و گهسه کردنیان

مسیۆ - ب . نیکیتین - له وتاریکدا ، که له ژماره - ۱۰ - ی کانونی دووهمی سالی - ۱۹۲۱ ز - ی گوڤاری - Mercure de FRANCE - له ژێر سهردیتری : هه ندی و رهبونه وه و سه رنج له کورد - دا ، نه لێ : " به سه رکرنه وه یه کی وردی ته وشۆرشانه ی که کورد له دژی تورک به رپای کردوون ، له ورۆژه وه ی پتیان ناوه ته کوردستانه وه ، شتیکیه لیدوانیکی نرێژی ته وئ ، پتیویستی به کتیییکی سه ره خۆ هه یه " .

لێره دا مه به ستمان له دانانی مێژوویه کی تیروته سه ل نییه ، له سه ره ته وشۆرشه نیشتمانیه ی که کورد له پیناوی به رگری له نه ته وه و قه واره یان کردوویانه ، به لکو مه به ست له دانانی بلاوکراوه یه که ، بۆ ته و شۆرشانه ، تانه ته وه ی عه ره ب ، به کورد و کوردستان بناسینین و ، زانیاریه کی گشتی له سه ر ناکوکی نیاوان کوردو تورک ئاشکرا بکه یین وه ته بوختانانه پوچه ل بکه یینه وه که تورک ته یلکێن به کورده وه ، ته وه په رده ی نرۆ و ده له سه و چا و ورا وه به رتینین که راستییان پێچ دا پوشیوه ، تارا ستی به نگه رد به ریسکێته وه .

له به رته وه هه رته نیا گرنگیته ته وشۆرشه نیشتمانیه باس ته که یین ، که له ماوه ی ته م سه نساته ی دوا ییدا به رپا بوون و ، هه ندی هه والی تریشی له مه ر جهنگه کانی میرانی جزیره و بۆتانی ته خه یینه ته ک ، که له گه ل تورکدا کردوویانه .

له سالی - 1806 ز - دا ته وه رحمان پاشای بابان ، شۆرشیکی گهری له شاری - سلیمان - دا به رپا کردو ، دووسالی خایاند ، که له زۆرنه به ردا سه رکوت ، به لām له شۆرشه که دا کوژرا و ، شۆرشه که ش کوژی هات ، چونکه سه رکرده یه ک نه بوو که جیگا که ی به گریته وه ⁽¹⁾ .

1- له وه ته چن ته وه رچا وانه ی بو سه ره ده ست نیشان کردنی مێژووی روونا و کان ، به شتی پهن

له سالتی - ۱۸۱۲ز - دا نه حمه دپاشای بابانی که ههرله وینه ماله ییمه ،
 شۆرشیک تری دژی تورک کړیو ، له زوړنه به رڼا به سریاندا سرکه وت و ،
 تانزیک - به غذا - راوی نان و ، نه ویند ی نه ما بوو به غذا دا گیرکات و ،
 به ته واوی و بونچجگاری هیزه کانی تورک له ناو به ری ، به لأم - جهرخی
 چه پگردد هم سه رگړه یه شی به نه رڼی - نه وره حمان پاشای بابانی ،
 مامی - برد ، که پیشتر با سمان کړد^(۲) .

له سالتی - ۱۸۲۰ز - دا ، کوردانی زازا ، شورشیکیان به رپا کړد ،
 کلپه ی تا حسیواس - ی گرتو و ، چه ندما نگی نه وامی کړد ، به لأم به هوی
 لی برانی تفاق و ته قه مینه و ، سه رنه که وت و ، بووه هوی نه وای ههر به
 چیا و به مینه و ، تا دواکه سیان له نا وچوون .

له سالتی - ۱۸۲۹ز - یسه و ، تا سالتی - ۱۸۳۹ز - شورش له چه ند
 جتیا په کی - هه کاری و ، ره واندزو طورعا بدین - به رپا بوون ، هه موویان
 ژیرکه وتن ، محمدپاشا کوزیش ههرله م میژوو و دابوو .

به سترو ، راست نه بووین ، چونکه نه وره حمان پاشای بابان - له سالتی (۱۸۰۵ز - به رانسه به
 ۱۲۲۰ کچی) په که مین شپری دژی والی موسانی له - نه ربه نندی با زیان - کړیو و ، سالتی
 (۱۸۰۶ز - به رانسه به ۱۲۲۱ کچی) شپری دژی تیران کړیو و ، دیو به رله سالتی (۱۸۰۸ز -
 به رانسه به ۱۲۲۳ کچی) دیو مین شپری له - نه ربه نندی با زیان - دژی موسانی به کان کړیو و ،
 له سالتی (۱۸۱۲ز - به رانسه به ۱۲۲۸ کچی) دا به یسه مین جبار له - کفری - له که
 موسانی به کاند شپری کړیو و ، له سالتی (۱۸۱۳ز - به رانسه به ۱۲۲۸ کچی) شوی په یک شه به
 رینه وتی ۱۷ مانگی ربیع الاخير ، سه مات - ۵ - کچی دواپی کړیو و ، که واته نه وره حمان پاشاه
 سالتی - ۱۸۱۳ز - دا کچی دواپی کړیو و ، نه ک سالتی - ۱۸۱۳ز - کوزرا به و هیچ شه ریکش له
 - سلطانی - دا نه کړیو و . (م)

۲- هم میژوو ش ههرله یه ، چونکه وک له سه روه وتان نه وره حمان پاشا - له سالتی ۱۸۱۳ز - دا
 کچی دواپی کړیو و ، دواپی غویشی ، کور کانی و ، به تابه تیش - محمودپاشا و سلطمان پاشا - ی
 کوری ، که له کور کانی تری نه وره تر بوون ، به ر و دوا حوکیان کرتوت نه ست و ، به رنه و امیش له سه
 نه له ی حوکم کرتوت نه ست ، شه و تا ژاوه یان بووه . نه و - نه حمه د پاشا - به ش که لیره د پاس
 گراوه ، برازی نه وره حمان پاشا - نیبه ، به لگو کوری - سلطمان پاشا - به . واته کور زای نه وره حمان
 پاشا به و ، دواپی مرفنی سلطمان پاشا - ی با وکی ، که له سالتی ۱۸۳۶ز - دا کچی دواپی کړیو و ،
 حوکم کرتوت نه ست . شامبری گوره - نالی - که ها وچه رغی نه و روونا وانه به ، قه سیده په کی جوانی
 سه به رته به کچی - سلطمان پاشا - و ، مانانی - نه حمه د پاشا - ی کوری ، له جتیا که ی وتوو ، که
 به م تا که به یته نه ست پهن نه کات :

تاغه له که د وره ی نه دا ، سه د که وکه پی فاوانه بوو
 که وکه پی ما هی موباره ک تالعی په پسا نه بوو

(م)

له سالی - ۱۸۳۰ ز - یشتا شوږشه فراوانه که ی چپای - شنگار - به رپا
بوو ، که (۳) سن سالی خایاندو ، سه رومانیکي زوری تیا به قوریانی درا ،
و ، پاشان تیشکا .

له سالی - ۱۸۳۴ ز - یشتا ، شهریف خان - ی میری به ناوبانگی
به دلیس ، شوږشیکي که وره ی دزی زولم و پیلانگتیری تورک به رپا کرد ،
که نه یانویست نه سه لات وشکوی میرنشیننه که ی لی زه وت بکه نه وه ، به لام
نه میش سه رنه که وت .

له سالی - ۱۸۲۱ ز - یشتا ، میر به درخان ، کاتق ته مهنی هه ژده سال
نه بوو ، نه سه لاتداریتی میرنشیننی جزیره و هریمی بوتان - ی گرتنه دست
هه رکه جلوه ی فرمانداریتی گرتنه دست ، به وه وه نه وه ستا هه رته نیا
میرنشیننه که ی له پیلان وته ماعی نهیننی وناشکرای - بابی عالی - بپارتیزی ،
به لگو بیری له رزگاری سه رتا سه ری کورستان کرده وه ، له ده ست نیداره ی
سته م به خشی تورک وه ، دامه زراندنی په کتیه کی گشتی ، له نیوان
میرنشیننه جیا جیا کانی کورستان دا . ته م میره هوشیاره ، هو ی سه ره کی
سه رنه که وتتی ته وای شوږشه کانی کوردو تیشکا نه په یک له دوی په که کانی
کوردی به وه نه ته دی ، که کورد ، له توانا و کوششدا له تورک که مستربین ،
یان تورک له کورد ، به هیژترین ، نه خیر ، به لکولای ته و له دوو هوبه دهر
نه بوو :

۱- په کی نه گرتنی هیژه کانی کورد ، له سه ربه رنامه په کی په گگرتنوی
نیشتمانی .

۲- نه بوونی کارگی چه که وته قه مهنی له کورستان دا .
له به رنه مه میر ، پیش هه مووشتی نه ستی کرد به کؤکردنه وه ی ریزه
جیا جیا کانی و ، په کفستنیان و ، ناردی به شوین سه رکرده کورنه کانی
دراوستیدا و ، داوای په گگرتنی گشتی و ، کارکردنی لیکردن بؤ رزگاری
سه رتا سه ری کورستان ، چونکه له ورژده دا ، جگه له میرنشیننی بؤستان ،
میرنشینیکي تر نه بوو ، که نازادی خو ی هه بین .

بؤته م بانگ هیشتنه ی میر ، هه موو ته م سه رکردانه ی له خوارموه
ناویان دینین ، به ده نگیه وه هاتن وبه په رو ش و شادی وه ، چوونه ناو

په پیمانہ که وه :

مسته فابگ ، ده رویش بهگ ، محمود بهگ ، خان مه حمودی سه رکړده
وسه روکی ناوچه ی - وان - نورته للابهگ - ی سه روکی هه کاری ، فه تاج
بهگ سی سه روکی هه کاری ، فه تاج بهگ په کتیک بوو له سه رکړده کانی
هه کاری ، خالد بهگ سه روکی خیرزان ، شریف بهگ که په کتیک بوو له
سه رکړده کانی ناوچه ی - موش - ، حسین بهگ کور ، سه روکی ختله کانی
هه ریتی فارس و قاچار ، شیخ محمه د - که خه لکی موسل بوو - ، له گه ل
شیخ یوسف که خه لکی زاخو بوون و ، نه وکاته له زانا به ناواینگه کانی
کورستان بوون ، بانگ هیتشتی هه موو ختله کانی سه رتاسه سری
کورستانیان ته کرد بویه کگرتی پیروژ و ، وتاریان بؤخه لکی ته خوینده وه
و ، نه ومه به ستیان بؤخه لکی روون ته کرده وه که میر - هه ولتی بؤته دات .
بانگ هیتشته کی - میر به درخان - یش ته نیا بؤکورستانی تورکیا
نه بوو ، به لکو گه یشته کورده کانی شیران یش ، بویه میر - ی له رده لگن
- ناوچه ی کورستانی لای فارس - به ده نگ بانگ هیتشته که وه هات و ،
چووه په پیمانہ پیروژه که وه .

ته قه لای میر ، هه رله م بواړی کاره سیاسیانہ دا نه بوو ، چونکه له
هه مان کاتیشدا له رووی سه ربازی وجه نگیشه وه ، خوی سازو ته یار کرد ،
ته وه بوو له شاری جه زیره ، دوو کارگی بؤچهک وبارووت نروست کردن
داهه زړاندو ، پوښتی قوتا بیشی نارده - نه وروپا - بؤ شاره زابوون له
چهک و ته قه منی و پتویستی که کانی جه نگ و کارتیا کرنی و ده ستیشی
کرد به نروست کرنی پاپور ، بؤ پاپوره وانی له زه ریاچه ی - وان - دا .
جارنا جارتیکیش هتیزیکی سه ربازی ته نارده سهر ته ومیر و سه روکه
کورده ای دوولتن له هاتنه ناو په پیمانہ پیروژه وه ، هاوکات له گه ل
ته مانه شدا و ، رتیکه وت دیانہ کانی میرنشینی بؤتان ، وهک پتویست
باجیان نه دا به میر ، بویه میریش هتیزیکی سه ربازی ده هه زار که سی
نارده سه ربان و زورباش ته مپی کردن .

نه م شتانه گه یشته - بابی عالی - و ، سل و په ژاره ی له هتیزی میر
به درخان په یدا کرد و ، بیری له وه کرده وه هتیزیکی سوپایی بتیریته سه ری

و ، شهر ی بکات . به لدم سه ره تا وای به چاک زانی پتیشه کی به سیاست له گه لیا بجوولئیته وه ، بویه دوو نوپنه ری پاریزگا کانی - نه سستانه - و دیار به کر - ی ناره لای ، تارای وه ربگرن وه ، سوئندو په یمانیان پتیدا ناردبوون که نه گهر میر نه سته به رداری بیر یه کیتی ی کوردو یه کگرتسی کوردستانی گه وره ببیج ، نه واسنووری میرنشینه که یشی فراوانتره کات ... نه وروپاش که هه رگیز سن و دووی له سوپا کردنه سه ره وگه لانه نه کردوو ، که له ژنیر رکتیفی نه ره چن وه ، به هه رچی نامیرو چه کی تازه ی کاول کاری وه ، هه موو هیزو توندوتیژی به وه ، شورشه کانیا ن دا نه مرکینیته وه ... بویه نه میش به ناوی به رگری له حه زره تی مه سیح ، خرؤشا و ، له و روژانه دا ناره زایی له میر به درخان نه ربیری ، که به بیانووی ته من کردنه وه نازاری دیا نه کانی داوه ، میر به درخان - یش که به وه ناسرابوو داپه روه ره بن وه ، هه ول بدات یه کسانی له نتوان دانیشوانی میرنشینه که یدا ، به بیج جیا وازی له ره گه زو ، نایین دا بپار تیزئ و ، هه ره له یه که مین روژی جل به و گرته نه سستی میرایه تیه وه ، فرمانی نه رکردبوو ، که ریگانه نری که س به زور جل و به رگیکی تاییه تی پهن له به ربکری وه ، نه وه ش قه ده غه بکری ، که نه گه رسواره یه کی دیا ن ، سه رکرده یه کی پیا نه ی کورد ببینی ، نه بن نه و دابه زئ و کورده سه رکرده که سواره بین و .. گه لئ ره وشت وخووی تیری کؤن و ، هانی ژن وژن خوازیسی نه دا له نافرته تی نه رهنی و دیا ن ... میرنکی نه ناوا هانی نه م هه مووکاره دیموکراتیا نه بدات ، که هه موو گه لیک ناواتی بو بخوازی ، ریتی تن ناچی ته من کردنی دیا نه کانی بوته وه بووبن بیانووی نایینیان پهن بگری ، چونکه میر ، به هه مان نتووند و تیژی به وه که له گه ل دیا نه کانداندا جوولایه وه ، له گه ل نه و کوردانه شدا هه ر به وجوره جوولایه وه که به ده نگ بانگ هتیشتنی یه کیتی ی پیروزی کوردانه وه نه هاتن ، له به ره وه ی میر ، پیش نه وه ی بپتیه سه ره نه نجامدانی سیاستی یه کیتی ی پیروزی و زرگاری کوردانه وه پتویستی ترین نه رکتیک ، که نه بوا یه به نه نجامی بگه یه نن ، له ناوبرنسی نه و جیا وازیانه بوو ، که له ناوخوی سنووری میرنشینه که یدا هه بوون .

به لئ ، له پتیشدا شینگلته ره وه ، دوا ییش فهره نسا ، ناره زاییان به رانه ر

میربە ئرخان ، لای - بابی عالی - دەربەری ، کە تەمچى بگات بۆدیانە کان
 و ، ناپە زایبە کە یان بە وە چوواندبوو ، کە گواپە گوشتارى گشتى ھەمىو
 ديانە کانى کردبوو و ، داوا ئە کەن میر ، لەمىرنشپنە کە پشى دووربەخترتە وە
 ماوەى سالتیکیش ئە بوو ، نامە گۆزپنە وەى سیاسى وئیدارى لـ
 نئیوان - بابی عالی - و دیار بە کرو ، موشیری ئە نائۆلدا بەرە وام ھوو ،
 دەربارەى ئاگا داربونیان لە نیازى میر و ، چۆنپە تى لە ناو ھەردنسى
 بەرنامە کانى و ، پوچە لـ کردنە وەى بزووتنە وە گەى . ھۆپە ئەم
 خۆتیتھە لقورتانەى ئینگلتەرە و ، فەرە نسا و ناپە زایبە دەربەرنیان ، ھەلتیکى
 لە بارترى بۆ - بابی عالی - رەخساند کە لە گەل میردا توندو تیزتر
 بجوولیتە وە ، ئە وەش لە وڵادە بوە ستى ، کە ئە وەردبوو وە ئە تەمچە پەمانیان
 دا بە حکومەتى تورک ، کە ئە گەرپتیویستى کرد ، ئامادەن یارمە تپەشسى
 بدەن . ھۆپە - بابی عالی - زیاتر ھاندراو - موشیر حافظ پاشا -
 راسپێندرا ، کە لای خۆیە وە نوپنە ریتیکى کوردی زان بنەترئ بۆلای میر ، ئا
 ھەلویتستى خۆی بەرانبەر بە - خەلیفە - روون بگاتە وە - حافظ پاشاش -
 پیاویکی ئارەلای ، ناوی - محمود ئە فەندى - بوو ، بۆکە وەى قەسە
 لە گەل میردا بگات و ، بە ناوی خەلیفە وە بانگ ھێشتنى میربگات بۆ
 - ئەستانە - .

دیارە میریش نەینە توانى بچیت بە دەنگ ئەم بانگ ھێشتنەى
 - بابی عالی - یە وە ، ئە وەمىرنشپنەى کە لە باوک و باپیری وە بە میراتى
 بۆى جى ما بوو ، ھەروا بە ئاسانى بە جىی بەتێئى و ، بە دەستى خۆى چرای
 دوا میرنشینی نیشتمانى کوردی بکوژنیتە وە ، کە چەندان میرنشینی تر بە
 پیلانى ئە وڵەت و ئاکۆکی ناوخۆى کوردستان لە ناوچوون ، لە بەرئە وە
 بانگ ھێشتە کەى - بابی عالی - رەت کردە وە ، ئە وەندەى تر گسۆرى
 دایە بەر خۆى بۆ سازدانى لە شکر و ، تە یارکردنى پتیویستە کانى شەر .
 بابی عالی شش ھیزیکی سەربازى گەرە وەى ئارە سەرمیرو ، لە سەرە ئادا
 میر زۆر بە ئاسانى توانى تیکى بشکێنن و ، بە مەمىر پە یوہەندى خۆى
 لە گەل - بابی عالی - پچراند و بانگی سەربەخۆیی کوردستان و ، جیا
 بوونە وەى لە دە وڵەتى عوسمانى ئاشکرا کردو ، پارە و ئراوى بە ئاوى

خۆیه وه له ساتی (١٢٥٨) کۆچی دا لیدا ، که له روویه کیاندا نووسرا بوو : میری بۆتان ، به درخان و ، رووه که ی تریشی ساتی ١٢٥٨ کۆچی و ، نهستی کرد به گه وره کردنی میرنشینه که ی له قۆلیکه وه تا - وان - و له قۆلیکی تریشه وه تا - سابلآخ - و - ره واندز - و - موسل - فراوان بوو ، قه لای - شهنگار - و شاری - سه عرت - و - ویرانشه هر - و - سیوه روکی گرت و ، گه یشته شووره سه خته که ی دیار به کر .

له م کاته دا شۆرشیک له موسل به رپا بوو ، له بهرته وه له شکره که ی لیڤه به جی هتشت و ، خۆی به هتیزیکی ته واره وه گه رایه وه بۆموسل ، تا ناسایش وهتیمنی بگه ریتیتته وه دۆخی جارانی .

له کاتی گه رانه وه یذا له موسله وه به ره وباره گای قه له مره ویه که ی خۆی له جزیره ، رووی به لای خورثا وادا وه رگنپا ودهستی به سه ر سابلآخ وسنه و ورمی - ی سه ربه ولاتی فارس دا گرت .

به لām ته مجاره یان - بابی عالی - زۆر گه وره و گرانتر خۆی بۆ سازدا وه هه رچی هتیزی نیزامی و ، غه یه نیزامی ته وخه لکه ی - ته نا دۆل - ه که دا وای چه ک هه لگرتنی لێ کردبوون ، کۆی کردنه وه ، خستیه ژنیر فرمانده ی - عوسمان پاشا - وه و فرمانی پێ کردن بچنه سه ر میر به درخان . سه رکرده ی قۆلی لای راستی ته م له شکره گه وره یه ی تورک - ژه نرال عومه رپاشا - و سه رکرده ی قۆلی چه پیشیان میرلیوای جهنگ - سه بری پاشا - بوو .

یه که مین پتکدانانی نتوان هتیزی کوردو ، ته م سوپایه له نزیک - ورمی - بوو ، که تیایدا میر سه رکه وت . هه والی ته وه ش گه یشت که - عیزه دین شیر - ی سه رکرده ی قۆلی لای چه پی له شکری کورد ، که خزمی میر خۆی بوو ، چۆته پال تورک و ، به یارمه تی سوپای تورک ، باره گای میرنشینه که ی له جزیره داگیر کردوه . میر - یش له بهرته م ته م باره دا نا چار بوو هتیزیکی ته واره ، له بهرانه ر هتیزی تورکدا ، له مه یدانێ جهنگدا به جی بهتیلن و ، خۆی به هتیزی تری گه وره وه بچیت بۆ بهرنگاری - عیزه دین شیر - و نه وتورکانه ی له گه لی بوون ، نوای چه ند شه ریکی خویناوی توانی تورکه کان و عیزه دین شیر - ی هاو په یمانیان له جزیره

هه ره پەرتینی .

بەلام ئە وەخۆفرۆشییە ی عیزە دین شیر ، هه رته نیا میر به درخان - ی نا ئومید نه ئە کرد له به روی می سه رکه وتنه گه و ره که ی به سه ر له شکری تورکدا ، له مه یدانی شه ری نزیک ورمی نا ، به لکو بووه سۆنگه ی تیشکانی هه موو ئە و هتیزه کوردیانی ی رووبه روی ئە وهۆردوو ی تورک ببوونه وه ، که له نزیک ورمی سه ربازگه یان کردبوو ، وه ئە وه نده ی تریش به هتیزبوو ، که هتیزه به زیوه تورکه گانی لای - جزیره - یشی هاتبوونه پال ، ئە مه میر به درخان نا چا رکرد له جزیره بکشیته وه بۆقه لای سه ختی - ئاروخ - ئیتر تورکه کان و عیزه دین شیر - یش له گه لیا ندا گه ماروی قه لکه یان نا ، که ماوه ی هه شت مانگی خایاندو ، شه ریش هه ره ربه وام بوو .

حاله به م جوړه ته رۆیشت ، تا نا زوقه وته قه مه نی له نا و قه لکه دا نه ما ، بویه میر نا چا ربوو له نا و قه لکه وه هتیشکی له پیر بکا ته سه ریان ، به لام ئە مجاره یان به ختی یار نه بوو ، تووشی تیشکانیکی گه و ره بوو . به م جوړه تا که هتیوا ی له هه موو دنیا دا که رزگاری ته واوی کوردستان و ، یه کگرتنی گشتی پیرۆز بوو ، نه هاته دی (3) .

بابی عالی و تورکه کانیش به م ئە نجامه گه شکه بوون وه دالیا به کیان بۆ بیره وه ره که ی دروست کرد ، ناویان نا : مه دالیا ی جهنگی کوردستان ، که روویه کیان لیتی نووسرا بوو : " مه دالیا ی کوردستان " و رووه که ی تریشی وینه ی قه لای سه ختی " ئاروخ " ی له سه رنه خشینرا بوو (4) .

3- میر به درخان کوری به بولخالق به گه ، سالی 1802 ز - له دایک بووه ، ئە م بووه ، که په یه ندی به شیرا هیم پاشای کوری سمدهل پاشای گه و ره ی میره وه کرمووه ، بهوا وکاری و جهنگان . دژی موسمانی له دوا ی تیشکانی شو شه که ی و ، له ئە نجامی خیانه تی : به زدان شیر و هه نمتک سه رۆک هه شیره تی تردا ، له ئابی 1847 ز - دا خۆی ئە دا به ده ست هتیزه گانی - حافظ پاشا - ی سه رکه وه ، دوا ی ئە مه نا واره ی ئە که ن بۆ - قارنا - له بهلگاریا و دوورگی - کریت - ، له دوا یها مۆله تیان دا جهننه - دبه شق - و له سالی 1848 ز - دا له وێ له نا وچه ی - زکین الدین - کۆچی نوا یی نه کات (رۆژنامه ی گه ل / الشعب - ژماره 11 ل 11) - (م)

4- بهرانه بهرگی - 8 - ی مێژووی - لطفی - و مێژووی کوردو ته رهنه که - شاهاز - نووسی ویتشی و سالی 1911 ز - له ئە ستانه - چاپ کراوه ، کتییی نه بینه وا و باهل که (میره منری لایارد) نووسی ویتشی و سالی 1953 ز - له - له ندهن - چاپکرا وه ، قه رهنگی نا و دارانی ئە لمانیا و کتییی - کۆمه لهادداشت و سه رگۆزشتی کوردی - که مسیۆ - بابا - ی شاهه ندهری رووسی له شه رزه رووم سالی 1860 ز - چاپی کرمووه وه مێژووی میرانی کورد که - شنج سولتان ممدوح - نووسی ویتشی .

له سالی - ۱۸۷۷ ز - یشدا جهنگی نیوان تورک ورووس روویدا ،
بابی مالی خه لگیکی زۆری - متطوع - ی کوردستانی کرد به سهرباز و
به شتیکی زۆری شم هیزانه ی به نه وه کانی میر به درخان سپارد .

حسین که نعان پاشا و ، عوسمان پاشا - ش شم هه له یان له وه رکرانه
قۆسته وه و ، له گۆل ته وه فسه رو سه رکرانه دا رینگه وتن ، کتاره ژیتیر
فرماندار تیتیا ندا بوون و له ناو خویاندا سپاریاندا به مه به سستی
هتیه نه دی ته وئااته پیرۆزه ی که باوکه مه زنه که یان تیایدا ژیتیر که وت⁽⁵⁾ ،
رووبکه نه کوردستان بۆجن به جی کردنی که - یه کیتی ی کوردستان و
رزگار کردنی بوو - بوئه مه ، شم دوومیره کورده سالی - ۱۸۷۹ ز - به
نهینی چوونه کوردستان و ، له ناکاوتیکدا له - جزیره - سهریان هه لدا و ،
ده ستیا ن به سه ر کاروباری ته ویتا گرت و ، ده ست به جی بانگی
سه ره خویی کوردستان یان ئاشکرا کرد ، چه ندجار تیکیش به سه رته و هیزه
سه ربازییه تورکیانه دا سه رکه وتن ، که له هه موو قولتیکه وه هتیرشیان
ته هتیا به سهریان ، تانزیک - جوله مئیرگ ، له مه لبه ندی هه کاری و ،
زاخو و ئامیدی وماردین و مدیات و نصیبین - یشیان گرت و ، میر
عوسمان که گوره که یان بوو - بانگی میرایه تی میرنشینی دا و ، له جیات
ناوی سولتان - یش ، له وتاری - ههینی - دا ناوی شم هینرا .

ئیتیر به زینی یه یک له دوا یه کی هتیه کانی تورک و بلاء و بونوه ی
ده سه لاتی میر عوسمان ، له سه رتا سه ری ولاتی کورد دا ، سولتانی سه رده م
- سولتان عبدالحمید⁽⁶⁾ ی ناچار کرد سیاه تی خوی به رانه به کورد و

5- سه بهارت به م شۆشه و ، غۆشه وستی وشه بهایی کورد ، بۆنازادی وه سه شتی ، (باسیل نیکیتین)
له کتیه به پدا - کورد - که رۆژه لاتتاسی هه ره نسی به ناوبانگ - لویس ماسیون - پشه کی بۆنوو سه وه ،
ه لن : " سه روعیتی کورد ، له هتیر شتی - حافظ پاشا - دا به دیل گیرا ، سالی 1837 ز - به دیلی
تورکه کان گفت وه لئینکی شه ی بوه له پتۆن ، تارئ وشوتی به نگه ری پشه رگه کانی کوردیان
پن بلیت ، به لام ته میش مه ردا نه ، وه لاسی ته وه رتیلانی ته دا به وه : سه رۆکی کورد ، هه رگیزا وه رگیز
نا بته چا و ساغ و تانه ی بنگا نان ، دوو رۆژیش ته پنه نه ژیر ئازارونه شکه نهجه و ههچیان لین نه بهست .
تا نه نه لئیک رۆنیا ن قرچا ندو ، خستنه ناویه وه ، به وشیه به دانی به خویا گرت و ، شه و مرده سه
شکۆ به ی هه لیزارد . - الاکرد - ص 68 - دارالروائع - (م)

6- سولتان به به دله مهید (1862 - 1918 ز) به زۆرداری و خوی پتۆنی ناوبانگی ده رگروه و ، له
مرده می ته میشا بووه قه سا بهانه بو - نه ره نه کان - داترا - (م) .

کوردستان بگۆڕی ، به تاییه تیش به رانبه ر بنه ماله ی - به درخانیه کان -
 نه وشتانه ی که بابی عالی ناچار بوو بیگات به ردانی هه موو نه وانسه
 بنو که له بنه ماله ی به درخان گیرا بوون ، راشپارده شی نارده لای هه ردوو
 میره تیکۆشه ره که ی کوردستان ، تاپتیان بوترئ بیا ئیتر خوئنی
 موستلمانان نه رژئ و ناماده شه به ریگی ناشتی ، وه لأمی داخوازیه کانیا ن
 بداته وه ، ئیتر هه ردوو میر له سه ر قسه ی براکانیان و خزمه کانیا ن ، که
 نه وگاته له - نه ستانه - بوون وه ، نه وه یان سه لماند که سیاسه تی شه م
 دواپیه ی سولتان ، سیاسه تیکی نه رمه ، هه ردووکیان که وتته وتو وپتر
 له گه ل تورک دا ، له سه ر ریکه وتن و هینانه دی داخوازیه کانیا کورد ،
 نه وه یشی که نه وه نده ی تر متمانه ی هه ردوو میر - ی به تورک په یدا کرد ،
 نه وپیشوازی و به پیره وه هاتنه گه رمه بوو ، که له هه موو کۆبوونه وه کاندئا
 له گه لیا ن نه کردن و قسه ی گفتوگۆکه رانی تورک بوو ، له وه دا که
 نه یان وت داخوازیه کانیا هه ردوو میر نه هیننه دی ، نه ک هه رته نه پیا
 له سنووری میرنشینی بۆتان دا ، به لکو له سه ر تاپای کوردستان دا چونکه
 گفتیا ن نه دا که سه ر به خویی ناوخۆی کوردستان نه دهن ، به رانبه ر به
 هه ندئ مه رجی شاراوه ، که پپیویستی به زۆرتر وردبوونه وه ، به بیرکر نه وه ی
 تر هه یه .

شه م هه موو دیاردانه ی لای تورک ، کاریان له هه ردوو میری به درخان
 کردو ، وایان له هات ژماره ی نه وپاسه وان ویا وه رانه یان که م نه کرده وه
 که له گه لیا ن نه هاتن و نه چوون بو کۆبوونه وه کان و ، تاپاوه گای گۆر و
 کۆبوونه وه کان له گه لیا ن نه هاتن و نه مانه وه ، تورکه کانیش هه ر به
 ئاره زوو ، جیگا گۆرکتیا ن له جیگا ی کۆبوونه وه کاندئا نه کرد ، رۆژنکیان
 کۆبوونه وه که یان له جیگا یه کدا گرت ، هتیزی تورکی چه ندان شه وه نده ی
 هتیزه که ی کورد نه بوو ، ئیتر تورکه کان به هه لیا ن زانی و پشیشتریش
 پیلانه که یان سازکردبوو ، بۆیه هتیزی تورک ، نه وری هه ردوو میر و ،
 پاسه وانه کانیا ن دا و نه سگیریان کردن وه ، گزنتیا ن و ، به نه ست
 به ستراوی نارديانن بو - نه ستانه - دیاره و اش چاوه پروان شه کرا ،
 به لای که مه وه له ستداره بدریت ، به لأم سولتان له رزی شه وه ی له ن نه ست

نەك ئاگرى شۆرشىكى سەرتا سەرى لە كوردستاندا كۆپەستىنى ، لە بەرئەو بەرئەندە وازى لىن هەنان كە ماو يەك لە قولايى زىندا نەكانى ئەستانەدا توندىيان بىكات و ، پاشان بەرئەللاي كۆردن و ، لە ئەستانە دەست بە سەرى هەشتەنە و .

لە سالى - 1881 ز - يەشدا شەيخ عەبدالله - لەشارى - شەمەدىيان - شۆرشىكى گەورەى بەرپا كۆرد ، داواى سەربەخۆيى ناوخۆى سەرتا سەرى كوردستانى ئەكۆرد ، لەژێر سەپەرى تۆركدا . لە سەرتا سەرى بەخەستى هەيزەكانى شەيخ ، يارەو ، تالەگەل هەيزى سوپاى ئىيراندا پەيكەيان داو ، شەرى توندو خوينداوى لەنيوانياندا روويدا ، تەيپا شەيخ شەكا و ، نوشۆستى هەينا و ، گەيراو ، ئاوارەى - مەدينە - يان كۆردو هەلەوئەش كۆچى دوايى كۆرد⁽⁷⁾.

لە سالى - 1889 ز - يەشدا - ئەمەين عالى بەگ - و - مەحمەت بەگ - ي نەوەى مەربەرخان ، بەنەتەنى - ئەستانە - يان بەجەنەشت و ، چوونە - تەرابەزون - لەوئەهۆى - مەستەفانورى ئەفەندى شاملى - ناوئەگەو كەوتەنە پەيوەندى كۆردن بەپەيوەندەلى كوردستانەو ، لەگەلەيان رەيك كەوتەن كەهەيزىكى گەورەى چەكدار بەسەركردا يەتە هەندى لە سەرانى كۆرد ، بێنەجەگەيەك لەناوەندى رەنگەى ئەرزەروم و تەرابەزون كە ، پەيتى ئەوترا - چەبەزەك - و ، لەوئەچاوەرەيى گەيشەتەنە هەردوو مەيرەكە بۆن . شەرتەو هەيزە كۆردەى لەگەلەيان رەيك كەوتەبوون ، گەيشەتەنە شۆتەنى ديارى كراو ، هەردوو مەيرە - يەش بەنەتەنى چوون بۆنەوئە ، بەلەم هەرتەو كەسەى كەبەهۆەو پەيوەندەيەكان ئەكرا ، تەواو كارهەكانى بەرەنگەى تەردا لەبابى عالى ئاگادار كۆرد ، تا فەرمان بەدات زۆرەپەلە هەيزىكى گەورەى سەربازى ، بەشەيوەيەكى نەتەنى ، لەئەرزەروم و ئەرزەنجان - . وەبەنەتەنى بۆئەمەرو ئەو بەرى ئەو رەنگەيى هەردوو مەيرە - يەش ئاگەى لەم كارهەپەيدا تەپەرەنەن . . . هەردوو مەيرەكە هاتەن و هەيزە ناو براوەكەشان لەگەلەبوو ، لەناكاوئەكدا كاتەبەخۆيان زانى لە نامەنى شارى - بايەبۆرت - دا ، لەنيوان هەردوو هەيزەى گەورەى تۆركدان

7- شەيخ موبەهللاى كۆرى شەيخ مە - ي نەهەبە و ، لە سالى 1883 ز - دا كۆچى دوايى كۆردو (م)

و ، زانیان ئەمە بۆسە یەو ، بۆیان نراوە تەو ، لێیان بوو شەڕینکی
سەخت و خۆیناوی ، تیایدا هیزەکانی کورد تیشکان و ناچاربوون
بەدەنە کتیی - ئەرفەنی مەعدەن - و لەوئ بەرگری بکەن . بەم جۆرە
ماوە یەکێ زۆر شەڕخایاندی تا هەردوو میر ناچاربوون لەبەرز بوونەوی
ورده ورده ی هیزەکانی کورد و گەیشتنی هیزی تری تورکی بەهاسای
تورکەو . لەهەموو لایەکەو خۆیان بەدەن بەدەستەو⁽⁸⁾

بەلێ ئەم هەموو شۆڕشە بەرپا بوون و ، تا قەیه کێکیشیان سەری
نەگرت . بەلام پێبوون لەکەلک ، چونکە ناگری حەماسەتی نیشتمانیان
لەسنگی تیکرای کوردی ناوچە جیا جیاکانی کوردستاندا خۆش ئەکرد
ئاواتم . خاموش بوویان تیا زیندوو ئەکردنەو ، نەیان ئەهیشت گیانی
نیشتمانیی ، لەدلی نەتەوێ کوردو دەرەوێ کوردستانیشدا بکوژیتهو
سەرباری ئەوترس و لەرزەکی لای تورکیش دروستیان ئەکردو ، سواری
نەئەدان پیلانە گلاوێکانیان بەتەواوی دژی کوردو کوردستان جێ بەجێ
بکەن .

لەسالی - ۱۹۱۲ ز - ییشدا شۆڕشێکی تری کورد لەویلا ئەتی - بەدلیس
بەسەرکۆیەتی - مەلاسلیم و شەها بەدین و عەلی - بەرپا بوو کۆتەکە
تا شەقامەکانی شاری - بەدلیس - ییشی گرتەو . ئەمیش دیسان بەهۆی
فرەهیزی تورکەو ژێرکەوت و - مەلاسلیم - ی سەرکەوتی ناچاربوو
پەنا بەریتە بەرشا بەندەری رووسی لەبەدلیس دا ، لەوئ مایەو ، تا
تورکیا بانگی جەنگی بەسەر رووسیا دا ئاشکرا کردو پیاوێکانی
تورکیا شەمەیان بەهەل زانی و ، لەم کاتەدا هەلیان کوتایەسەر
بارەگای شا بەندەری ناوبراو و سەلیم - یان گرت وەرلەشەقامەکانی
شاری بەدلیس دا هەلیان واسی .

ئەمە پوختەیی ئەشۆڕش نیشتمانیانە ی کوردبوو ، کە پیاوان و
بنەمالە ی جیا جیا ی کوردستان ، دژی حکومەتی تورکیا ، لەم سەدە یە

8- پەرمان : دائرۃ المعارف الاسلامیة - ی مینۆسکی ، بەزمانی فەرەنسایی و ، کتێبی کوردەکی :

دوا بیدا له پېش جه نگی گشتیدا⁽⁹⁾ به رپایان کردبوو بۆ به رگری له
 قه واره ی نه ته وایه تی و، به کیتی کوردستانی پیروژ .. نیمه ش زۆربه
 کورتی با سمان کردن .. وا پوخته یه کیش له میژووی بزووتنه وه ی زانستی
 و، ته و ته قه لاسیا سیه باس ته که یین که کۆمه له وریکخرا وه کوردیه کان ،
 له پتیاوی هیوا ی پیروژی " به کیتی ی نه ته وه ی کوردورزگاری کوردستان "
 با کردوو پانه .

— — — — —

9- به به ست له جه نگی گشتی : جه نگی به که می جهانیه ، چونکه ته م کتیه پېش جه نگی دووه می
 جهانی نووسراوه . (م)

تہذیبی زانستیانہ و کونستی سیاسیانہ

نیشتمان په روهرانی کورد ، نه وانه ی له تیکرای شورشه کانی کورد دا
سه رنه که وتن ، که بۆر زگار کړنی کورد بوون ، له چنگی حوکمی تورک و ،
به دیهینانی سهر به غویی کورستان و به کگرتنیکي پیروژ ، هوپه کانی به
چند سونگه یه کی جیا وازو ، چند هوپه کی دهره کی دانه نین له بهرتمه
و ، بۆگه یشتن به هه مان مه بهستی پیروژ بریاریان دا قوڵی لی
هه لمان و ، له مه پدانی سیاست وزانستیشدا کاربکهن .

ہفتہ ماہ ، لہ سالتی - ۱۳۱۵ - کڑچی - ۱۸۹۸ ز - دا ، بریپار درا
روژنامہ یہ کی کوردی دہرچی ہؤ بلاؤکرنہ وہ یہ پیامی کیشہ کہ و ،
ناساننی گہ لان ونہ ولہ تان ، بہ خواست وئاواتہ کانی ، نہ وہ بوو میر
- مہ دخت بہ درخان - یہ کہ مین روژنامہ ی کوردی بہ نساوی
- کورستان - ہ وہ دہر کرد ۔

نه وگاته ش کۆمه له په کی کوردی وانه بووه ، که به پیتی تیڼه یشتنی
نیستا ریکخرا بیت ، به لām هه سستیکی هاو به ش زور به ی نیشتمان په روه رانی
لنسۆزی له م لالو نه ولای کۆکره بووه وه ، تا جارجاره کۆرو کۆمه ل بگرنو ،
باسی نه وه ی تیا بکه ن ، که نه رک ی پیرۆزی نیشتمانیا ن چیه و ، چسی
پنویسته بیکه ن بۆ چاکه و خیری مافی نه ته وه به ش خورا وه که یان لم به ر
نه مه رۆژنامه ی - کوردستان - زمان ی حالی نه ونیشمان په روه ره
نلسوا زانه و ، هۆی په گهستی ته قه للای هه مه جۆرو نیشانه ی یه گیتی
و سه ره خۆیی نیشتمانی شیرین بوو . کاتی خاوه ن رۆژنامه و سه رۆک
نووه سه ره کی نه خۆش که وت ، میر - عه بدولره حمان به درخان - ی برای ،
رۆژنامه کی به ره وام له - قه هیره - و ، دوا یی له - جنیف - و ، پاشان
له - فولگستون - ده ره کرد . دوا ی ئاشکرا کردنی نه ستووری
عوسمانی - ییش دووباره نه م رۆژنامه ی به سه روکایه تی میر - ثوره یا
به درخان - له نه ستانه و ، پاشان له کاتی جه نگی گشتیداله - قه هیره -

دهستی کرده وه به ده رچوون (1).

یه که مین کۆمه له ی گوره ی سیاسی کوردیش کۆمه له ی " بهرزی پیشکه وتنی کورد " بووه ، که له سالی - 1908 ز - له ئه ستانه دروست بووه (2). دامه زرتینه ره دیاره کانی ئه م کۆمه له یه ، ئه م پیاوه کوردانه بوون : میره مین عالی به درخان ، ژه نرال شه ریف پاشا ، شه هیدسه ید عه بدولقادر ، که که مالییه کان له دیاره به کر له سیداره یان دا ، دامه داد ئه حمه د ، زولکه فه ل پاشا و ، چه ندانی تر .

هاوکات هه ره له گه ل ئه م کۆمه له گوره سیاسیه دا کۆمه له یه کی تری ئه ده بی دروست بووه ، به ناوی " کۆمه له ی بلاقورده وه ی زانیاری کوردان " و له چه نه رلی طاش - قوتا بخانه یه کی بۆفیرکردنی منالانی کورد له - ئه ستانه - کرده وه (3).

1- روژنامه ی کوردستان - له (22 ی نیسانی 1898 ز) له قاهره دهستی به ده رچوون کردوه ، ژماره (1) تا ژماره (5) ی له قاهره ده رچوو ، ژماره (6 - 19) له جنیف ده رچوو ، ژماره (20 - 23) ی دهبواره له قاهره ده رچوته ، ژماره (24) ی له - له نه دن - ده رچوو ، ژماره (25 - 29) ی له - فۆلکستۆن - ی باشووری شینگلته ره ده رچوو ، ژماره (30 - 31) دهبواره له جنیف ده رچوته وه ... واته به هه موو ژماره کانی (47) مانگ و (22) روژی خایاندوه و ، له بهریتی شه و ی له و ساوه به دا (96) ژماره ی له ده رچهن ، (31) ژماره ی له ده رچوو ، هه موو جارتیکش دووه زار دانه یان له نارتوته واته ، به خۆراییه به سه رخه لگا به شه وانه وه .

ئه م روژنامه به (26) ژماره ی له کتبخانه ی ده و له تی له - ماربورگ - ، که کاشخۆی (د . که مال فوئاد) به ئۆسمه نیت بلاقۆ کردوته . (18) ژماره شی له واته ی سالی (1899 ز) وه دهبواره چاپکراون له کتبخانه ی نیشتمانی - شه نقره - ن . ژماره (5) و لاپه ره (3 ، 4) ی ژماره (3) شه له کتبخانه ی کۆری زانیاری کورد - هه ن . به واته - را به ری روژنامه گه ری کوردی - چه مال غه زنه دار - به سه هه - سالی 1973 - (م)

2- دکتور چه بار قاسر - ده رباره ی ئه م کۆمه له یه ته ئی : " ئه م کۆمه له یه له روژی 25 ی شه پهلوسلی سالی - 1918 - دا خۆی به خه لگی ناساند ، له م روژه دا یانه ی کۆمه له یه ته سه موو کسرایسه وه و نزیکه ی (500) کس له نه دام و میوان ، لاپه نگه گه رمی خۆیان له پرتیسی تازه ده ربه ی " هه ره ها ته ئی : " له م کۆچوونه وه به دا نوینه ری شاری موش - ره شه به گ - و تاره ی خۆینه وته وه " . گوسفاری - کاروان - ژماره 32 ، ل 9 (م)

دیسان ده رباره ی ئه م کۆمه له یه ته ئی : " هه نگا و پکی گرتگی کۆمه له ی نا و به را و بلاقۆ کردنه وه یه ئه زگاسی تاییه شی خۆی بوو ، که روژنامه ی (کۆمه له ی هاریکاری و پیشکه وتنی کوردان) ی ده رکرد ، ئه م روژنامه به له سه رچاوه کاندانه ها به روژنامه ی - کورد - ناوته بهریت ... به که م ژماره ی روژنامه ی - کورد - له (9) ی تشرینی سووه می سالی 1808 ر - دا بلاقۆ کرا به وه ، خا به نی ته م روژنامه به - توفیق به گ - بوو (پهنم واپه پیره مژدی شامیره) سه رتووه ری ئه حمه ده مه یل پاشا بووه . که له به نه ماسه یی جه مه یل پاشای دیاره به کره و به رای ته کره وه ، قه دری جه مه یل پاشایه - هه مان به رچاوه ی پهلشو (م)

به لّام دواى شه وهى - ئيتيحاد - يه كان⁽⁴⁾ ده ستیان به سه رکاروبارى ده سه لاتداریتی عوسمانیدا گرت وه ، ئیداره یه کی سستم به خشیان دامه زراندو ، له ژئیر په رده ی ده ستوور و دیموکراتیدا ، دیکتاتوریه تیککی سه ختیان چه سپاند ، بووه هۆی کلۆم کردنی شه م هه ربوو کۆمه له یه پتیکه وه و ، داخستنی قوتا بخانه که ش . کۆمه له ی - به رزی و پیتشکه وتتی کوردان - یش ناچار بوو چالاکى خۆی به ریگی نهینی وشیهو شاراهو ، بنۆتینی .

له ساتی - 1910 - یشدا له سه رهه ی سپیری وهاندانی - خه لیل خه یالی موطنه کی - له شه ستانه ، کۆمه له ی - هتقی - ی کوردی لسه م قوتا بیانه نهروست بوو : عومهرقه نری ئال جه میل پاشای ریش سپهانی دیاربه کر ، فوئاد ته مۆبه گی وانلی ، زه کی به گی قوتا بی خویندکاری کشت و کال له شه ستانه .

چالاکى شه م کۆمه له یه و په یه وکردنی به رنامه کانی ، تا به شداربوونی تورکیا ، له جه نگی گشتیدا به رنه وام بوو ، ئیتیر به هۆی رۆیشتنی گشت شه ندانه کانی وه ، بو به ره کانی جه نگی ، له چالاکى که وت .

دواى شه وه ی مسته فاکه مال شه ستانه ی گرت وه ده ست ، دووباره شه م کۆمه له یه که وته وه چالاکى نواندن و گرنگترین کاره کانی شه م کۆمه له یه ،

3- شه م قوتا بخانه په له گه ره کی (دیوانلی) له جاده ی خوا چه پاشا - گرا په وه ، ناوی قوتا بخانه ی ده ستوری لێ ترا ، پروگرامی خویندن له م قوتا بخانه په دا ، په یه وه ی پروگرامی قوتا بخانه کانی شری تورکیا ی شه کرد ، که سه ره وه زا ره تی فیکرکرسن بوون . شه م وه زا ره ته ش له وکاته له لایه ن - فیسامیل حه قی باهان - وه ، به پتوه به را ، به پتوه به ری قوتا بخانه که ش - به بدولعه حه ان به نرمان - بوو ، له سه ره تا دا ژماره ی قوتا بیه کان (30) خویندکار بوون ، به لّام دواى ماوه په کی شه م ژماره یان زۆر بوو شه م قوتا بخانه یه به یاره می کورده . ده وڵته مه ندان به پتوه شه چوو - سه رچا وه ی پتوهو (م)

4- کۆمه لێکی نوکی تۆزانی باوه رن ، به ناوبانگن له وه دا که به کۆترانه له هه موشتیکی تورک ها کۆکی نه کن . له گه ل پیاوایی شه م جولته وه یه ، سن قولبه شۆفنه یه که : شه نوهرپاشا و طه لعت پاشا و جه مال پاشای خوینی پتیبوو . ئه مانه کونده تاپان له سولتان مه بدولعه میدی موه م کرد و ، له ساتی (1908 ز) دا ده ستوریان بلۆکتر نه وه ، له سه ره تا دا داواپان شه کرد که سنووریک بۆکرده وه کانی سولتان مه بدولعه سید دا بنرته ت ، که به خوین پتیزی ناوی ده رگرده بوو . وه گه له کانی ژئیرکێفی موسمانی مافی خوپان وه ربه گرن . بۆماوه به کیش شه و گه لانه پان چه واشه کرد ، به لّام هه رکه فیش و کار که وته ده ست خۆپان ، ده ست به جه ن له هه موو په یمان و گشتیکان په شه مان بوونه وه و به ناگرو ئاسن وه لّام شه و گه لانه پان دا په وه ، که داوا ی مافیان شه کرد . (م)

ئەو بوو رۆژنامە يەككى كوردى بە ناوى - رۆژى كورد - . ئەو لە ئەستانە دەركرد ، كە زمانى حال و بلاقوكرەوى بىروراكانى كۆمەلە بوو .

هاوكات هەرلە ئەستانە بەرپازان : هەمزە ئەفەندى ، ممدوح سەلىم بەگ ، كەمال فەوزى بەگ - كەلەم دوايەدا لە دياربەكر لە سىدارە درا ، رۆژنامە ي - ژين - ى كورديان دەركرد . دواى و مستاندنى جەنگىش مير - شۆرەيا بە درخان - لە - قاهرە - " كۆمەلە ى سەربە خۆيى كورد " ى پتيكەوينا . هەروەها ئەم بەرپازانە ، لە ئەستانە كۆمەلە ى " بەرزىتى كوردستان " يان پتيكەوينا :

- شەهيدى نيشتمان ، خوالى خوشبوو ، سەبيدە بدولقادر شەمين - عالى مراد ، محەمد عەلى ، خليل رامى ، كامەران - ى كورپو كورەزى ميربە درخانى گەرە ، فونادپاشا ، حىكمەت ، حسين ، شوكرى ، فوناد محمود ، عەلى ، كەلەبابانەكانە - سەبيدە بدوللا ، رەمزى بەگى خەربوتى ، ئەكرەم بەگى جەميل پاشازادە ، نەجمەدين حسين ، ممدوح سەلىم ، حەسەن حاميد ، فەريدە دكتور شوكرى محمد ، حسين عەونى - نوپنەرى پيشووى خەربوت - ، محمد - ى نوپنەرى پيشووى مەلاتيەو ، ئەمين زەكى ، ميرثا لاخەليل بەگى دەرسىملى ، محمود نەديم پاشا ، ژەنرال مستەفا پاشاى شارى سلىمانى ، ژەنرال حمدى پاشا ، قائىمقام محمد ئەمين بەگ - ى سلىمانى ، شەيخ عەلى شيرۆلى ، سەبيدە شەفيق ئەفەندى خيزانى و چەندانى تر .

دواى ئەمەش ئەم بەرپازانە كۆمەلە ى - ريكخراوى كۆمەلە يەتى كوردستانى - يان دروست كرد : ميرثەمين عالىو ، جەلادەت و كامەران بە درخانو ، كەمال فەوزىو ، ئەكرەم جەميل پاشازادەو ، دكتور شوكرى محمدو ، ممدوح سەلىم و ، چەندانى تریش . هەرلەگە ئەم كۆمەلە يەدا ، كۆمەلە يەككى تریش لە ئەستانە ، بە ناوى " پارتى نەتەوى كورد " ، ئەو دروست بوو .

ئەم كۆمەلە ئەمەموويان ، كاروچالاكيان لە ئەستانە هەرەردەوام بوو ، تالەشكرى كەمالىيەكان تىتى چوو . دواى ئەمەش لەگەلنى لەولتانى دەرەو چالاكيان نواندەو ، سەدانلقوبەشى تريان ، لەبەشەكانى

تری کوردستاندا هه بووه .

له م دوا بیه دا ته م کۆمه له و، ریکخراوانه ، هه موویان دوا ی دروست
بوونی کۆمه له ی خۆیبوون - ی کوردی ونیشتان په ره ر خۆیا نیان
هه له شه شانه وه و، هه موو ته ندانه کانیان چوونه ته م کۆمه له یه وه که به
ته نیا له کاردا یه و به م جۆره هتیزه سیاسیه کانی کورد، له ده وری شه م
کۆمه له یه گردبوونه وه .

— — — — —

کورده د وای ده ستوری عوسمانی

له مانگی ته مووژی ساتی - ۱۹۰۸ ز - دا ده ستوری عوسمانی ناشکرا کراو، نه و - شتیحاد - یانه ده ستیان به سرده سه لاتنداریتی عوسمانیدا گرت، که ناویران: پالنه وانی کوده تای عوسمانی و له ناوه وه و دهره وهی ولاتندا وناشکرا نه وه یان بلاوکه کره وه، که هه موو نه و به رنامه سیاسی و، ناوه دانی و چاره سرگردنی شیداری و نه وشتانه ی تر، که په یمان و بریاریان داوه بیکه ن، هه موو جی به جی نه که ن. نه مه ش بووه هوی نه وهی سیاسه تی گشتی، له ناوه وه و دهره وهی ولاتندا سربین. ته نانه ت نه وروپاش پروای به م په یمانه بهوشانه کرد، به لگی نه وهی جی به جی گردنی نه و بریارانه ی له کونگره ی - ریوال - REVAL - دا، دابویان هه موویان راگرت، چونکه رۆژنامه گانی ناو ولاتیش ده ستیان کرد به بلاوکرده وهی وتاری بریقه دار، دهرباره ی برایه تی عوسمانی و به کسانى له نیوان موسلمانان و تورک و، ناتورک و، گه لانی عوسمانیدا، به تویه نه م پروپاگنده یه کارتیکی زوری له وخه لکه کرد، که رقیان، له پیاوانی ده سه لاتنداریتی عوسمانی نه بووه وه نه وکینه و نا جوړیه ش له نیوانیاندابوونه ماو، خه لکی به هه موو مانای وشه وه چاوه روانی نه وه بوون له سر ده ستی نه وه گانی مه غول دا! نه وله تیکی دیموکراتی و هاوچه رخ دابه زری!

به م جوړه پتیان و ابو فریشته ی سر به ستی و دیموکراسی راسته قینه له و پیریژنه دینده مه غولیه له دابک نه بی، که له دینر زه مانه وه به دکارییه گانی ناشکرا بیوو.

به لآم نه م تورانیانه ی که نه وهی مه غول وته تهرن و، له پال په رده ی تنکی شارستانیه تدا، خویان حه شار دابوو، وه کجاری جار ان شه ویان نه دایه ده م رۆژ، بوسا زندانی پیلانی دوزه خیانه و، ریگی شه یتانسی و خوتیناوی گرته بهر، بوپا کوندانی هه موو نه دنامانی سر به عوسمانی و

نفرۆکردنیا ، به شیواندن وئاواره کړن و کوشتنیا ، تائیسستا ش بانگی بانگی ته وړا دیلن که پا به ندن به سیاستی تازه نیشتمانییه وه ، ته مان - واته : ته وتور که لاوانه ی که باسی خویان واته که ن ، گوا یه قوتا بیانی ته وروپای نوئ - ن ، ته و سیاسته ته عوسمانییه نیسلامیه ته گۆرن ، به سیاستی تۆرانی تورکی که ، تاته وکاته ده سه لاتندارتیتی عوسمانییه کان و ، به تاییه تی تاسه رده می سولتان عه بدولحه مید ، په پیره و ته کرا ، به لام چ جیا وازیه کی ته وتو ، له نتوان ته و دوو سیاسته ته باسکراوه دا نه بوو ، له بهرته وه ی ته م ده سه لاتنداریه ی تورکی عوسمانی ، له رۆژی لروست بوونییه وه ، تادوا سه رده می سولتان عه بدولحه مید ، لریخی له شیواندن و ، تیکه ل کردنی ره گزی ناتورک دا نه کرد ، ته گهر موسلمان بووبن ، یان ناموسلمان ، بو به تورک کردنیا و به کار هینانیا بومه به سستی نه ته وه یی و ، جی به جی کردنی شاره زووه سه ربازییه مه غول تاساییه کانیا و ، له هیچ ده ورائیکی میژووی چاکه کاریشدا - ته گهر میژووی چاکه کارییان ه بی ۱ - له جی به جی کردنی ته م نیازه ستم به خش و ، خو ویسته تورکیانه دا ، زیاتر هیچی تریان نه بووه ، له بهرته وه عوسمانیه کان هه رته نیا دانشگه یه ک بوون ، بو لرو و ، روپامایی ، بوبه رژه وه ندی تورک و ، داپۆشین نیسازه به ده کانیا ، له تاستی ره گزی ناتورک دا و ته وپه ری زیان پتی گه یاندنیا ، به لام به ریتگا و شیوه ی جیا واز .

ته م نیازه هه رته و نیازیه که - ئیتیحاد - یه کان ته قه لای بو ته دن و ، ته و په رده یه یان لریوه که پتیشتر سولتانه کان به ناوی نیسلام و ، یه کیتی عوسمانیه وه خویان پین شاردبووه وه ، به ناشکرا بانگی ته وه ته دن ، که پتیش هه مووشتیک تورکن و ، حکومه ته که ش حکومه تیکی تان و پۆ تورکیه و ، ته بهی گه لیش هه مووی تورک بهی و ، ئیمپرا تۆریه تی به سه رچووی عوسمانیش ته وپه ری که مته رخه می کردووه که تائیسستا به تورک کردنی نه ته وه ناتورک کانی پشت گوئ خستووه ، ته مان به وپه ری چاوقایمی وجهه به زه ییه وه ، ئیمپرا توریه ته کۆنه که به گیانی نیشتمان په روه ری و ، خوینی خه سستی تۆرانییه وه نوئ ته که نه وه ، به لام نیشتمان

په روه ريتي ته م تورکه لوانه ، له سه رشتيوه ی ته و نيشتمان په روه ريسه نه بوو ، که له جيهاندا ناسراوه ، به لکو ته يو يست شيمپرا توره تی عوسمانی له مپه روه ی تاته و په پری بگات به تان و پو تورک و ، له تورک زیاتر ، که سی تر بوی نه بیت هه ناسه ی تیدا بدات و ، له نه ته وه و زمان و ژيانی تورکیش زیاتر ، دان به هیچ شتيکی تردا نه نری و ، ته وه یشی تورک نه بج ، ته بیت نوکری تورک بیت و ، سووته مه نی بیت بو ته و شه ر و نا کوکیان یان ، که وه ک خو ویستی و چا و برسی تیان ، هه رگیز دوا یی نایه ن ، یوسه رگرتنی ته م نیازه ش ، تاته واو په پیره و بکری ، زور به چه ردا وه رویی و ، چا و قایمییه وه ، ته م دوو به نده یان دانا بوو :

۱- تواننده وه ی ته وانه ی له ره گزی ترن و ، ته توانری تیکه ل ره گزی تورک بکرین ، تا به تورک بووه کانی تریشیان پت بشیونری .

۲- چه و ساندنه وه و توندوتیژی و بی په رنه یی بگریته به ر بو پا کو دانی ته و په گزه نا تورکانه ی ناتوانری ، به هیچ شتیه ی ک ، بکرین به تورک .

ته م دووبنه مایه ش له لایه ن گلی تورکه وه ، هیچ جزره به رنه نگاریه کی نه کراو ، لای سه رتا پای تورکه وه قبول کران و ته گره و کو سپیان نه هاته ری و کاتیشی نه ویست بوقایل کردنیان ، به لکو ته م دووبنه مایه بوونه به شیک له کوله که کانی ثایینی نیشتمان په روه ريتي تورک ، له به رنه وه ته م دوو بنه مایه ، ته م گله عوسمانیانه ی گرتنه وه : عه رب ، نه رنه ن ، نه رنوط ، زوم ، چه رکه س و ، کورد .

به لأم تواننده وه ی عه رب ، له ناو تورکدا و ، شیانندیان ، کاریکی سه خت بوو ، چونکه ته م گله به خشنده خاوه ن شارستانیه ته گه شه کردووه و ، ته و چوونه ناو ولاته به رینانه ی به هوی ثایینی نیسلامه وه پتی فراوان بوون ، هه رله خو ره لات وه تا خو رتاوا ، وای لب کردووه تائیتاش وه ک - روما - بیت بخو ره لات و زمانه عه ربیه پاکه که یشی ، وه ک لاتینی وایه ، بوته وروپا . . ته ی ماوه ی شه ش سه دسال نیه ، شیمپرا توریسه تی عوسمانی ، باریکی گرانه به سه ر شارستانیتی نیسلام و پیشکه و تنی عه رب به وه ، هه رله زمان و یاسا و سیاسته وه ، تا که لتور - یان ؟ !

ئىمپىراتورىيە تى عوسمانىش چونكى ھەر ئاۋە ژوو كۈرۈنەنە يەككى دىزىتۈي،
ئىمپىراتورىيە تى گە شەك كۈرۈي ەھرە بى بوو، بۆيە جىن بە جىن كۈرۈنۈى
سىياسە تى تۈاندەنە ۋى ئە ۋەھرە بانەى كە ژمارە يان لە قەلە مەروى
عوسمانىدا بىيىست ملتىون ئە بوو، لە بەرئە ۋە لە ناۋىرلىنىان ھەرواكار ئېكى
ئاسان نە بوو.

بۆيە بېرىارىيان ئا، ۋازلەنە تە ۋەى ەھرە ب بېتىن، ئە ۋانەى لـ
چەند ۋاللىكى پىتە ۋە نووساۋى با شوورى قەلە مەروى عوسمانىدا ئە ژىن و،
رەگە زى تىريان كە مەتر تىايە ۋ، پىشت گۈتتىان بىخەن و، ھەروا بە كۆت و
پىتەندى دا گىر كۈرۈنە ۋە بىيان ھىلئە ۋە ۋ، سىياسە تى ئىمپىرىيالىستانەى
تۇرانى - يان بە سەردا بە پىتىن، تا بە رو بووم و سامانىيان تالان بىكەن
ۋ رۆلە كانىشىيان لە بەرە كانى شەرى ناۋچە دوورە كاندا بىخەنە ژىتـ
بىگارى شەرى ۋە ۋ، بىيانخەنە دەست بىيانە ۋە، ئە ۋانىش بە ئامىرى تازە
ۋ دۆزە خىيانەى ئە ۋروپاىي و تفاقى زۆرى ئىمپىرىيالىستانە، تـ
نازارىيان پىن بىتۈش، تاگە شەنە كەن ۋ شارستانىتى ەھرە ب نە بىتە
كۆسپىك لە رىگەى جىن بە جىن كۈرۈنۈى بىرى گۈرگەنەى تۇرانى دا ..

بە لاق ئەرمەنە كۆلەكان، ئە ۋە ھەر سەرتۈپى ئە ۋنە تە ۋانە بوون،
كە بىرىارى لە ناۋىرلىن و نغزۈكۈرۈن، ئە يگرتتە ۋە . ھەموو كە سىكىش ئاگەى
لە ۋە ھەيە چۆن سەرتە بىرلىران و، چۆن لە ناۋ شە بىران . بـ
ئە رنۇط - ەكان، بە سۆنگەى جەنگى - بەلقان - ە ۋە، لە ژىنر چىنگى
ھوكى تۈرك و، كۈشتارى تۈرانيە ۋە رزگار يان بوو.

ئە ۋكۈشتارە ش كە لە ئەرمەنىيان كۈرۈ، دەنگدانە ۋە يەككى باشى نە بوو
لە جىياندا، تۈركە كانى ۋالىح كۈرۈلە ۋە بەسە لىمىنە ۋە كە ئەم كارە دووبارە
نە بىتە ۋە، لە بەرئە مە رۆمىيەكان چەند سەدان كە سىكىيان لى رزگار بوو،
ئە ۋانى تىريان، يان ھەلھاتىن يان دۋاى جەنگى يەكەم، فەرى درانە
ئە ۋدىو سىنۋورە ۋە، تا پەيمانى - لوزان - ھاتە گۈرۈى و، راگۈيززانە ۋەى
ئە ۋانى تىرىشىيان بە پەسەند زانى .

- چەركەس - ىش، ئەگە چى ژمارە يان لە تۈركىيا دا ئە ۋەندەنە بوو لە
زۆرسە رەمى جىيا جىا شدا خزمە تى تۈركىيان كۈرۈبوو، بە لاق ھەرلە چىنگ

ئەوسيا سەتە توندە تۇرانیە رزگاریان نە بوو، سەرەرای ئەو شەكە ئەم
رەگەزە، ئالوگۆزىكى زۆرى بەسەر، سەروسیما و قەلەفەتى رەگەزى توركى
مەغۇلىدا ھىنا بوو، لەجوان كوردنى چاوى بە قولچوویان و، روومەتسى
بەرزى دەپۆقیویاندا، كەچى لەگەل ئەمانە شدا چالاكى ئەم رەگەزە
شوتینە وارى لەتوركیادا، ھەردیار نەما .

پاشان ھاتە سەركوردو، توركیش ھیواى زۆریان بەو بوو كە ئەتوانسن
بە ئاسانى دانىشتوانى كوردستان، لەنا وتوركدا بتویننەو، بەتایبەتى
ئەوانەى كە لەھەندئ شارى گەرەى كورددا زمانى توركییان تیتا بلاو
و، بەھۆى ئیدارەى خراپى توركەو، بەدریژایى سەدان سالت، تووشى
دواكەوتن و سەرگەردانى بوون، لەرووى شارستانىتى تازەو، چونكە
ھەموو بېركردنەو یەكى تورك، لەكوردستاندا، ھەربۆتەو بوو بېكەتە
سەربازگە یەك بۆ سوپاگەلى خۆى .

له کلتی جدهگی گشتیدا :

هر که په که مین بومباي شهرى گشتى ته قى ، شير تورکيش ده ستى کرد به جين به جين گرنى ته و به رنامه شيتانيه ي ، که له کلتى ناشتى دا ناماده يان کردبوو يو به ديته نانى بيرى تورانى و پاکونانى ره گه زى ناتورک .

له به رته وه ي کومه ته خه لکينکى زورى وا ، له به رده م تورکدا بوون که برپارى پاکونان و له نا و بردن نه يته گرته وه ، به لام بوته وه ي له ره گه زى تورکدا به توپنه وه ، ته بوايه په رش و بلا و بکرتنه وه ، نا واره ي ته وشوپنه دوورانه ي ولاتى تورک بکرتن ، که ناستى کومه لايه تى وره وشتيان نزمه و ، به ره و سه رنگونى ته چن و ، له ژير بارى په رتيشاني ونه مان و په تاي چه ندان نه خوشيدا ته ناليتين ، که به زورى له نا و چه کانى تورکدا بلاوه و ، خوا ولاتى کوردانى لن پاراستووه ، وه ک : سوسه نگ ، وسيل و ، گرانه تاو ، چه ندان نه خوشى تر .

ته و کومه ته خه لکه ش هر کوردبوون ، که ته وکاته ژماره يان له تورکيا دا ته گه يشته پتينج مليون و ، تارانه يه کى زوريش ، تواناو ، ته ندروستى و نازايه تى بى وينه ي زگماک و ، زيره کييه کى به رزيان هه يه .

که واته ته بوايه پتينج مليون کوردى بى تاوان ، له نيشتمان نه که ي خويانه وه ، به نا و چه دووره کانى ولاتى تورکدا په رش و بلا و بکرتنه وه و بخرتنه ته ک ره گه زى تورک ، تابشيويندريين و ، بکرتن به تورک .

بوته مه ش سولتان - محمدره شاد - ي پتينجه ميان راسپارد ، تا فرمانتيکى چه ندبه ندى يان بومؤربکات ، ريگا بدات به سازداني شه سياسه ته تهرن کاره .

ناوه روکى شه م ياسايه ، برپيتى بووله وه ي : هه رچى کورده ، له ولاتى خويانه وه ، به ولاتى تورکدا نا واره و په رش و بلا و بکرتنه وه ، به مه رجى ژماره ي ته و دوور خراوه و ، راگويزرا وانه ، له هه رشاريکى تورکيا زياتر

نه بڼه له ، له سه داپېنچي (۵%) دانېشتووه تورکه کان . نه ومه رجه شی
 له گڼلدا بوو ، که نه بڼه سهرۆک خښل و ناودارو قسه پوښتووانی کورد ، له
 شارو مه لږه نده تورکيه کاند ، به نه نيا ده ست به سهرېگرين و ، نه ست و
 پتووه ندو ، پيا وانی خښل و ، ناروده سته کانیا ن ، له گونډی دووردا
 دابنرین ، تا په پوه ندی له نتيوان خوږيان وسهرۆکه کانیا ندا روونه بات .
 به م جوړه گڼلی کورد ، له نتيوان گڼلی تورکدا په رش و . لږو نه کرېته وه ،
 تا دواي ماوه يه کی که م بتوانرئ زمانی کوردی و ، سهرتا پای کوله که کانی
 نه ته وه ايه تی و ، ناروباری ميللی ، له کورد ها گوم بکړی و - خوانه کا -
 دواشوینه واریان له سهر لاپه رهي زه ميندا نه مینئ ، بويه هه ربه راستی
 حکومتی نه وسهرده مه ده ستی کړد به په پيره وکړدنی نه م گه لاله یا سا ييه .
 له دؤسيه ي به پتووه به رایه تی راگويزراوه کاند ، که بوته م به رسامه ييه
 کاری نه کړد ، ژماره ي نه وکوردانه ي له کوردستانه وه راگويزرانه وه بو
 ولاتی تورک ، گېشته (۷۰۰ ر ۷۰۰) حوت سه دهه زارکورد ، جگه
 له وه ي که هه ندئ دؤسيه ي نه وه ده رته خن ، که سهروشویننی نه وکوردانه ي
 به زور راگويزراون ، لای به رتووه به رایه تی باسکراو ، هه ربه ته وای
 نادياره ، په لږم لای شيمه ي کورد ناديارنیه .. چونکه به شیکي زور زوری
 نه وخه لکه کتوله راگويزراوانه هه ربه ده م ريگاوه ، سهرمای سه ختی
 زستان و ، مانده ووبون و ، برستیتی ، کوشتتی ، به شیکي تریشیان ، پېش
 نه وه ي بگه نه شویننی بوړاگويزراو ، تورک کوشتتی !
 واليره نا هه ربونمونه ، نامارینکی بچووکي ژماره ي نه و کورده
 راگويزراوانه نیشان نه ده ين ، که له ناوچه دووره کانی خوړه لاتنه وه ،
 ناچارکران رووبکه ن بوخوړناوای نه ناکول و ، ناوه راستی ... بوته وه ي
 خویننه ناگا داری هه ندئ لاپه رهي نه وکوچ پېن کړدنه بڼ ، که باسکرا ،
 نه م ناماره له روژنامه ي - سهربه ستی - تورکی ژماره - ۴۸۱ - ی ۳۵
 نیسانی سالی - ۱۹۱۹ ز - وه رگير اوه :

ژماره ی کوردی کوچ پی کراوو...
له پاریزگی - بوردور - له نه نادول دا :

ژماره ی خه لک	ناوی کومه له کان
300	داروده سته ی عه بدوللانا غا - له ده م سیپانی - وان -
190	داروده سته ی قاسم ئاغا - ی - وان -
225	شیخ هه مزه ئاغا - ی - وان -
130	محهمد ره شیدنا غا - له زانا یانی به تللیس -
150	نه جمه دین نه فه ندی - له ده م سیپانی - موش -
150	چه عفه ره به گ - ی موش
100	مسته فا به گ - ی موش
270	قوتاس ئاغا - ی - وان -
130	ئیسما عیل ئاغا - ی - وان -
100	نه جمه د ئاغا - ی - وان -
100	کامیل ئاغا - له نه فسه رانی خیه کی
60	یوسف ئاغا - له ده م سیپانی - وان -
70	جوندی ئاغا - له ده م سیپانی - وان -
100	چه عفه رئاغا - ی - وان -
100	نه جمه دئاغا - له سه روکه کانی به تللیس
500	خیزانه په رش و بلاوه کان

ژماره ی کوردی کوچ پی کرا و...
له پاریزگی - ئسپارته - ی ته نابول دا :

ژماره ی خه لک	ناوی کومه له کان
475	داروده سته ی نه سره دین مسته فا - له ده م سیپانی به تلپیس -
150	ره زوان ئاغا - له ده مسیپانی به تلپیس -
360	یوسف ئاغا - له یوزباشی خپله کی و ، له ده م سیپانی - وان -
130	عه ره ب ئاغا - له ده م سیپانی ته رزه روم -
200	شیخ عه بدالرحمان ته فه ندی لسه ده م سیپانی ته رزه روم
80	مه لامحمدته فه ندی - له ده م سیپانی - موش -
80	مه لاسه عیدته فه ندی - له ده م سیپانی به تلپیس -
125	داروده سته ی گولشه ن ئاغا له ده م سیپانی به تلپیس .
270	داروده سته ی سه عدون ئاغا - ی به تلپیس
90	داروده سته ی یاسین ئاغا - لسه ده م سیپانی - وان -
110	مه لامحمدته فه ندی - له زانایانی به تلپیس .

ته مه و کاری را گویزان ، به دريژایي ماوه ی جه نگی گشتی و ، به هه موو
 ناشیرینی و ، توندوتیژییه وه ، هه ربه رده وام بوو ، تا په پیمانی شه
 وه ستاندنی - موندرس - گیراو ، مزگینی به مرؤقا په تی سزا چه شتودا ،
 که تورکیای زۆردار و سه رسته خت ، بوئنجگاری له ناوچوو ، به مه ش کساره
 پرشووړه بیه کانی داروده سته ی تۆرانی ، بؤما وه په کی کاتی ی ، راوه ستا .

دواي راگیرانی شه بری گشتی

شه راگیراو قاره مانانی نیتیا دی - هه لهاتن و حکومه تیحی شیوه
 مام ناوه ندی له - ته ستانه - پتیکهات و ، گهلانی سته مدیده و ، گهلانی
 کوردیش له گهلاندا ، نا هتیکیان پیا هاته وه ، به مه ش کؤمه لسه
 کوردییه کانی ته ستانه و ، هی شوینانی تریش ، که وتنه وه چالاکي نواندن
 بؤسه رخستنی کیشه ی نیشتمانی کورد ، چالاکیه کانیشیان به و گیانی
 چا که په هاندرابوو ، که بیروړا دلگیرو شیرینه کانی - ویلسون - دروستی
 کردبوو .

بؤیه ته م کؤمه لانه ، به ره سمی داوای سه ربه خۆیی کوردستان بیان کرد و ،
 سه ردانی ته ولیژنه په بیان کرد ، که ده ولته تانی هاوپه یمان ، له ته ستانه
 - بؤکاروباری - ناگیرکردن - بیان پتیکهتینا بوو ، چوونه لای شه و لیژنه
 ته وروپایی و ته فریقیا یانه ش که پتیکهتینرا بوون بؤراوه رگرتسی شه و
 گهلانی له قه له مړه وی عوسمانی ده رته چن . ته م کؤمه له هه رته نیا به م
 ته قه لاسیا سیانه شه وه دانه که وتن ، به لکو چالاکیان له وه شدا نواند ،
 که لقیان له ناوخوای کوردستانیشدا کرده وه و ، لیژنه بیان له سه رانسه ری
 شوینه دووره کانی کوردستاندا پتیکهتینا و ، ده نگی داواکاریان بسؤ
 سه ربه خۆیی کوردستان به رز کرده وه .

تورکیش که پپیی وا بوو به هوی - ته له مان - وه له جه نگی گشتیمدا
 سه رته که ون ، بویه تینویتیان به خوین پاراوکردو ، شمشیریان له
 نه رنه ندا را دا و زۆربه دل ره قی و سه مه ره وه ، ملتونیک له وین تا وانه بیان

کوشت . به لأم که له جه نگدا دتورانديان ، ده نگوباسی کوشتاری ئه رمه ن له ئه وروپاوه ، له ئه مه ریکاوه ، سه رتاسه ری دنیا دا بلاقو بووه وه ، بۆیه ترسی ئه وه یان لیج نیشت ، که دارو له له ، بوئاوانه کانیا ن ئه نه نری ، له بهر ئه وه ده ستیان کرد به پیکهینانی دادگای تایبه تی ، بوسزادانی توندی ئه وانه ی تاوانیان له گه ل ئه رمه ن دا کردووه . هه ره به راستیش هه ندی که سی سه ره به - ئیتیحادی - یان به سه رزاری ، نابه دادگا ، بۆشه وه ی بیانکه نه هویه ک بوپاک کردنه وه ی خویان و حکومه ته که یان ، له و کاره نپندانانه و ، تا به ناشکراش ئه وه ده ربخنه ، که کاری هه ندی کسه س بووه و ، یاسا سزای داو و ، به رنامه یه کی ئامانه کراوی تورک و سیاسه تیکی تۆرانی په یڕه وکرا و نه بووه ، له لایه کی تریششه وه ، وه ک خوویه کی په یڕه وکراوی کۆنی تورک ، له دیزره مانه وه ، که وخته رینگخۆش کردن ، بۆشه وه ی ئه م تاوانه به کورد دا بلیکیتن . ئه مه ش ده قی ئه و قسه په یه که - صدراعظم - واته ئه و - توفیق پاشا - په که نیو سه ده له ده ولته تدا ، له وه زاره تدا بووه وه ، دوا ی شه ر راگیرانیش چوو بو له نده ره - له نده ن - و ، له یه که مین وتاریدا ، له کۆنگره دا خویندیه وه ، وتی :

" ئه وانه ی کوشتاری ئه رمه ن - یان کرد ، کوردبوون و تورک و حکومه ته که یشیان له وه بیه به رین وه ، ئه گه ره پیتیستی جه نگ و سه رقال بوون نه بوا یه به جه نگ وه ، حکومه ت نه یته هیشت ئه وه روو به دات وه ، سزای ئه وانه یشی ئه دا که راسته وخۆ کردوویانه "

ئابه م جۆره سه روکی وه فدی ره سمی تورکی ، له کۆنگره داو ، وه زیه ری ده ولته تی عوسمانی و ، نوینه ری خه لافه تی ئیسلامی ، ئه م تاوانه گه رانه ئه خه نه ئۆبالی کورد ! به بی ئه وه ی تۆسقاتن هه ست به ئازاری ویژدانی بکات ، له به رانه بهر ئه و برۆ هه لبه ستنه دا ، دژینه ته وه یه کی گه وره ، که چه ندان جار به پاکی خزمه تی حکومه ته که یانی کردبوو ، به و گیانه وه که گوا یه نوینه ری خه لافه تی ئیسلامه .

به لأم بۆ به خته وه ری ، له شوینه گشتیه کاندایا بلاقو بووه وه و ئه رمه نیش - خویان دانیان به وه دانا ، که گه لی کورد له گه رمه ی جه نگی گشتیدا چاکه یه کی گه وره ی مرقانه ی له گه ل کردوون ، به وه ی له کووشتاره که ی

ئەرمەن دا ، ژيانى پەنجاھەزار ئەرمەنى پاراست لە دەست دريژى
 تورک و لەمالى خوياندا و لەناو خيزانەکانيان دا ، شاردیانەو ، تس
 داياننە دەست سوپاگەلى روسى و ، ئەوتىيە ئەرمەنيانەى لەکاتى
 جەنگى گشتيدا ، نەستيان بەسەر ناوچەيەکى گەورەى کوردستاندا گرت ،
 بەم جۆرە نرۆى ئەو وەزىرە تورکيە پووچەل کرايەو ، کە نەيوست
 بيلکيتنى بەگەلى کورد دا .

مسیز - کلیمەنس - ش⁽¹⁾ ، هەرئەوکات بەناوی دەولەتانی
 ئەوروپاوە ، ئەم قسەگرنەى کردو وتى : " تورکەکان زۆر بەناشکرا
 سەلمانديان ، کە بەهۆى بەرپۆهە برىنى خراپيان و رژۆدارى هەمە
 چەشنەيانەو ، لەچەندان سەردەم دا ، تواناي ئەوەيان نەو شایستەى
 ئەو نین رەگەزى ناتورک بەرپۆهە ببەن ، بۆيە ئەگەر حال و ابـهـروات
 پتويستە نەيەلین هیچ نەتەو یەک لە ژنر ئيدارەى تورکدا بیت " .

ئەو وتارەگرنەو ، چالاکى کۆمەلە کوردییەکان لەم دەمەدا بابى عالى
 پەژارەکردو ، ترسى لى نىشت و ، کەوتە بىرکردنەو لەفيلتيكى تر ، بـۆ
 ريگا گرتنى جيا بوونەو ی کوردستان لەبابى عالى و ، سەرەخۆبوون لە
 ئيدارەى تورک ، لەبەرئەو حکومەتى تورک و ، رۆژنامەکانى کەوتتە
 ئەو ی بەيادی کورد بەهیننەو کە ئەگەر ئیسلامەتى ، نەهامەتى بەسەر
 هتینان ، ئەواخۆيان بەسەرخۆيانى ئەهینن و ، دەربارەى براىە تەسى
 ئیسلام و هاوئىشتەمانى لەولائى عوسمانيدا و ، گەلى وشەى تری بـۆش
 کە نەمیک بوو موسلمانانى عەرەب و کورد و ، هى تریشيان پەتەفرەئەدا ،
 دەست بەجيش بابى عالى کەوتە پتیکهتینانى لیژنەيەکى سەرەو زارەت
 کە لەکيشەى کورد بکۆلێتەو و ريگای بەرپۆهە برىنى کوردستان لـە
 چوارچێوەى قەلەمەو ی عوسمانيدا بگریتەبەر ، بۆئەمە لیژنە لە :

شیخی ئیسلام حەیدەرى زانە ئیبراھیم ئەفەندى و ، عەبوق پاشا - ی
 سەرپەرشتیاری - ئەشغال - و عەونى پاشا - ی سەرپەرشتیاری زەریا و ،
 لەئەندامانى کۆمەلەى بەرزیتى کوردستان ، میرئەمین عالى بەدرخان و ،

1- مسیز جۆرج کلیمەنس - لەوکاتەدا سەرۆکى کۆنگرەى - ئاشتى - بوو لەپاریس (م)

مراد به درخان و، نه ندلمی نه نجومه نی ده م سپیان سه ییدعه بدولقادیر
نه فندی - ی . نه م لیژنه سه ربه وه زاره ت ، له بابی عالی کویووه وه ،
چهند دانیشتنکیان کردو ، تیکرا له سه ر نه مانه ریکه وتن :

۱- سه ربه خویی بدری به کوردستان ، به مه رجی کوردقاییل هس هه ر له
یه کیتی ی عوسمانیدا به منیتیه وه .

۲- هه موو ته داره کیتی پتیویست بوئه م سه ربه خویی جی به جی بکری و
به گورجی ده ست بکری به نه نجامدانی . والتیره شداهه ک به لگه نامه یه کی
میژوویی ، نه وبانگ هیشته ی بابی عالی ، وه ک خوی بلاق نه که پنه وه ،
که بۆیه کیک له نه ندامانی ناردووه و داوای لی نه کات بوئا ماده بوون له و
لیژنه ی سه ربه وه زاره ته دا ، که باسکرا :

بۆیه پتیز - نه مین عالی به درخان پاشازا نه
به رژه وه ندی پتیویست به ناماده بوونی به پتیزتان نه کات له لیژنه ی
سه ربه وه زاره ت دا ، که رۆژی سن شه مە ی داها توو، کوئه بیته وه ، بۆیه
تکا نه که یین کات میژیری دووی دوا ی نیوه رۆی رۆژی ناوبرا و، ناماده بن .

له بری صدر اعظم -

شیبرا هییم حه یدهری

نوینهری وه زاره ت بۆ سه رۆکا یه تی

گردنی نه نجومه نی تاییه تی

هه فته به دوا ی هه فته داها ت و، مانگ ها ت و مانگ چسوو ، که چی
- فه ریدپاشای صدراعظم - هیچی له بریاره کانی لیژنه ی ناوبرا جی به جی
نه کرد ، به لکو هه رگفتی پیچه به ده وره ی نه دا ، له به رته وه نیشتمان
په روه رانی کورد، ناچار بوون سه رله نوێ لای ده زگا سیا سیه کانی نه ورپا و،
ولتانی تر دا ، نه قه للایان تازه بکه نه وه . بوئه مه ش هه ، یه که له - کۆمه له ی
به رزیستی کورد - و - کۆمه له ی رینکخراوی کۆمه لآبه تی - و - کۆمه له ی
سه ربه خویی کوردستان - ژه نرال - شه ریف پاشا - یان به نوینهر

هه‌تێژارد ، تا کاری ناکۆکی کردن له‌سه‌ربه‌خۆیی کوردستان و ، سه‌ر
خستنی کێشه‌ی نیشتمانی کورد، له‌به‌رده‌م ده‌وله‌تانی هاو‌په‌یماندا ، له
کۆنگره‌ی ناشتی ، له‌ئەستۆ بگرێ ... چالاکی و ته‌قه‌للای نه‌پساوی
نیشتمان په‌روه‌رانی کورد، به‌هه‌موو رێبازه‌ سیاسیه‌کانیه‌وه‌ - چونکه
ئاواتیان په‌ک بوو - به‌سایه‌ی سیاسه‌ت و زرنگی شه‌ریف پاشاوه⁽²⁾، ته‌م
نه‌نجامانه‌ی لی‌هاته‌ به‌رهم :

1- په‌یمانیک له‌گه‌ڵ خۆی و ، بۆغوس پاشا - ی سه‌روکی وه‌فدی
ئه‌رمه‌نی له‌پاریس هاته‌گۆڕی ، که‌تیایدا ته‌وشتانه‌ی له‌نیوان کورد و
ئه‌رمه‌ندا ، ناته‌بایی له‌سه‌ره‌به‌وو ، به‌ناشتی و به‌بن ده‌ست تێوه‌ردانی
ده‌وله‌تان ، چاره‌سه‌رکرا .

2- ته‌م به‌ندانه‌ی خواوه‌وه‌ ، که‌تایبه‌تن به‌کوردستانه‌وه‌ ، خرا‌نه
په‌یمانی به‌ناوبانگی - سیفه‌ر - وه‌وه‌ ، ته‌مه‌ش ته‌وبه‌شه‌تایبه‌ته‌یه‌ به
کوردستان ، که‌له‌په‌یمانی - سیفه‌ر - ی (۱۰ ی ته‌مووزی سالی
۱۹۲۵ ز) ده‌ره‌هێراوه‌ :

— — — — —

2- له‌مه‌ڕ چالاکی - نه‌ریف پاشا - له‌م هواره‌دا ، له‌کۆتایی کتێبه‌که‌دا ده‌قی ته‌واوی ته‌وا‌داشته
ملۆنه‌که‌ به‌وه‌ ، که‌ناوبرا و پێشکه‌شی کۆنگره‌ی - ناشتی - کردوه‌ له‌پاریس (م)

پرمیانی-سیفر-سالی-۱۹۴۰ز

به شی سیته م : کوردستان^(۱)

به ندی 62

"لیژنه په ک ، که مه لته نده که ی له - قسطنطنیه - ته بی و له سس
ته ندام پینک دئ و، هه ره ندامه ی په کیک له سن ده وله تی: ئینگلته ره
و ، فەرهنساو، ئیتالیا دایته هینن ، له گه ل میژووی به جی هینانی شه
خو له موختارییه دا ، به شهش مانگ بۆ ده ست نیشان کردنی ته ونا وچانه ی
ره گه زی کوردیان تیا په و، که وتونه ته خۆره لاتی - فورات - و، با شوری
خۆرئاوای - ئرمینیا - وه ، وه ک له دوا یشدا ده ست نیشان ته کری .
سنووریکیش بوجیا کردنه وه ی تورکیا ، له سووریا و، عیراق ، به وپییه دیاری
ته کری ، که له ده قی دووه مین و سییه مینی برگی دیوی ، به ندی 27 دا
ها تووه . به لām له کاتی ریک نه که وتن له سه ره ربا به تیک ، شه و
ته ندا مانی لیژنه که : - کۆمیسونه که - ده نگ له حکومه ته که ی خۆی
ته گپریته وه ، پتویستیشه شه م پرۆژه به زامنی ته وای بۆ پاراستنی
کلدان و ئاشووری و، که مایه تی ره گه زو ئایینی تری ناو شه م نا وچانه ی
تیا بی ، له به ره شه مه لیژنه په ک له نوینه رانی به ریتانیا و، فەرهنسا و،
ئیتالیا و - ئیتران - و، کورد ، ته گه ریت بۆشکنین و بریاردانی راست
کردنه وه که ، ته گه ربینرا پتویسته ده رباره ی سنووری تورکیا بکری . چونکه
به پیتی به نده کانی شه م په یحانه ، سنووری باسکراو ، له گه ل ئیتران - یشدا

1- له کاتی وه رگه ئانی شه م (3) به نده ی ناو په پمانی سیفر - دا که په یوه ندیان به مانی سه ره غۆسی
کوردستانه وه هه به ، به رگی به که می یادداشت - ه کانی ته دیس گه ووه - ره فلیق حیلمی - م به سه
کرده وه ، له دوا ی به را ورو کردنیان له گه ل ته قی وه رگه ئانه که ی لای مندا ، بۆم ده رکه وت - له گه ل ته وه شدا
که هه ره سوکیان له فەرهنساییه وه - وه ریان گرتوو - ووه جیا وازییه که به رچا وله که وێ خۆیه به پتویستم
زانی ئاماژه بۆکه مه به که م و ، هه رکه سیش به یه وێ به را ورو دیان بکات - با به وانیته لاپ . په کانی (19-
22 تا) ی به رگی به که می یادداشت ه کانی - ره فلیق - سیمی - به لدا - چا پخانه ی د - ریف 1956 ز - (م)

به ندى 63

"حکومه تی عوسمانی ، له مړووه په یمان نه دات له ماوه ی (3) مانگا له ومیژووه وه که تیا پیدا ناگا دارته کړئ ، بریاره کانی هر دوو لیژنې کۆمپسیون ، که له به ندى (67) دا باسکراون ، له شستر بگرئ و جئ به جیيان بکات " .

به ندى 64

نه گه رله ماوه ی سالیکیدا ، له میژووی نه سته پیکران وجی به جی کړنسی نه م په یمان وه ، گلی گلی کوردی نیشته جیي ناو نه و ناوچه نه ست نیشان کراوانه ، که له به ندى (62) دا هاتوون ، ناوایه کی پتیشکه ش به کومه لئ نه ته وه کان کرد ، که بلن زوړبه ی خه لکی ناو نه م ناوچانه ، غاړه زوو نه کن له تورکیا جیا بښه وه و ، کومه له ی ناویرا ویش له ویاوه په دایتی ، که نه م گه له نه توانن سهر به خوښ و ، پئ سپیری نه مه بکات ، نه و تورکیا ش له نیست او په یمان نه دات نه و پئ سپیری جئ به جئ بکات و ، نه ست به رداری هه موو ماف و نیستیا زینکی خوئی نه بئ له وناوچانه دا . نه م نه ست به رداری بونه ش به نریژی ، با به تینکی تاییه تی نه بئ له نتوان زوړبه ی ولاتانی هاوپه یمان و تورکیا دا ، بویه له کاتی نه ست به رداری بوندا ، که بوو ، هیچ به ره له تسیه ک له لایه ن ولاتانی هاوپه یمانئ ناوه پئراوه وه ، ناخریتته به رانبر مه یلی کوردی نیشته جیي نه وه شه ی خاکی کوردستان ، که تا نه مړ ، له ویلايه تی - مووسل - دان و ، به خواستی خویمان نه یانه وئ له گه ل حکومت سهر به خوکه ی کوردا ، یه ک بگرن " .

مسته فاکه مال⁽³⁾ پاشا - ش ، که له ناوچه ی نه نا دؤلدا بزووتنه وه په کی به رپا کردبوو ، کاتن زانی بابی عالی ، به په یمانئ - سیقه - قایل بووه

3- مسته فاکه مال : له سالی 1881ز - دا له - سلتیک - له دایک بووه ، باوکی چوله که په و ، دایکی یونانی به . چوت سوپاوه و پله کانی سهر بازی بریوه و ، بووه به سه روکی پارتی نیشتانی تورکی ولما لئ 1923ز - دا کرا به سه رکوماری تورکیا ، به گشتی بوژمنکی سه سه غتی کورنومه ره ب و موسلدا نه گسان بوو . پت کانی سه سه یی لایر نوو سینی کرد به پیتی لاتین . له روژی (1938/9/10 ز) دا مردوو . به روانه گوڅاری - الترهبه الاسلامیه - که له شاری به فدا دهره چن - ژماره 8 - سالی 1976ز - (م)

و ، په پمانه کوشان نه نئ - هه چنده دانیان نیکي ناته وایشه -
 به مافی ژيانی کوردو، سه ربه خویی کوردستاندا ، بوی ده رکه وت ناتوانی
 له لایه که وه به ربه ره کانی کوردو، له لایه کی تریشه وه به ربه ره کانی-بابی
 عالی - بکات ، بویه دواي کونگره ی نه رزه رووم⁽⁴⁾ به هوئی زورزانی و
 فرت وفتلی خویه وه ، که وته کنه کرسن له سه رکړده کوربه کان و نه ندامانی
 کونگره ی ناوبراو و ، نه وه ی بؤ روون کړنده وه که چاکتروایه کیشی
 کورد دوا بنری ، تاهه موو ولاتی تورک له نوژمن پاک نه کرپته وه ، ناشتی
 گشتی نه به سترئ ، چونکه پاک کړنده وه ی ولات ، به یه کیتی همدردو
 ره گزی کوردو تورک نه بی ، که خاوه نی ولاته کن ، سه رنا گری . گسفی
 نه وه شی پینان که تورکیا به ناشکرا ، دان به کورد و سه ربه خویی
 کوردستاندا نه نئ و ، رووبه ریکی له وه گوره ترو به رینتریش نه دات به
 کورد ، که له په پمانی - سیقه ر - داها توه .

دیاره له م کاته شدا روژنامه کان ، له ناوخو و ده ره وه ی ولاتا ، شتی
 زوریان له سه ر نه ونه هامه تیه نه نووسی ، که به سه رشیسلام وموسلماناندا
 دیت ، نه گره کوردو تورک یه ک نه گرن ، له به رامبه ر نه و نوژمنانده
 که چاویان بریوه ته تورکیا . هه موو روژنامه کانیش نه وقه وانه کوته یان
 لی نه دایه وه " که سوزی ثایین په روه ری له ناوکوردا و ، په پابه ندی

4- کونگره ی نه رزه رووم : کونگره ی سبواس - بشی پین نه لکین ، له پاش تیشکانی له شکری موسمانی و
 داکیرکرنی نه ست موول له لایه ناوایه پمانه کانه وه ، خه لیه ی موسمانی وحکومه ته کی بیون به
 ده که لای هیزه داکیرکه ره کان . ناله م کاته دا - ست فاکه مال - ی نه سه ر کرا به پشکری سوپای
 گشتی موسمانی له نه داتول . نه م وه زیغه تازه به ده رغه تیکي له باری به نه م نه سه ره تورک ره خساند ،
 که په یوه ندی به سوپا و فرمانده کانه وه بکات . له روژی (1919/5/15) دا گیشته نه داتول وچاوی
 به نه سه ره په ربه رزه کان و ، ولاته له گرتنه ده رچوه کی بخاته وه سه رباری راست و شکو ، ساسی ولات و
 شوړشگری به رپاکات و ، ولاته له گرتنه ده رچوه کی بخاته وه سه رباری راست و شکو ، ساسی ولات و
 که رامه تی پین شتل کراوی به نیتنه وه دؤخی جارانی . نه سه ره کانیش زوره به گرمی وشواریان له وسیر و
 باوه ربه کړد ، غیر به هه مان به به ست چوه - نه رزه رووم - و له ویش له گت په به رزانی سه رمانده ی
 نورک دا گیشته به رنامه به کی دیاریکرا و ، بوخویان ، که حکومتی ده که لای هاوایه پمانه کان ، به م
 کاره ی نه میان زانی ، گوژیان وه به نه ست موول . نه میش سه ربه پچی له وفرمانه کړد ، نه پوشت وه له
 نه رزه رووم و سبواس دا دووچار کونگره ی به ست . که لکین له نه ندامانی نه نجووه نی - تمه موسمانی -
 موسمانی که له نه ست موول دانه نیشن ، به شاریان له م دوو کونگره به داکړدوه . پروانه یادداشته کانی
 - ره غنې حیلن - به رگی به که م - به غدا - چا پخانه ی مه عاریف .. 1956 ز - (م)

کوردو تورک و ، نه وکتیوه به رزانه ی کورد، که نیشانه ی سه ره باندی و
 جوامیری کوردن ، نه مانه هه موو، واله کورده که ن ، که ده ست به ر داری
 تورک نه بن و ، به ته نیا له به ره کانی جه نگیندا به جیتی نه هیتن ،
 مسته فاکه مال به م قسه بریقه دارانه ، کاری له ده روونی زور به ی گورد
 کرد ، به لām که میک له کوردی هوشیار هه بوون ، که ده میک بوو به ته وای
 تورکیان نه ناسی و هه رگیز تارمایی شه و تا وانانه ی تورکیان له میشکدا
 نه شه په ویه وه ، به تاییه تی شه و ته له که بازیه تورکییه ی که له لیژنه کی
 وه زاره ت دا ، ویستیان له گه ل کۆمه له و ریکخواه کوردیه کاندایه که ن،
 له به ره وه چا و وراوه کانی مسته فاکه مال له خشته ی نه بردن و مه رجیان
 دانا بویان ، که نه گه راست شه که ن له په یمانه که یاندا ، با پیشه کی بوو
 دلتیا بوون له نیازیا کییان ، ده ست به جی ، هیزه سه ر بازیه کانی تورک
 و چه کداره مولکییه کانیان ، له کوردستان بکشیته وه ، به لām داخه که م
 زور به ی کورد به وه یمانه درو یا نه ته فره یان خواردو ، سۆزی شایین
 په روه ری و مرو قانه یان رایان کیشان ، به م جوړه گه لی کوردی کلۆل ،
 جاریکی تریش که وته وه ژیر چنگی شه و تورانیان ی به زه بیان پیا یاندا
 نه شه هاته وه .

نه ونیشتمان په روه ره کوردانه ش ، که هه رگیز به ر وایان به قسه کانی
 مسته فاکه مال و په یمانه کانی تورک ، نه شه کرد ، بیریان له وه کرده وه به
 چه ک به رگری له و ما فه ی کوردستان بکه نه وه ، که دوا ی ته قه للا و ماندوو
 بوونکی زور گه وه ، په یمانی - سیقه ر - ی با سگرا و ، دانی پیا ناو،
 به لām کاتیکیان زانی ده ولته تانی هاوپه یمان له به رده میماندا قوت
 بوونه ته وه ، که پتیا و ابوو نا به نه کۆسپیک له ریگی هیتانه دی شواته
 نیشتمانیه کانیاندا .

به شیکی گه وره ش له باشووری کوردستان ، شینگلیز داگیری کردبوو ،
 فره نساییه کانیش سه ر رۆخه کانیان گرتبوو، به لām با کووری کوردستان
 رووس و شیران و تورک داگیریان کردبوو .

سه رانی وه فدی ده ولته تانی هاوپه یمانیش له پاریس ، نه وه یان بوو
 - شه ریف پاشا - ی سه رۆکی وه فدی کوردبو کۆنگره ی ناشتی شه سه لماند،

که پتییسته له م کاته دا کورد نارام و هیوربین ، تا به ئاواته نه ته وایه تیه کانی خۆی بگات ، چونکه هه رته قه للاو بزوتنه وه یه ک ، که زیان به هیمنی بگه یه ئی ، ناخوازیه نیشتمانیه کانی کورد ، تووشی زیان ته کات . سه رانی ده و له تانی ها و په یمان ونوتنه ره کانیشیان ، له ته ستانه - هه رته م قه وانه یان بو نوتنه رانی کۆمه له کوردییه کان لی ته دایه وه .

ژه ئاڵ - ماک ته ندۆ - ی فه رمانده ی هیزه کانی ئینگلیزیش لسه کاته دا له کوردستان ، بلاوکراوه یه کی به زمانی کوردی پ خش کرده وه ، ته مانه ی تیا بوو :

" له به رته وه ی چاره نووسی خاکی عوسمانی ، که زوربه ی دانیشتوانی له ره گه زی کوردن وه ، له کۆنگره ی ناشتی دا به یاری له سه رته درئ ، که دیاره ئاواته نه ته وه ییه کانی کوردو ، مافه کانی سروسشتی کورد و کوردستان ته هینیته دی ، بۆیه له سه رکورد پتییسته نارام و هیوربین وه ، دلنیاش بن له دا به ره وه ی ئینگلته ره ، که مافه کانی کورد ، ته پارێزێ " . که چی له لایه کی تره وه ، میر ئاڵ - بیل - ی سه روکی ئیستیخباراتی ئینگلیزی له حه له ب ، نه یه هتشتبوو - میر شوره یا به درخان - ی سکرتری کۆمه له ی - سه ره خۆیی کوردستان ، له حه له ب - به یان نامه یه کی کوردی بلاؤبکا ته وه ، که فرت و قیلتی مسته فاکه مال - ی تیا ئا شکر کردبوو ، پتیشی وتبوو گه وره ترین خزمه ت و چا کترین که لک به خشین ، که ئیستا پتیشکه شی گه لی کورد بکری ، ته وه یه دا وای دان به خۆدا گرتن و ، ئارا مییان لئ بکری ... دیسان هه رته م میر ئاڵ ئینگلیزه ، کاتی هه ستی کردبوو ، میر جه لانه ت به درخان وه ، میر کامه ران به درخان وه ، ته کرم به گی جه میل پا شا زاده ی توتنه رانی کۆمه له ی به رزیتی کوردان ، له چیا ی - کاخسه - خه ریکی کۆکردنه وه ی هیزه کانی کوردن بۆ به ره چدانه وه ی هتیرشتیکی مسته فاکه مال - ی تورک ، که ته یه وئ له نا کا ویکدا و ، به بی هۆیه کی زانرا و په لاماری نیشتمان په ره رانی کورد بهات ، چوو بووه - مه لاتیه - ه - بیگباشی - نوئیل - ی⁽⁵⁾ ئا ز دبووه لای نوتنه رانی پاسکراوی کورد ،

5- بیگباشی - نوئیل : - مه به ست له و هه ره نوئیل - مه به که له سالسی 1919 ز به دواوه ، هاتۆت

تا به ناوی حکومه ته که په وه ناگا داریان بکات ، که پټیویسته ده ست به چی هتیزه کانی کورد ، بلاوه ی لټی بکن ، نه گینا بچووگترین ته قه للا ی چه کدارانه ، کیشه ی کورد ، که ئیستا ولاتانی نه وروپایی لیتی رازین ، نه خاته مه ترسیه کی گه وره وه . که چی نیشتمان په روه رانی کورد ، که به چاکیش تورکیان نه ناسی وه ، له وانه نه بوون ، به م قسه وه په یمانانه هه لڅه له تین ، زوړ به داخه وه ، به قسه وپه یمانی نه وپیوانه ی نه وروپا هه لڅه له تان ، که به هو ی وتاری سیاسی وه ، قسه ی ره سمیانه وه نه بی ، نه یان نه ناسین وه ، ده رفته تی په یوه ندی پتیه کردنیان بونه ره خساوه ، تا له بواری سیاسی وناوه دانی و . کاروباری جیهانی وشتی تردا بیانناسن و ، به چاکی له وانه بگن ، که تیا یدا به شداری نه کن .

له بهر نه وه ش که ولاتانی هاوپه یمان ، به ناشکرا گفتی نه وه یان له ستوگر تېوو ، که تا واته نیشتمانیه کانی کورد ، نه هینه دی و ، مه رجیشیان بوته مه ، نه وه بوو ، تا کاره کانی کوڅگره ی - ناشتی - کوژتاییان دیت ، نه بی گلی کورد ، تا رام وهیمن بی ، به راشکا ویش نه وه یان نه وت ، که نه گه تورک په یمانی سیقه ربه نه نجام نه گه ی نن ، له - نه ستانه - ش بهی پری نه کرین ، بو یه له م داروباره دا کورد ، له وه زیاتر که متعانه به م قسه و په یمانانه بکات و دان به خویدا بگری و هیمن بی ، شتیکی تری پی نه نه کرا ... به م جوړه ش هه ول ی زوړو کاتی زوړ له بارو گرنگیان له ده ست دا ، بو به دبیتنانی نیاز نه نیشتمانییه کان و ، جاریکی شریش

کوردستان وه ، له سه ره تا دا چوت نا و غلټی - به غختاری - و ، پا شان له سه رده می حوضداری - شلنځ مه عمودی نه م - دا هاوتنه سلطانی و دوا بهیش چوت کوردستانی تورکیا ، نه گه رچی نونیل ماوه په کی کم له ل و کورد ما ژبا وه ، به لاه له و ما و کورت دا توانیوتی به باشی زمانی کوردی فقرین و هه ست و سوزی که گن له بیا و نه واره کانی کورنیشی به لای غویا را کتیا وه ، به را نه په کی په کیک له که له رونا کبیره کانی نه و سه رده می وه ک (ما موستا ره فقی حیل می) که به شت نه و نه نه ته ی که نه گه م فیش و کار له وکاته دا به دلی (میجه رننیل) هووا په ، گلی کورد به که لیک له نا مانجه کانی غوی شاد نه هوو . نونیل له و ما وه په دا که له کوردستان هوو ، یا ددا هتکی ده و له مه ندی له دیو به زکدا ، سه بهارت به دینه نی وگشت و بهر ورا کانی خوی له مع ی کورنو کوردستان نووسیه ته وه ، به رگی دیوه میان که تا بهیته به کوردستانی تورکیا ، له م دوا بهی دا کرا به کوردی . به زیاتر تنگ بهشت له نونیل بهروانه به رگی دیوه می یادداشت کانی میجه رننیل له کوردستان - وه رگتیا نی - حسین هه ده د جاف - و - حسین یرگزه چلی - و - یادداشت کانی ما موستا - ره فقی حیل می - (م) .

بروا به و وشه يه کرايه وه ، که شه لئی : " میژوو خوی دووباره شه کاته وه " چونکه شه و ململانتیه ی ولتانی شه وروپا و سیاستی ها و تا بوونی ده وله تان ، که ده وری گه وره یان له هیشته وه ی ده وله تی عوسمانیدا هه بوو ، هه رد وای شه پ را گیران به ناشکرا ، دوورکه وتته وه و ، وایان کرد شه وده وله تانه ی که له کاتی جه نگدا ها و په یمان بوون ، له ناشتی دا ، ناته باین ، چونکه شه و ته ماعه ی به هۆی جه نگه وه لایان دروست بوو ، له ناشتی دا نه هاته دی . بۆیه هه مدیسانه وه شه م دوو هۆیه بوونه مایه ی رزگار کردنه وه ی تورکیا له تیا چوون و نغری بوون . به م جۆره هه موو په یمان و تاییه ته کان له مه رمافی هه موو نه ته وه یه کی زۆر لیکرا و له بریار دانی چاره نویسیدا ، شه و بریارانه ی ده رباره ی نه هیشته وه ی هیچ نه ته وه یه کی نا تورکدا ، له نا و قه له مه رمه وری تورکدا ، هه موو شه مانه له نرخه ی نه بووان بوون و ، مه ره که ب بوون له سهر کاغه ز .

وادیاره شه وره خنه وشی کردنه وانیه ی مسیۆ - بورجوا - ی ماموستای میژووی سیاسی و ، زانستی سیاست ، له زانکۆی - پاریس - که له بهرگی دووه می کتیه کهیدا ، ده رباره ی میژووی سیاستی شه م سه دساته ی دواپی نووسیویتی ، کت و مت له گه ل رووداوی شه م سالدنه ی دواپییدا ، یه کن ، که شه لئی :

" ده وله تان ده ستیان کردووه به وه ی خویان به یارمه تده ری مافی نیشتمانی و نه ته وایه تی بزائن ، که پیشتر به هه مو هتیزیانه وه به ره ره کانیاان شه کرد ، چونکه هه ستیان کردبوو که شه نجامه کی ترسناکه ، به لام هه ره که مه ترسییان له سهرنه ما ، حیزبه کانیاان کرد به دۆستی خویان ، هه ندیکتیاان که وتته دوستایه تی و گۆرینه وه ی به رژه وه ندی به رامهر ، له راستیدا به لای منه وه شه م ریکه وتته یان ، هه ره له ریکه وتنی شه و کومپانیانه شه چن ، که له سهره ندی پاره ی پیس ریک شه کهون ، وه ک ریکه وتته که ی - فریدریک - ی دووه م ، دژی پۆلونی ، که له هه موو ده قیقه یه کدا له بهرده م هه لوه شانده وه و دۆراندا بوو ، به هۆی شه و نا کۆکییه ی که له سهر قا زانج به شکردن و ، چا و برسیتی زۆرو ، پاشگه ز بوونه وه ی جیا جیا دا دروست شه بوو ، زۆریشیان به شان و بساتی شه م

رینگه وتنه پیرۆزه دا هه لدا ، که مشت و مرو ره خنه په کی زۆر هه لئه گرێ و نه و
 هۆیا نه ش که بوونه ما یه ی به ستنی ، بن به ری نین له گومان و ورته ورت "
 دیاره ته و په یمانه ش که له نیتوان تورکیا و ، ولاتانی وه که ئا وای
 ته وروپا دا به سترئ ، دوا ی ره وینه وه ی ترسه کان بووباره نیازه
 شیمپریا لیستیه کانی سه ره لئه داته وه و ، ته وگاته ش ، دوا ی شه وه ی
 نه ته وه ی کورد ، ته وده رفته به ترخانه ی له ده ست دا ، ته لئین شتیکی
 سروشتیه ، که کوردو کوردستان ، چینگایان له نا و به نده کانی ئه و
 رینگه وتنه دا نامتین ... هه به راستیش وا که وت وه ، چونکه په یمانی
 - لوزان - که له دوا ی په یمانی - سیفه ر - به ستر و ، شتیکی وای بو کورد
 تیا نه بوو ، له خه له تاندنی کورد زیاتر ، به چه ند به ندیکی پووج و جاریکی
 تر به هۆی ته و په یمانه وه ده وری خوتینا وای کورد ، ده ستی په ی کرد وه ، به لام
 مسته فاکه مال پاشا هیچ نیازیکی خۆی به رانه رکورد ده رنه بری ، تاشم
 په یمانه به ستر ، ته نانه تخۆی و ته ندامانی ته نجوومه نی نیشتمانسی
 له - ته نقره - قسه کانی - حسین به گ - ی نوپنه ری ته رزه رووم - یان
 له ته نجوومه ندا ، به چه پله و ها وارو خۆزگه پیشوازی لئی کرد ، که وتی :
 " ما فی قسه کردن له سه رته م بلندگوپه وه ، هه به ته نیا به وه ردونه ته وه ی
 کوردو تورکه " .

فه تحی به گی سه روکی وه فدی تورکیش له کۆنگره ی - ته رسانه - که به
 چاره سه رگردنی کیشه ی - مووسل - له - ته ستانه - به ستر ، هه ر له و
 کۆنگره یه دا وتی : " ته م نیشتمان هه به ته نیا تاییه ته به هه ردو و
 نه ته وه ی کوردو تورک " ، که چی که په یمانی - لوزان - له لایه ن هه موو
 ده ولته تانی ته ورپا وه مۆرکرا ، شترشتیک له به رده م مسته فاکه مال دا
 نه ما یه وه ، ریتی ته وه ی لئی بگرئ نیازه خوتینا وپیه کانی ، به رانه ر به
 گه لی کورد ، ده ربهری .

سۆزېشى گورەي نىستمانى سالى ۱۹۴۵ز

پەيمانى - لوزان - مۆركراۋ، لە تورکيا دالە کوردزىيا تر رە گە زىتکسى گە ورە ترى تىيانە بوو شە گەرچىش بېريارتىک لای تورانىيە کانە وە هە بوو دژى کورد، بە لاقم ناخۆشە توانرا شە م بېريارە جىن بە جىن بکرى، يان پېيويسى بە دە ستکاری کردنتىک هە بوو ؟ ! شە مە يان کاری شە وکە مال - يانە بوو، کە تىپىكى تىبوون لە و - شىتچادى - يانە ي شە يان وت : با کورد تە فر و تونا بکرى، چونکە شىواندن وتواندە وە ي کورد، لە نا وتورکدا بە رنامە يە ک بوو هە رگىز جىن بە جىن شە گرا، لە بە رنە وە ي گە لى کورد بە شى خۆى هوشيار بوو، گيانى نىشتمان پەروە ريشى هە رتيا شە ژيا .

شە نقرە - ي فرت وفتلويش کە لە نا وتوندو تىژيدا لە داىک بوو و - هە وە شى ⁽¹⁾ يە دل پيسە کان گۆشيان کردوو، شە م با سە ي هتيا يە ناو ناوان و، بە پە لە بېريارى پا کۆدانى گە لى کوردى بيانە بە تورک - ي ل - رە گە ز و، لە زمان دا، چونکە تواندە وە کاتى بە سەرچوو، لە بە ر شە وە شە بوايە پە لە لە مى ترياندا بکرى، تاشە وە ي ماوە لە خە لکى کوردستار بە شىوە کانى نىندا يە تى وتە نکاری، بکرىتە تورک . بوو شە شە بوايە بگە نە - تە وىزى - ي تورک نشين، کە ناوچە يە کى گە ورە يە لە ئيران، تا بېکە نە بنگە بۆ جىن بە جىن کردنى بە رنامە تورانىيە کە يان، لە سە ر حسابى گە لانى ئيران . ديارە نيازو مە بە ستیان بە رانبەر نە تە وە ي فارس - ييش لە وە چاکتر نە بوو، کە بە رانبەر نە تە وە ي کورد هە يان بوو .

تورکياش زۆرچاک شە يزانى، شە گە ر دە ست بە م نە شتە رکارييە ي خۆى، کورد زۆر بە توندى بە رە نگارى شە بىتە وە، بۆيە بە پېيويسى زانسى

1 - هە وە شى - پە کان شە وچولە کان شە کە لە سە ر دە مى جيا جيا دا لە بە رچە وساندە وە يان ل - لاپە س نە وەرپا وەرپا يان کردۆتە تورکيا و خويان بە ئىسلام نیشان دا وە و . پە وپا يە ي دە وە تيان پېچە بوو و ، حىزبى ئايىتبان بە ناوى جيا وازجا وازە وە دروست کردوو، کە بە روخسار بو بوژاندە وە ي تورک و ، بە ناو و لکەش بوو شە کە کاندە ئىسلام بوو .

هه موو ته و نه نجا مانه له ناو به رڼ که ره ننگه ولاتان دالده ی کورد بده ن ،
 یان نه یه لښ تورکیا ته وکوشاره له کوردستاندا بگات بوته مه شه وهی
 مسوگر کرد که - فهره نسا - له سوریا دا ⁽²⁾ بهن لایه ن بوه ستی به رانسه ر
 کیشه ی کوردو ، په یما نیکي دوستایه تی و ، درواستیښی له گه لدا به ست .
 به لآم شینگلته ره ، وه ک پښتیریش ثا ما ژمان بوکرد ، که - لسورد
 کرڅزون - ی وه زیری دهره وه یان و ، سه روکی نوښته ره کانیا ن له کونگره ی
 - لوزان - چه ندان جار شه وه ی دووپات کرده وه که گوا په پارټیزگاری له
 مافی کورد ته که ن ، که چی هه ردوا ی چاره سه رکردنی کیشه ی - مووسل -
 که له نیتوان شینگلته ره و تورکیا دا بووه ، گفته کانی وه زیری دهره وه یانسی
 له یا دکردو ، په یما نیکي دوستایه تی له گه ل څوی و تورکدا موړکرد . بهم
 جوړه ته ولایه نه شیان زامن کرد ، که ریگر نه بهن له - بهرنامه دوزخه
 ناسا یپه کانیا ن له کوردستاندا .

ښیر دوا ی کوټای پی هینا نسی کیشه ی - مووسل - به و جوړه ی که
 شینگلته ره دا وای شه کرد ، شتیکی وا له بهر دهم تورکدا نه ما ، که دوودل بهن
 له بهر نامه ی پا کوټا نسی کورد دا . له بهر ته مه - ته رکانی ته نقره ، ده ستی
 کرد به چی به چی کردنی ته وېریاره ی پښتیر دهریان کرښو ، له هه مسو
 لایه که وه ، به هه موو ثامرازتیکی وېرانکاری ولنا وېردن ، هه رله توپ و
 تفهنگ وشمشیر وه ، تا ته ورو هه موو ثامرازتیکی تری کوشنده .

به مهش وازیان نه هینا ، به لکو زمانی کوردی - پسان له هه موو
 دامه زراوه و په یمانگانا نسی نیشتمان دا نه هڅشت وقسه کرښیښمیان به
 کوردی ، له بهر جاده و له دانیشن و ، کڅرو کوټه ل و نا و دا دگا و ،
 به پرتیوه به رایه تپه کانی ده ولته دا قه ده فکړد . سه رتپای گره په پیا وانی
 کوردو ، خاوه ن قسه و سه روک خیل و به گ و شیخ و ، سه رانی نیشتمان
 په روه ره هوشیاره کانیا ن ، بوټا وچه دووره تورک نشینه کان دوورخسته وه ،
 بهم جوړه رتیا ن بوڅویان خوښ کرد ، که بهر فته تی کوشترکاری له رڼ و
 بانی شاخاوی و سه خت ولتیری وا چرډا ، که که س ریتی تنی ناکه وی و جیگی

وا، که که س نایبینی .

به لدم کورد- یش که به ته واوی تورک - یان نه ناسی، نه ک هه رته نیا به وه ی هه رپه یمان وه لئین شکینه، به لکو به وه ی نه یانناسین که به هیوان زۆر به یرق و بی شه رمانه، گه لی کوردیا کۆبده ن و بیهارن . له به رشه وه بره وایه کی نه له قیویان هه بوو، که نه وه کانی ته ته رو مه غۆل، هه ربه ته نیا به - زۆر - تنی نه گن ماف چیبه، بۆیه بۆپاراستنی ژیا نسی خۆپیان شتیکیان شک نه برد، له وه زیاتر، که په نابهرنه به ر- هتیز-، که تاکه رتگیه که بۆبه رپه چدانه وه ی نه م کاره ی تورک به رانه به ر به کورد و نیشتمان که یان .

بۆمه مش شه هیدی کوچ کردوو، میرنالا - خالده گی جه برانلی - که له م دوایه دا به ده ستی تورک شه هیدکرا - له سالی ۱۹۲۵ ز- دایره نگی شۆرش رشت و، ها ورتیکانی خۆی کرد به نوینه رو، ناردنی بۆ هه موو ناوچه کانی کوردستان، تالق و رتیکراوی گشتی دروست بکه ن و، چه ک و پتویستی جه نگ به سه ر شوینه گرنه گاندا دا به ش بکه ن . بریاریش دراهوو که له به ره به یانی (۲۱ ی مارتی سالی ۱۹۲۵ ز- دا)، شۆرش ده ست پت بکه ن، که چی واریکه وت رۆژی (۷ ی مارتی باسکراو) هتیریکی تورکی، چوووه و گونده که ی شه هیدی کوچ کردوو - شتیه سه عید - که نه ویش له ناو په یمانه پیرۆزه که دا بوو، بۆشۆرشه گشتیه که، نیت له سه ر شتیکی بقی با یه خ شه ر له تیوان مریدو ده رویشه کانی شتیه و، نه وهتیزه دا رووه داو، ناگری شۆرش پیش کاتی دیاری کراو به ۱۵ رۆژ له هه موو لایه که وه نه ته نیتته وه و، ده نگی گولله، که له گوندی - پیران - ی شه هید - شتیه سه عید - وه، به رزه ووه وه، هه موو کوردستانی گرت وه . خالده گی و ته وه فسه ره کوردانه ش، که له ده ره وه ی سنووری شوین کلته ی شۆرشه که وه بوون، روویان کرده شوینی شه ره که بۆسه رپه رشتی شۆرش و به رتیوه بردنی نه به رده که، به پتیی نه وه رنامه یه ی پتیشتر بۆیان دا نا بوو، به لدم زور به یان پتیش نه وه ی بگه نه شوینی شه ره که گیران وه، ده سته جی به بقی لیتیرسینه وه و، دادگا، له سیداره دران .

ئەم شۆرشە سەرەرای ئەویش ، پېش کاتی دیاری گراوی خۆی
 تەقیەو ، ھەلگیرستینە رانی ، سەرکردەکانی و شارەزایانی لە ھونەری
 جەنگیدا ، نەیان توانی تیا بە شداربەن و ، سەرەرای ئەویش کە جەلەو کە
 بە دەست ئەوانە بوو کە شتیکیان لە ھونەری شەپوئەتینە کانی شۆرش
 نە ئەزانی ، بە لۆم لە ماوێ کە زۆرکە مەدا بە فراوانی تەنێو ، بە جۆرێ
 تەشەنە کرد ، زۆر بە ناوچە کوردنشینە کانی کوردستانی تورکیاشی
 گرتەو ، پێشمەرگەکانی کورد ، لەم شۆرشەدا ، ھەلی باشیان لە دەست
 داو ، خۆینی پاکیان زۆر رژا ، بۆدەست بە سەرگرتنی شارە گەورە و
 قایمەکان ، بە برۆی ئەوێ بە وجۆرە بە سەر داگیرکردا سەرئەکەو ،
 لە کاتیکدا تورکەکان لە ھەموو لایە کەو سەر بەزایان بۆ کوردستان ئە ھتیاو
 بەو وازیان ئە ھتیا بوو ، کە تەنیا بۆگوندە تورک نشینە کانی بەرن ،
 بە لۆکو ھۆردوویەکی زۆر گەورەیان ، کە - 25 - بیست و پێنج ھەزار
 سەرباز ئە بوو ، بە ھێلی شەمەندە فەری سوریا ، لە ھەلە بەو گواستەو .
 بە لێ ھێزە کانی تورک ، لە کوتایی دا توانیان شۆرشە کەپ بکەنەو
 و شێخ سەعید بگرن و ، بە شێک لە شۆرشگێران بە لوتکە کێوکان و نزارە
 چەرەکانەو بەمێنەو ، بە شتیکی تریان پەنا بەرنە بە رولانی شیران و
 عێراق و سوریا ، بە لۆم ئەم سەرکەوتنە لە سەر تورک زۆرکەوت و زیانیکی
 زۆری مال و گیانی تیا دا ، چونکە ئە ھێزانی تورک بۆ سەر ئەم
 شۆرشەیان کۆکردبوو ، بەریتی بوو لە :

9 تیپی پیادەو ، 9 لیوا تۆپخانەو ، 9 تیپی سوارە ، سەرباری
 ئەمانەش ھەرلە تشرینی یەکەمی سالی 1924 - ھەو ، شەش تیپی
 پیادە لە - قارس - و - سیمرت - و - ماردین - و - میدیات - بوو .
 زیانی تورک ، لە شەرە کانی ئەم شۆرشە گەورەیدا ، گەیشتە
 (50) ھەزار سەربازو ئەو پارە بەشی بۆ پێیوستی سەر بەزایانە ی تورک ،
 سەرفیان کردبوو ، لە (60 000 000) شەست ملیون جونیە ی تورکی
 زیاتر بوو ، چونکە رۆژنامە ی - ملیت - ی تورکی لە ژمارە 1624 - ی 9
 تەمووزی - 1930 - دا ئە لێ : " ئێمە ئەو پارە یە لە ماوێ پێنج
 سالتا کە بۆتە مێ کردنی چەندجە ئە ئەک سەرفمان کردە ئە گەر بۆدروست

گردنی هیلتی ناسنی شه مه نده فهر ، به کارمان بهیئنا یه ، که لگی چاکتر
نه بوو بۆ ولت " .

هره وکاته تورکه کان له رۆژنامه کاندایان که یاندکه گوایه شۆرشه که
له ناوچوووه ، شۆرشگیزانیش قریان له بهربراووه ، به لاقم نه مانه درۆ و
ده له سه بوو ، چونکه شۆرش کوتایی نایه ت و ، تا تاکه کوردیک له
کوردستاندا مابن ، شۆرشیش ههره مینن . به لگه ش بۆ شه مه و ، بۆ
راگه یاندنه ره سمیه کانی تورک ، شه وه بوو ههره و - عیصمه ت پاشا - یه
شه و راگه یاندنانه ی دهره کرد ، له و وتاره یدا که له نا ههنگی گردنه وه ی
هیلتی ناسنی (سیواس - نه نقره) دا ، دای ناچار بوو بلتن :

" نه و ههراو ناژاوه یه ی ماوه ی پتینج سال نه بقی له پاریزگه کانی
خۆره لاتندا ، به ته فره دان و خراپه ی شه وانه ی له نه ره وه نیشته جین ،
به رده وامه ، له مرقه به دواوه نیوه ی هیزیان له ده ست چوو " .

تورکه کان ههروهک چۆن له وێرانکاری و نازارداندا هونه روه رن ، ههر
به وجۆره ش له درۆ و ده له سه هه لبه ستندا ، ده ستیکی بالاییان هه یه ، بۆیه
که وخته شه و ی به نا شکار له ملاوله ولا بلتن کورد ، شۆرش دژی تورک
نه کردووه ، به لکو بۆ شه و ی کردووه ، خه لافه ت و ده سه لاتداریتی
عوسمانی بگه پته وه ، گوایه به مه شه یانویست بلتن شۆرشیه شه و
کوردانه ی شه ی داگیرکه رانیان شه کن و ، دا کۆکی له قه واره ی
نه ته وایه تی و ، سه ره خۆیی نیشتمانیان شه کن ، شۆرشیه نه زانیان و
دواکه و تووپی و ده مارگیریه ، دژی تیشکی زانست و شارستانیتی .

نه یان شه زانی گه لی کورد ، زۆرچاک دلنیا ، که کۆماری شه مرۆی
تورکیا و ، شیمپراتوریه تی عوسمانی و ، خه لافه تی عوسمانی ، دویتن و ههر
تورکیتی تر ، هه رگیزان به مافی ژبانی کورد دا نانج ، بۆیه شه گه ر
ده سه لاتیی تورکیا ، به ناوی خه لیفه وه بچ ، یان به ناوی سولتانه وه بچ و ،
نایینی بچ و ، نا ئایینی بچ ... بۆ کورد له یه ک ناست دان و وه ک یهکن
چونکه هه موویان بهروایان به سیاسه تی نۆزه خ ناسایه به رانه ر کورد ،
که بهریتیه له پا کۆدان و ته فروتونا گردنی و ، له هه مه سوو ده و رانیکیاندا

دهه لانداریتی تورک وخه لافه ته که یان و، عود سما نچیتیه که یان و
 کۆماره که یان ، نه وه نده یان مه ینه تی وستهم ، به سه رگورد دا رشتووه ، له
 ژماره نایه ت ، له به رنه وه ی تبه گیشتی تورک ، بۆگورد چۆن بووه و ،
 شیوه ی حکومه ته که یان هه رچۆن بئ و ، ره نگی حیزبه کانیا ن هه رچییه ک
 بئ ، هه روا نه بن و گۆرانکارییان به سه ردا نایه ت ، بۆیه نه بیینی ، کورد
 خۆی له تورک دوور نه خاته وه ، بر وای پهن ناگا و ، به هه موو چه کتیکیش
 شه ری له گه ل نه کات ، تاله چنگی حوکمه تونده که ی رزگار بئ .

دۆسیه ی دادگا کانیشیان ، که سالتی ۱۹۲۵ز - مه حکمه ی شۆرشگێرانی
 کوردی کردووه ، سزای خنکاندنن پۆل پۆل و تاک تاک به سه ردا دا ون ،
 به لگه یه کی روونن ، بۆنه وه ی که شۆرشه کانی کورد هه موویان نیشتمانی
 بوون و ، هه موویان له رووی زولم و زۆری تورک وستهمی مه غۆلی به رپسا
 بوون و ، تورکیش له قسه و ، بڵاوکرا وه کانیا ندا ، له سه ر شۆرشه کورد ،
 لروژن و ، بوختان که رن .

له به رنه وه ش که سه رژمیری تیکرای ته و دۆسیه وفایلانه ی وه ی هه زاران
 فیداکاری کوردستانیا ن تیا به ، بۆنه م نامیلکه یه کاریکی گرانه ، هه ر
 به وه نده وازه هتینن ، که ته نیا هه ندی قسه ی نا و دۆسیه ی مه حکمه که ی
 - شیخ سه عید - ی کۆچ کردوو باس نه که یین^(۹) :

رۆژنامه ی - وقت - ی تورکی له ژماره یه ییدا ، که به میژووی ۱۹
 حوزه بیرانی سالتی ۱۹۲۵ز - نه رچووه ، له ژیر سه ردیتری " له دۆسیه ی
 مه حکمه ی شیخ سه عیدو ها وریکانی - ئیعترا فه کانی قاسم به دگی

۴- له جێی خۆیدا به شی لێره دا قسه ی هه ندی له سه رکرده شه عید کانی کورد ، له به رده م سێداره ی
 که مال - به کاندئا توهاربکه یین :

شیخ سه عید به بدولقا مری شه مزینی ، که چووه به رستداره که وتی : " نه ی چه للافه کان ، شه رف به نه یه
 بۆمان ، له پهنای به ره به ی نیشتمانه که ما ندا ، سه ربه که وینه سه رستداره ، به خنکاندنن قه به ، له پێ و
 توپه بووسی گه لی کورد زیاتر ، هه یی تر قازانج نا که ن و زیاتریش و ره ی پهن پته و نه که ن بۆسه ره به خۆی
 و ، سه ربه سستی . بۆی کوردستان و ، بۆی به پانی گه لی کورد .
 دکتور فوئا ده یی دوا ی هه تاف به ژبانی کوردستاندا وتی : " نه ی خۆش رێژان موا که زانن نیشته ی
 تورک ، به سه رکێشه ی کورد به سه رده که وئ ! گه لی کورد به و ره به کی پته و تره وه خه بات قه کات و ،
 خۆشیان پهن و ترشیان پهن ، دا زادی و سه ره به خۆی هه رنه مهنن - قه به ش نه ی خۆش رێژان ، له وه زیاتر
 که لاپه ره به کی ره ش نه به ر میژوو خان ، هه یی تر قازانج نا که ن " .

به گهاشی "نووسیویتی :

"قاسم به گ : تیکه ل به به شی نه پیتی - کوته له - نه بووم و هیچ شتی له نه پیتییه کانیا نازانم ، به لأم هه رچی ده رباره ی نه زانم پیتانی شه لیم " پار سئ شه فسه ر له نه رزه رووم بوون : توفیق سلیمانی صالح ، ئیسما عیل حه قی ، شه می دوا یی پشووی سالنه ی وه رگرتبوو ، واخوی ده رته خست ، که بۆبه سه رب رندی پشووه که ی ها تووه بۆدیا ره کر . پا شان چوو - ئورفه - و ، ماوه یه ک له وئ ما یه وه ، دوا ی شه ویش چوو بۆ - حه له ب - و له ویتوه نامه یه کی نارده بو ، بئگومان شه بئ - به تلپس - یش ریکخراوی تایبه تی سه ره به - کوته له - ی تیا هه بووبی چونکه - یوسف ضیا به گ - له وئ نیشته جئ بوو ، مه به سستی ته وا ویش سه ره به خویی بوو ، بۆگه یشتنیش به و سه ره به خویییه ، هه ندیک خه ریکی کاروباری ئایینی و هه ندیکی ترخه ریکی به رنامه ی سیاسیه بوون ، ئا مانجیش هه ره وه ک به ک جیا وازیان نه بوو " قاسم به گ : له راستیدا سه یید هه بدولقاسرو به درخانیه کان که دیاره له - نه ستانه - نیشته جئ بوون ، چه ندان سال بۆوه خه ریکی پروپا گهنده بوون بۆبزووتنه وه ی کورد ، له به رته وه ته قه للای نه پساویان گه یشته شه وه ی - کوته له ی به رزیتی کوردان - له نه ستانه ، دابه ره زینن که پیم وایه لقئ له پارێزگه و هه ریته کانداهه یه ، شه م کوته له یه ، له کاتی جهنگی گشتیدا ، که میک کاری وه ستا ، به لأم دوا ی شه راگیران ، لاواز بوونی حکومه تی تورک وه ، گه لی تورکیان به هه ل زانی و ، دووباره

شه مه دکه مال هه وری - ش به پرووی جه لاله کانداهه اندی ووشی : " شه ره له بۆمان ، له پتئاوی ئازادی کوردستانا بهرین ، بژی کوردستان وه ، بژی خه باتی گه لی کورد ، له پتئاوی سه ره به سستی و سه ره به خویییه " .

سه رکرده ی شۆرشیش شیخ سه مه دی بهرمان به پرووی جه لاله کانداهه اندی ووشی : " جئ شه ره ف نه ندیمان ، له پتئاوی رژگاری ولته که ماندا ، دژی کۆیله یی - تان خه باتان کرموه و له سته داره نه مره یین ، هه باتان له مرگتی نیشتانی بوو له سۆماندا ، به شه ره وه به نه نهسان گه یانند ، نه رکی هه موو کوردیکی خا ویتیش شه وه به خه بات له پتئاوی رژگاری ولته که پدایکات ، که کوردستانی زۆر لیکراوه له زولسی له پانه به ده ری کتوه " .

به لئن له م هه تاف و ته نهشتانیه وه ، که بۆنی پاله وانیتی ونه به زی لیق نهشتان پهروه ری ولسووزی وه فیدا کاری له پتئاوی گه ل ونهشتاندا - ی لئن هه تکن ، ته هیدانی دور - تان به سه ر داری سته داره وه ، پشوازی مردنیا ن کرد . نیتیر شه مه دانی کورد که به ک له دوا ی به ک ، له پتئاوی کتشیه ره وای بهرۆزدا نه هاتن ، به م وتانه رووبه پرووی جه لاله کاندان نه بووه وه .

کۆمەڵە - یان پێکەوه نایەوه ، بە گەرمی کەوتنە لق کردنەوه لە هەموو
 لایە کدا ، نیشتر گیانیکی بە هێز لە هەموو کورددا ، تەنانەت لای خەڵکە
 رەشۆکیە کە شەڕۆست بوو ، بۆکارکردن لە پێناوی سەر بە خۆیی کوردستان
 دا ، لە و کاتە شدا یەکتێک لە - پارێس - نەرکەوت ، ناوی شەریف پاشا
 بوو ، نوێنەرایەتی گەلی کوردی ئەکرد ، گفتوگۆی بۆ سەر بە خۆیی
 کوردستان لە گەڵ ئەم و ئەودا ئەکرد ، لە ساتی ۱۹۱۹ ز - کە یەكەمین
 ئەنجوومەنی نیشتمانی لە ئەنقەرە ، دامەزرا ، بروسکە یەکی پیرۆزباییم
 بە و بۆنە یەوه بوناردن ، کەچی لێم تورەبوون و ، وتیان : تو کوردیت ،
 چۆن ئەبێ پیرۆزبایی لە تورک بکەیت و خۆشت بوێن ۱۶ ئەمانە لە سەدا
 هەشتای رای گشتیان بە لای خۆیاندا راکێشا بوو ، ئەشیان ویست سەر تا
 پای لایەنگری ئەوان بیت . ئەمە یەه پووختە یەکی میژووی شورشە کە " .
 هەر رۆژنامەی - وقت - ی تورکی ، بە میژووی 18 ی حوزە پیرانی
 - 1925 ز - بە ناو نیشانی " نوێنەری گشتی داوای سزادانی 53 - کەسی
 تاوانبار ئەکات " نووسیوی :

نوێنەری گشتی : - ئەم شورشە ی داویی ، کە لە پارێزگەکانی
 خۆرە لاتناروویدا و ، ناوچە کە شەڕنگترین ناوچە یە لە نیشتمانی تورکدا ،
 لە رووی بەرگری و پارێزگاری لە قەوارە ی دەوڵەت ، لە و گیانە پیسەوه
 بەرپا بوو ، کە ولاتی - بوسنە - و - هەرسک - ی لە سێ لاوە دەورە دراوی بە
 دەوڵەتانی نامۆ بە تورک و ، ئیسلام ، والتیکردشۆرش نژی تورک بکەن و
 - ئەرنوو - یەکانی هاندا (کە پێنج سەدە یە شەرەفی ئەوە یان هە یە
 لە گەڵ تورکدا هاو نیشتمان و برای عوسمانین) لە شەری - بەلقان - دا ،
 لە پشته وه لە تورک بەدن ، کە زۆژی لە رۆژان نرێغیان بە برا یەتی بێ
 سنوور یاندا ئەکردوو ، کەچی لە جەنگی گشتیدا بە سەر - سوریا - یی و
 - فەلەستین - دا هاتن ، ئەودە ستەش کە کوردی ، دژی تورک بزوێند ،
 هەمان ئەودە ستە یە ، کە ئەو گەلانی بزوێند . ئەوانەش کە ئەم کارە بیان
 کرد ، چ لە ناو و ، چ لە دەر و ، ئەو خائێنانەن ، کە لە گەڵ زۆر بە ی ئەو
 بێ ولاتنە ی نزیکی سنووری نیشتمانە کە ماندا ، بە هاوکاری دوژمنە کانیان
 یەکیان گرت .

ئەمەش بىرگە يەكە لە وتارى سەرۆكى دادگا ، بۆكە وانە ي حوكمى لە
سەيدارە دانىيان بە سەردا دراوہ :

هە ندىكتان خەلكتان بۆمە بە ستى تايپە تى خۆتان بە سوخرە و بېنگار
گرتووە و هە ندىكى تىريشتان بە دنە دانى بىيانە ، چاوى بېرپوہ تە دەسكە وتى
سىياسى ، بە م جۆرە هە مووتان لە يەك خالدا يەكن ، ئە وىش پىكەوہ
نانى كوردستانىكى سەربە خۆيە لە بەرئە وە بۆئە وە ي داد بچە سېن ، ئە و
خويناوہ ي رژاندووتانە و ، ئە و ما لانە ي كا ولتان كرديوون ، لە سەر ئە م
سەيدارەنە وەرئە گرن " .

دىسان هەر رۆژنامە ي - وقت - ي توركى بە مەيژووى 3 ي حوزەيرانى
1925 ز - لە ژنير سەردىڤرى " چۆن شۆرشەكە سازكرا " دا ، ئە نووسىڤ :
دىيارە كر 2 ي حوزەيران : ئە وشتانە ي ئىستە لە محاكە مە كردنى
- شىخ سە عىد - دا هە لئە گۆزرى ، ئە مە يە " سالى پار ، لە پارىزگە كانى
خۆرە لاتماندا ، كۆمە لئە يە كى نەئىنى دروست بوو ، مە بە ستى سەربە خۆيى
كوردستان بوو ، گرنگترىنى كۆلەكە كانى ئە م كۆمە لئە يە و ، ئە ندامە كانى
خەلگ بوون ، ئە م كۆمە لئە يە بە وەژيە وە سەركە وت كە بە هۆى - يوسف
ضياء بە گ - ي لە سەيدارە دراوہ وە ، توانى بنە مائە ي - شىخ سە عىد - بۆ
لاى خۆى رابىگىش ، بە راشكاوئىش دەركە وت كە كۆمە لئە كوردىە كان ،
شۆرشيان لە ژنير پەردە ي ئايىن دا بەرپا كرد ، تابگە نە ئاواتى خۆيان ، كە
سەربە خۆيى كوردستان بوو ، لە پارىزگە كانى خۆرە لاتدا ، بە لأم پىشش
كاتى ديارى - كراوى خوى تە قىە وە " .

به زور راگوئیزانه و کوشتار

تورکه کان به تاشکرا نه وه یان بلأوکرده وه ، که تاگری شؤرشه که ی سالی 1925ز - بیان کوژاندؤته وه ، شینجا به شیوه ی جیا جیا که وتته نه نجام دانی بریاری پاکو دانی کوردو ، ته فروتونا کردنیان . دیاره خوئینه ریش نه زانق سه رمای سه ختی کوردستان و ، به تایبه تی هی مانگه کانی کانوونی دووه و ، شوبات ، چۆن ، که واته ناچارکردنی دانیشتوانی نه ونا وچانه ، بؤ کوچ و په وکردن له م دوومانگه داو ، له ولأتی باوک وبا پیرانیانه وه ، به ره و شوئینه دووره کانی خؤرئاوای تورکیا و ، جن هتیشتنی مالآت و زه وی و زارو ، که ل و په لیان ، یانی چی ؟

به لئح تورکه کان نه ستیان کرد به راگوئیزانه وه ی دانیشتوانی - با به زید - و په پی خؤره لآتی کوردستانه وه ، بؤنه و په پی خؤرئاوای تورکیا - له - نه زمیر - . تاخو گومان له وه دا هه بئ که له سه دا ، نه ی ، شه م به زؤر راگوئیزاوانه ، به وچله ی زستانه ، به سه لامه تی نه گنه - نه زمیر - و دهرو به ری ؟

دانیشتوانی نه وگونده کوردنشینانه ش ، که به تۆپ و فپوکه کاول کران و ، نه وه ی له مردن رزگار یان هوو ، له ژن و کچ و منال ، که وه ک رانه مهر نه ترانه بهر بؤگوندو ناوچه کانی تورک و ، له ولاشه وه نه ولته مه ند و فه رمانبه رانی تورک ، نه ستیان درئژته کرده سه رمال و مولک و ناموسیان هه رله و ناوچه یه شدا که شؤرشه نه مجاره ی تیا بهرپا هوو تورکه کان کۆمه لئیکی زؤرگه وره ی پیره میرد و کچ و منال ، که ژماره یان نه گه یشته دووه زارکه سیک ، له گوندی جیا جیا ی نزدیک نه ونا وه وه کۆی کردبوونه وه ، هه مووی هتینان و ، هه ره زیندووویی خؤلی پیاکردن و کوشتنی .

بیست و پینج ختیزانی کوردیش ، له ناوچه یه کی باکوری زه ریساچه ی - وان - که پیاوه کانیا ن له تاو زولم و زؤری تورک ، په نایان بردبووه بهر چیاکان ، تورک هاتن و ، تا فره ت و منال کانی شه م بیست و پینج

هتیزانه شبان گرت و، سه ریان بهین و، سه ره کانیاں لی کردنه وه ؛ فه نجن
 فه نجنیاں کردبوون ، به شه قامه کانی شاری - فه رجیش - و - ما دلجو از -
 وشارانی تردا ، بهوتواندنی دانیشخوان و تۆله ی هه لها توهه کسانیاں
 نه بیان گهیران .

له پاشکۆی شه م نامیلکه یه شدا به ژماره ، شه وه مان روون کردوته وه که
 تورکه کان هه ره له ساتی - 1925 ز - وه تا ساتی 1928 ز ، چیاں کردوه ،
 هه ره کاول کردنی مالان وسوتاندنی وکوشتنی ئافره ت ومانا و پیری
 بچ تاوانه ومه تاژماره ی شه و خانوانه ی سووتاندوویانه و ، شه وانسه ی
 کوشتوویا ن ، له گه ل ناوی شه وشوینانه ی کوشتارو هه مه جۆر وپیرانگارییاں
 تیدا کردوه .

له ساتی 1927 ز - یشدا ، مسته فابه گی فه رمانده ی تیپی 41 ی سوپای
 تورک گه مارۆی گونده کانی ده ورره ی شاری - داراجینی - داوه پاشان
 که وه تۆپ باران کردنی گونده کان و، دانیشخوانی و، به که یه که یانسی
 کاول کردو ، که سیانی لی ده رنه کردن ، چونکه شه وه یشی شه ییتوانی شه ژبیر
 گولله تۆپه کانی ناوگونده که دا ده رچی و، خۆی ده ربازبکات ، که شه گه یشته
 نزیک ئاقاری گه مارۆکه ، گولله ی ده ست پتۆی سه ربازه گه مارۆده ره کان ،
 شه ییکوشتن ، به م جۆره ژماره ی - 430 - گوندی ئاوه دانی کورد کاول
 کران و، ژماره ی شه وانه شبان که به سه مه ره له ئاگری تۆپ باران و
 سووتان کاری شه م ناوچه فراوانه رزگاریان ببوو ، هه ره پنهجا که سیک
 شه بوون ، سه ربازه کانی تورک به سه ری نئیزه کانیاں ورگی منالانیاں
 هه لته بیری و به ناشیرینترین شه وه ، که پرواناکرئ شه یان خسته کلپه ی
 ئاگره وه . - شه مه ش وپته ی ئازاردا نئیکه له وپه ری ناشیرینیدا -

" بیگباشی حه یده ره گ - ی فه رمانده ی ده ست یه ک سواره ، هه ندی
 که سی له ده م سیپانی شاری شه رغه نی مه عده ن ، به تاوانی نیشبتمان
 په روه ریتی کورد ، گرتبوو ، که بریتی بوون له : یوسف شه فه ندی و
 عه بدولره حمان شه فه ندی و مسته فاه فه ندی و، زۆری لی کردبوون ماوه ی
 مانگیک به شه و و رۆژ ، به پین وله پتیش سه ربازه سواره کانیه وه به لیدان و
 تپته لدان ، ری بکه ن . به شه ویش هه ره که - 30 - سی جه لده ی لی

هه دان ، پاش هه وه هه پهههشت كه مئگ نان بهون . هه هاله تاهانگهك ده وامى كرد ، له دوا بهيدا فرمانى كرد ، هه موويان پههكه وه گولله بهاران بهرئى " .

ژماره ي شه وان هه كه له نيشتهانى خويان ده رگران وله بهر نيشتهان پهروه ريتيان ئازاردران ، له وما وه به دا ، گه يشته نزيكه ي - بهك ملتون كه س - . هه گه رتاهاريكى ره سميشمان له بهرده ستان هه به ، بهه وان هه به سه لاهه تى گه يشته هه وشوتنه ي به زور تيا ياندا نيشته چن كران بهرى هه وه مان له ناگرئ به دلنياهيه وه بهلئين ژماره ي شه وان هه به ده م ريتوه ، له به سه رما وه ، مانده بهون وه ، بهرستى مردن ، شه وان هه شيان كه به ده ستى هه وه بهر بازان هه تورك كوژران ، كه به پاسه وانى له گه ل هه م رانه مه به مروه دا هه بهون ، هه چگار زور بهون .

به كورتى توركه كان هه چ شتىكى ناشيرينيان نه هيشته وه كه نه يكه ن وه ؛ هه وه ي له جهنگى گشتيدا له گه ل - هه رهن - دا كرد بهويان ، هه موويان له سه ركورد تاقى كرده وه ، به به هه وه ي په كتيك ده ستيان بهرئى ، يان شتى بيان بهرئته وه .

به نده كانى ((38 ، 39 ، 40)) ي به شى سيه مى په يمانى - لوزان - به بهرئيه له وه ي كهومه تى توركيا ، بهلئين هه دات به وه ي هه وكوردانه ي به ژماره له تورك كه مترن ، له توركيا دا ، مافى ته واوى ئاهاوتنيان هه به له ناو خوياندا وه ، له بهردا دگا وه ، بهويان هه به رهژنامه وه ، گوهاروكتيب به كوردى ده ربهكه ن وه ، يانه ي كوردى - زانستههانه وه ، كهومه لايه تى وه ، پهروه رده يى - ش بهروست بهكه ن ، بهوشيان هه به به ئازادى به سه رتاهه رى توركيا دا هه توچه بهكه ن وه ، هه موو شه ومافانه شيان هه به هه كه تورك پهئى بهراوه ، ههروه ها له بهندى (37) دا هه لئى : توركيا په يمان هه دات كه نابه ياساو بهريارى واده بهكات ، پههچه وان هه شه ومافه باسكراوان هه سه ره وه بهيت .

به ندى (44) يش هه لئى : هه م په يمانانه ي توركيا ، شتىكه ده ولتمان له سه رى ريكه وتوون وه ، نابه به هه چ جورئ لئى په شيان بهتته وه ، شه بهينا بهه هه ريه كتيك له وده وله تانه ي په يمانى - لوزان - يان موركردوه وه ، شه

ده وله تانه ش که به کومه له ی نه ته وه کان - یان پتیک هتینا وه ، بویان همه
 سه ره رشتی تورکیا بکه ن بوجن به جی کردنی ته وه پیمانان ، به وردی و ،
 له دژی تورکیا ده ست بخه نه کاروباره کانیا نه وه ، تا وای لئ بکه ن ته وه ی
 له به رنه م هه موو دنیا داله ته ستوی گرتووه ، جی به جیی بگات .
 سه ره رای ته م به بنده ناشکرایه ش ، که چی هه ره وه ول و ته قه لایه ک به
 ناوی گه لی کوربه وه بهراوه ، لای - کومه له ی نه ته وه کان - وه وه وله تانه ی
 په پمانی - لوزان - یان مؤرکردووه ، به هه ده ررویش و له قروقه پزیاتر ،
 وه لآمتیکی تری نه بوو .

دا واکانیشمان له وه به به رنه بوو ، که ته مانویست به هو ی لیژنه کانی
 لیتیرسینه وه وه ، که سا زمان وه پیمانگا مرقا یه تی و ، خیرخواگان ته یان
 نترین بۆگوردستان و ، بۆته ویا/بیرگه تورکیا نه ی ، کوردیان بۆرا گواستووه ،
 ته وکوشتن وهرینه یان بخه یینه به رچا و ، که تورک له ونا وچانسه دا بی
 به زه بیانه ، دژی کورد کردوویه تی .

تورکه کان ته گه رهن به ری بوونایه له وتا وانانه ی که لرایه پالیان ،
 ته بوا یه بیه لئ ته ولیژنانه ی لیتیرسینه وه بنئیردرین بۆگه ران به کوردستان
 و ناوها و نیشتمانیه کورده کانماندا . به لآم تا وانبارو شارنه ره وه ی تاوانن
 و ، تا ولاتیش هتیزیکی وای تیا نه بی ریتی ته وتا وانانه یان لئ بگری ،
 چییان کردووه ، هه ره یکه ن . له به ره وه نعمیا نه بیی هه رچیان له ده ست
 دیت ، بۆ دا پۆشینی ته وکوشتن و برین وسته می به دزییه وه له
 کوردستاندا په بیره وی ته که ن .

کۆمهلهی-خۆییی کورد

بەلەناوبردنی شورشی کوردی سالی - 1925ز - هەرتهنیا تورکیای سەرۆماتی لێ نه کهوت ، بەلکو کوردیش بهختی وای هینا زانی لێ بکه ویت و، ههیه که ییشی له دهست بیدات ، ههچه نده به سه رکه و تنی کیشه پیرۆزه که ی له ق نه بوو، ئه م بهروایه شی کاری خۆی له دلی شه ونیشمان پهروه رانه ی کورد دا هه بوو، که به کتیه سه رکه شانه ی کوردستانه وه ما بوونه وه ، یان شه وانه ی وه ک په نا بهر به ولاتانی شیران و سوریا و عیراق و میسر و شه وروپا دا په رش و بلاو ببوونه وه .

نیشتمان پهروه رانه ی کورد که سه یریان کرد نیشتمان که یان له دوا ی شورشی سالی 1925ز - به هۆی شه و بهرنامه توندوتیژه و رهفتاری ره قس مه غۆل ئاساوه ، که تورکه کان به کاریان هینا ، چ ده رده سه ری وکلۆلییه کی به سه ردا هات . بۆیه له سالی 1926ز - دا خۆیان ئامانه کرد کۆنگره په کی گه وری کوردی به ستن وه ، هه موو نوینه ره سه ره کیه گانی کوردی تیا بهن ، هه ره له نوینه رانه ی کۆمه له گانه وه ، ئاسه رۆک هۆزو ، پیاوانی ئاسراوی ولات و خاوه ن ده سه لات کان ، بوته وه ی بهریاری به په له و کاریگه رانه ی تیا بهن ، تا پێش شه وه ی. تورک به توانی هۆزه ئازا کان په رش و بلاو بکاته وه ، شه وه ییشی له نیشتمان پهروه رانه ی کورد، ماوه که هیشتا به شاخه وه ن ، سه ره له نوێ خه بات بهۆزگاری کوردستان ، نژی تورک دهست پێ بکه نه وه . له بهر شه وه نیشتمان پهروه رانه ی کورد، له وکۆنگره گه وری کوردیه نا سه رکه وتن ، که سالی 1927ز - له ناوچه له مه وی تورکیا دا ، واته له ونا وچه کوردنشینانه دا گرتیان که له ژێر ده سه لاتی تورکدا بوو .

کۆبوونه وه گانی کۆنگره که ماوه ی مانگ و نیو پێکی خا به اندوه گه لێ بهریاری ئیجگار گرنگی تیا درا ، که شه مانه یان لێ باس ده که بین :

1- هه له شه وانه ی هه موو کۆمه له کوردیه کان ، تارێ خۆش بکات بۆداه زانینی کۆمه له په کی گه وری کوردی ، که گشت شه نداهانی کۆمه له

کۆنه كان و، ئەندامانی تازەش لەخۆیدا کۆبکا تەو .

2- نەڕێژە پێدانی شۆرش و خەبات نژی تورک ، تادوا سەربازی تورکی ، خاکی پاکی کوردستان ، بە جێ ئەهێلێ .

3- نەستێپکردن بە شۆرشی سەرتا سەری و، ئەمانە ڕەچاو بکڕین :

1 - دانانی فرماندەییەکی گشتی بۆ هەموو هێزە نیشتمان پەرورەکانی کورد .

ب - رێکخستنی هەموو هێزە شۆرشگێڕەکان ، لە سەرشتیوەی سەربازی و جەنگی و، چە کدارکردنیان بە تازەترین چەکی شەڕکردن و جەنگ .

ج - دامەزراندنی مەلەبە نەتیکێ گشتی بۆ شۆرش و سەڕکردا یە تەسی بالە ، بۆ هێزە نیشتمان پەرورەکانی کورد ، لە یەکیەک لە چیا سەختەکانی کوردستاندا .

4- نەروستکردنی پەڕیوەندی بۆ یەتی و هەمیشەیی و بۆنەیی دۆستا یە تی لە گەڵ حکومەتی ئێران و گەلی فارس - ی برادار .

5- نەروستکردنی پەڕیوەندی بۆ یەتی و دۆستا یە تی هەمیشە لە گەڵ هەردوو حکومەتی عێراق و سوریا . لە و سنوورە شدا ئەو ما فەنە بە سەرسەزانی ، کە لە گەڵاڵەیی - ئێستیدا ب - و پەڕیمانی ئێوان دەوڵەتێکی سەبارەت بە ما فەکانی کورد ها تۆو ، لە م دوو دەوڵەتە داو ، داوانە کردنی هیچ ما فەتیکی تری سیاسی ، لە م دوو حکومەتە ، لە وە زیاتر کە هە یە .

"خۆبەوون" لە ماو یەکی کە مەدا ، توانی سەدان لە لێ ناو کوردستان و نەڕەو و تەنانەت لە ئەوروپا و لە ئەمەریکا - ش دا ، دا بە سە زرتینێ ، پەڕی پەڕی تاش لە هەموو لایە کە وە و لە هەموو جۆریک ئەهاتنە ژێر ئاڵای ئەم کۆمەڵە یە ، لە قەکانی و، مەلەبەندی گشتی کۆمەڵەش ، پێکەو نانی رێکخستنی سەربازیانە ی لە - ناگری داخ - بە ئێحسان نوری پاشا⁽¹⁾ سپارد ، کە زۆر بە چاکی ئەم کارە گرنگی بە ئەنجام گەیاند ، چونکە ناوچە یەکی سەربازی کوردی ، لە و کێو سەڕکە شە کوردییە دامەزراند ، لە و پەڕی قایمی و سەختیدا بوو .

1- ئێحسان نوری پاشا لە ساڵی 1892 ز - لە شاری - بە دلیس - لە گەڕەکی - خاڵی گۆلی - لە دایک

نارنسی ناوبه ناوی ده سته ی پارتیزانی نیشتمانی بو ته وجیگا یانسی
 که فه رمانبه رانی تورک ، کوشت وهری بپن تاوانسی کوردیان تیا ته کردو ،
 سه رکه وتنی ته وهتیزه کوردیانی له م ناوچه په وه ته چوون بوسه رنه گرتنی
 تاواره کردنی گوندنشین کورده کان ، بو ولاتی تورک ، به پیتی به رنامه ی
 حکومتی تورک وه ، فراوان بوونی رجوژله دوا ی رجوژی ده سه لاتی شه
 کوته له یه ی کوردو ، سه رنه گرتنی ته واوی ته وهتیزه گه وره یه ی که حکومتی
 تورک سالی 1928 ز - بریدیه سه رناوچه ی ناگری داخ ... ده موو ته مانه
 وایان کرد ، که تورک سیاستی خوی به رانبه ر شه م ناوچه یه به شپوه په کی
 کاتسی ی بگوژی . له به رته وه ده ستیان کرد به فرت وقیل و ، یاسا یه کیان
 ده رکرد ناویان لیتا " یاسای ناوختنی سزا " وه ، به دوا ی ته میشدا
 یاسا یه کی لیبورنی گشتی - یان ده رکردو ، تاواره کردن ورا گویتزانه وه یان
 راگرت وه ، ریگایان نا به ورا گویتزراوانه ی که هیشتا ماون ، تا بگه رینه وه
 نیشتمانی خویان وه سه رپه رشتاریکی گشتی - شیان بو به ربتوه برنسی
 کوردستان نامه زرانده ، که هه مووده سه لاتی لای خوی بوو - Vice Roi -
 دوا ی ته مانه ش دا وایان له کوردکرد چه ک دا بنی و ، مل بو حکومتی
 تورکی بدات وکوته له ی - خویبوون - ی نیشتمان په روه ری - کوردیش
 هه له بوه شینه وه .

به لآم شه م قیله ناشکرایه ، به لکو شه م خه له تاندنه گیلوکه یه تاکه یه ک
 که سی له خسته نه برده ، چونکه روودا وه نزیکه کان و تا قیکردنه وه تاله کانسی

بووه وه ، دوا ی ده رچوونی له قوتا پخانه ی جه نگی له ده سته موول ، وه که چه ندان هاویتی تری ته فسه ری
 کوردزمان ، جوا خیرانه له جه نگی رزگاری تورکیان ، به خشاری کردووه ، به لآم دوا ی ته وه ی سه رکیدمکنی
 کوماری تورکیا ، له وه په یانه په شیمان بوونه ته وه ، که گواپه سه ره بخری ته ده ن به کوردستانی تورکیا ،
 ناچاربووه له گه شورشگرانی کورد نا به خشاری ته وزنجیره شرفانه بکات ، که تاسالی ۱۹۳۰ ز - له
 کوردستانی تورکیا نا به رپا بوون ، به تابه ش له شورش - ناگری داخ - نه که خوی سه رکرناپه بیسی
 کردووه ، شیر دوا ی سه رنه که وتنی ، په نای بریدته به رفتران و تا دوا بین رجوژانی ته مه نی له تاواره یی و
 ده ره دهریدا به سه ربردووه ، که (46) سالی غاغانووه وه ، له سالی ۱976 ز - ناکوچی دوا ی کردووه
 له ته مه نی تاواره پیدا دووکتشی نووسیوه : راپه زینی فاکری داخ - و ژبانم - هاوسه ره کی گسه
 هینشتا ماوه وه - ناران - نه ژزی - کتشی - ژبانم - ی فیلان نوری پا شا - ی په شکه ش ته نیستیژی
 کوردی کردووه - له پاریس و ، ته نیستیژی ناوهرایش له گوفا ره که باندا - هیوا - له ژسباره (2) و
 ده سته کردووه به بلوگرندنه وه ی ته م کتشی ، به زنجیره گوشاری (هیوا - ژماره - 2 - پاریس) - (م)

[illegible]

باری ٹیپنا

تورک ، کا تھ لہ ھه مووئە و ھتیرشە سە ربا زیانە دا ، کە ساڵانی 1928-1929 ز - بۆسە رنا و چە ی ناگری داخ - ی کرد ، کە مەلەبە ندیکی سە ربا زیانە ی قۆمە لە ی - خۆییبوون - ی کوردی بوو ، دووبارە لە کۆتایی نیسانە وە ، تاسەرە تای حوزە بیرانی ساڵی 1930 ز - خۆیان ئامادە کە وە بۆ ھتیرشیکی تری سە ربا زیانە ی زۆرکە و ھە فراوان ، بۆسە رچایی ناوبرا و خۆییبوون - یش لە و ھەروا یە وە کە ھیتشتا کا تێ تە قینە وە ی شۆرشە گە و ھە کە نە ھا تە بوو ، بە رنامە ی بە رگری کردنی بە چاکترزانی ، وە ک لە وە ی ھتیرش ھکات ، کە چە ی تورکە کان ئە مە یان بە لاوازی و ھەرزە لە ی بیرانی کۆمە لە ی ناوبرا و زانی ، بۆیە ھە ییان وابوو ھە روا لە چە ندروژیکدا ئە توانن چایی ناگری داخ بگرن .

[illegible]

ناوچه شورشگیر، کوردییبه بلۆنه که نه وه، تا به ته واوی دهستی به سهردا نه گرن، بۆنه وهی که س ناگا داری ته واوی هاری کوردستان، نه هین لمبر نه وه. هه رچی په یوه ندی هه بێ به کۆکردنه وهی سه ربا زوتارنسی نازووکه و ته قه مه نیه وه به ره وسنووری خۆره لات بۆسه رکورد، له رای گشتی تورکیا و ولاتانی تری بشارنه وه.

له به ره به یانی 11 ی حوزه ییرانی 1930 نا هتیه کانی تورک رووه و چپای - ناگری داخ - کشان و، ریتگا شاخاوییه سه خته کانیان گرت به ر و ماوه ی (3) رۆژ به نا و نزاروگیا دا ریتیان کرد، هتیه کانی کوردیش لسم چپا سه رکه شه دا، بێ ده نگ خۆیان لێ مه لاس دا بوو، شیتر تورک هه ر نه وه تند ی زانی له هه موولایه که وه ناگری شۆرشگیران، هه رله هیندیر - و ته ندرک - وه، تا - وان - و - ته رجیش - و - کیتی - سوحنان - به ره بووه و نه وله شکره یان، که نا بلۆقه ی کتیوه کی دا بوو، له به رنه وه ناچار بوو واز له هتیرش بهیشت بۆسه رچپاکه، و، له جیتی خۆیه وه به رگری بکات له م په لاماره ی که له هه موو لایه که وه نه کړیته سه ری.

شیتر شه رله 13 ی حوزه ییرانه وه، تا 13 ی ته مووز درتیه ی گتیشاو، تورک زیانی چه نده ه زار کۆژا و و بریندارو، 12 فروکه و 60 توپو 60 هه زار گولله توپ و په نجامه تره لۆزو، 150 چادر و، 3 هه زار تفه نگ 50 هار نازووکه ی لێ که وت. زیاده له 4 هه زار که سیش له هتیه کانی تورک هه لها تن، که ته نیا فه یله قی 7، 8، و، پا شما وه ی چه نده فه یله قیکی تر، له کیتی ناگری داخ - ما بوونه وه، که نه ک هه ره تیرش و په لاماریان بۆسه ر هتیه کانی کورد بۆنه نه کرا، به لکو به رگرییان له خۆشیان بۆنه نه کرا. بۆیه ده سه لاتداریتی تورک، ناچار بوو بانگی موالیدی (1901، 1902، 1903، و 1904، 1905) بکات به م جۆره ناچار بوون ته م هتیرشه، تا سه رمه تی تشرینی به که م، پرا گرن.

که کارگه یشته ته م ناسته له کوردستاندا و، ده سه لاتداریتی تورک نه یان توانی هه واله کان له رای گشتی بشارنه وه، به تاییه تیش دوای بانگ کردنی ته و موالیدانه، چپروکتیکی تریان ریتکخست، گوا په ته مه موو کاره سه ربا زیانه بۆنه وه بوون، که چه ته و دز، له نهر، نه وه هه لپیان.

کوتا بووه سه رسنووری تورکیا و ئاژاوه و خراپه یان له وناوه داده ست پی
 کردووه ، به لām که بزووتنه وه که به ربلاوتربوو ، و تیان گوايه هه نذی کوردی
 شه پراسی ونه زان ، له ناوخوی ولاتدا ، به قسه ی خراپی شه وانه یان کردووه ،
 که پیلان و ئاژاوه بوکوماری تورکیا دروست شه کن . له دوا بیشدا که ناچار
 بیون له سه رتا سه ری تورکیادا ، بانگی موالیدی گشتی بکه ن وهیچیان پین نه کرا
 له وه زیاتر دان بنین به وه دا که هتیزه کانیا ن له به رده م هتیزه کانی کورد دا
 تیکشکاوه ، که ته واوریکخوا و مه شق پین کراوه و پرچه ک کراون به تۆپ و
 تفهنگ و مه تره لۆز و فه رمانده ی کارامه ی کوردی سه ربه کۆمه له ی
 - خۆبیوون - ی کورد ، که نیا زی سه ربه خۆیی کوردستان و رزگاری کورده ،
 له حوکمی تورک .

سه رنیشه ی تورک ، هه ربه ته نیا به ده ست کوردی تورکیا وه نه بوو ، به لکو
 له وه تیپه پی و ، زۆربه ی کوردی سوریا و عیراقیش ، هتیزی تری کوردییان
 پێکه وه ناو ، سه ره پای شه مه ش ، هه ردوو حکومه تی ئینگلیز و فه ره نسا ،
 ریتیان لێ گرتبوون ، به لām هه ر ناردیان نه ناوه وه ی سنووری تورکیا ، بو
 یارمه تی دانی برا شوژشگیره کانیا ن ، که ماوه ی سستی مانگ شه بوو
 شه جهنگان .

– رەست دەرئىزى بىن شومار و گونى تارى تازە

تور كە كان دواى ئەو ەى لە بەرانبەر ەتتەزە چە كدار ە كانى كورد دا دۆش دامان ، ەاتتە وىزەى كوردە بىن چە كە بىن تاوانە كان و كە و تتە ئەو ەى زۆر بە توندى تۆلە يان لىن بىستىننە وە ، بۆيە زۆر بە توندوتىژى ئەم كسار ە دىندانە يان لە گەلدا كوردن :

1- بە بىا نووى بەرپا بوونى شۆرشى – ئاگرى داخ – ەو ە ، ژمارەى (320) گوندىان كا و كوردان بىشتوانى ئەم گوندا نە شيان ، كە ژمارە يان (10 000) دە ە زاركەس بوون و ، ەموويان پىرو منال و ئاقرەت بوون ، لە دولتى – زىلان – دا ، كۆكردنە وەو ، بە فرۆكە ئاگرىارانيان كوردن بە ناشىرنترىن شىو ە ەموويان لە نا و بردن .

2- زياتر لە (100) روونا كبرى نىشتان پەرەو ەرى كوردىان گرت و ەربە زىندووى خستياننە زەرىا چەى – وان – ەو ە .
3- لە دە وروپەرى – جۆلە مەيرگ – ى مەلئە ندى ەە كارى (300) سەد گوندىان سوتاندو زياتر لە (500) پىنج سەد ئاقرەت و منالنى دانىشتووى ئەونا وە يان بە دىندە ترىن شىو ە گوشت .

4- لە نەزىك ەەردو وچىاى – ئاگرى داخ – و – تەندرك – 400- چوار سەد گوند – يان كا و كوردو ، گوندنشىنە كانىشيان بە بومباى ئاگر او كاول كەر ، لە نا و برد .

5- ئەو ەتتەزانەى تورك ، كە بە فەرماندەى – جە وادپاشا – لە پارىژگەى – ەەكارى – يەو ە ەتتەزى روو و – بىت الشباب – ئە ەتتا بە دەمرىگا و ەەر گوندىكى شۆرشگىرانى بەتبا يە رى ، يان يارمەتى شۆرشگىرانى دابى و ، ەموويان سووتاند ، كە ژمارە يان گەيشتە (120) سەدو بىست گوندو كىلگە .

6- ئەو ەتتەزانە شيان كە بە فەرماندەى – كەمالە دىن سامى پاشا – لە

پارتیزگای - وان - وه به ره و - چالديران - هيرشی نه هيتا به ده م ريتوه
(83) هه شتا وسع گوندی کاو ل کردو (590) پېنج سه دو نه وه د
که سيشان کوشت .

7- پشکنه ری گشتی پارتیزگای خوره لآت - که نه وکاته له نه ستانه
هوو - هه رخه ریکی نه وه هوو کوپونه وه له گه ل سه رتوک کوماری داگیرکه ر و
وه زهری نا وخوئا بکا پت بودوزینه وه ی ریگای بنه پرکسرنسی هه موو
هزووتنه وه به کی شورشگیترا نه له کوردستاندا - وه ک خویان نه یان وت - که
بریتی هوو له مانه :

1- هه لته گاندنی ژپانی هوزا به تی و ، دا به ش کردنی نه ندا مانی
هوزگه له گانی کورد ، به سه ر پارتیزگای تورکدا .

2- چه ک کردنی هه موو دانیشتوانی پارتیزگای خوره لآت .

3- راگواستنی دانیشتوان ، له گوندیکه وه بگوندیکی تر ، به جوړی که
بنه ماله به کی گه وره ، پتکه وه له به ک گوندا نه هتله وه .

4- به تورک کردنی دانیشتوان به زوره ملی وقه ده غه کردنی ناخاوتن
و نووسین و غویندنه وه به زمانی کوردی (رۆژنامه ی - الاحوال - یه بیروقی
13 ی ئابی 1930) .

نیمه هه رته وه نده ناگاداری نه وکوشتارو بیت مروه تییه بین ، خواش
نه زانی چ ناره وایی ویرنده به تیه کی تریش روویدا بیت ، که موچورکه به
له شدا دهنج وه مرۆ قتیرو بیزی لیت نه کاته وه .

- لهرته ی جن به جن کردن - له نووسینگای کرێکارانی سۆشالیستی
ده وله تان هیش له - زۆریخ - هه رکه نه و ناره وایی ویرنده به تیه ی تورکی
بیت راگه به ندرا ، که له کوردستاندا نه یکات ، رۆژی (30 ی ئابی سالی
1930 ز) ناره زاییه کی نه رهبری ، والتیره دا وه ک له رۆژنامه ی
- الاهرام - ی میسریدا به متهزووی 9 ی تشرینی به که می سالی 1930 ل
هلاکراوه ته وه ، نه ینووینه وه :

کورددونوسینگه ی کرنگارانی سۆسیالیستی

"لیژنه ی جی به جی کردن ، له نووسینگه ی کرنگارانی سۆسیالیستی ده وله تان سه رنجی دنیا بۆته وکوشتارکارییه راته کیشی ، که خکومه تسی تورکیا ، به رانبه ر ته و کوردانه ی ته کات ، که خبات بوجه ربه ستیان نه کن ، به لکوهه ربه گشتی به رانبه ر ته وه مووکه لی کسپه شسایازار چه شتووه ی ته کات ، که به شدا ، ی بزووتنه وه که یشی نه کردووه ، به مهش تورکه کان ته یانه وئ به وده رده یان ، رن ، که به ته رهن - یان برده ته مه ته کرئ و رای گشتیش له ده وله ته که وره کاند ، ناره زایی به رامبهر ته ، درندا یه تیه ده رنا برئ . ههروه ها - لیژنه - سه رنج بۆته و مه ترسیه راته کیشی ، که سوپای تورک راسته وخۆ لری به خاکسای فارس داوه و ته مهش به لگه یه کی تره بۆته وه ی که لیژانی جیهانی وه ، ده وله تسی ، ده ره قه تسی ریگا پهن گرتتی ته و داگیرکرنه نایه ن ، که هتیزگه لی سه ربازی خاکسای گه لیکسای لاواز داگیرته کات .

لیژنه ی جی به جی کردن بانگی جیهان ته کات ، بۆناره زایی ده ربهرین به رانبه ر به وکاره ساته خویناویانه ی له کوردستاندا رووته نه ن وه ، گه لی کوردی تیا بۆته قۆچی قوربانی .. تاد "

شیمهش له سه ر لاپه ره کانی ته م نابیلکه یه ، به ناوی قسوربانیه کانی نیشتمانی کوردی بهش خوراوه وه ، سوپاس گوزاری خۆمان پتیشکهش به لیژنه ی ناوبراوه که یه ن ، که به و ناره زایی ده ربهرینه ، بۆ نا کوکی له خه باتگتانی ریگای نیشتمان و سهروهه ریه میژووپییه کانی مروژکایه تی شه ره فعه ند کرد .

(ههنا شرح کرهستان احمالي) صوره وضمها الاثر اذ لميس لکرة استقلال کرهستان

له م وینه یه دا ، که تورک وه ک ره مزیکه خه یالتی . به —
 روودا وه گانی نه م دوا ییه ی کوردستانی دانا وه و مرۆژنه — ملیه ت —
 بلگوی کرده وه ، له سه رکئیلی گۆزه که ی نووسیه " نه مه گۆری کوردستانی
 " خه یالتیه " ا

چا کتریش واپوو رۆژنامه ی - میلیه ت - ناوی بنی گۆزی سه ربازی
 گومناوی ریگای سه ربه خۆیی دوا رۆژی کوردستان " چونکه به گۆتیه ی شه وه ی
 شه ، سه ربه خۆیی نه ته وه ی کوردی به خه یال ها تۆته به رچا وه ، شه وه یشی
 هه ربه خه یال زانیوووه . . به لام حکوومه ته که یشی به هه له دا چوو بووه ، کاتیه
 که سه ربه خۆیی - صرب - و - بولگار - و - دورگی هه ره ب - ی به جۆریک
 له خه یال شه زانی . تورکیش هه رچه نده داروباری دۆخیشی بگۆریرئ ،
 بیرکردنه وه سه ره ختانه که ی هه رنا گۆریر . . .

کوردستانیش رۆژیک هه ردیت ، وه ک دویتیتی - یه مه ن - به بیتیه
 گۆرستانی تورک . له به رته وه له هه رکۆئ ئه یانه وئ ، با گۆرێو خۆیان
 هه لکه نن وه ، گۆره کانیشیان له سه روینه نه بیت ، به لکوله سه ربه ردبیت .

— — — — —

پروژه‌ی قسه

ئه بئ تورک له وه دلتیای بی ، نه ورژیه ی حسابی شه وخوتنه پاکه یان له گه ل شه کرئ ، که به ناره واو ، به زۆرداری له کوردستاندا رزاندیان ، زۆر له وه نزیکتره ، که خۆیان شه یزانن ، یان شه یلتن ... سه رله نوئ کۆکردنه وه ی سه دان پیرومنال وئافره تی بئ تاوان و بئ چه کیش له یه ک شوینداو ، پاشان له ناوبرنسی هه مووشیان ، وه ک چۆن - دوتینی - له گه ل - نه رهن - دا کردیان ، گه لی کورد نه له یادی چوووه ، نه له یادی هشی شه چی .

ئه بئ شه م زۆرداروسته م دارانه شه وه یزانن که رۆژگاریان هه روا دریتزه ناکیش ، تاورگی ئافره تانی کورد ، به نیتزه وخه نچه ره لدرن ، چونکه کورد هه ره بئ تۆله یان لی بسیئن و ، جیهانی هاوبه شی مرۆفایه تیش هه روا بئ ده نگ نابئ له عاستی شه وکلۆلییه ی کورد دا ، که تورکی داگیرکه ره به سهریاندا شه باریت و ، رۆژنیک هه ره بئ له رووی شه و زۆرداریه دابومه سن و ، زۆرلیکراو ، به سه رزۆرداردا سه ربخن . شه ی چۆن مرۆفایه تی له سه برینی (5) پینچ ملیون بئ تاوان و ، له ناوبردنیا ناپرسیتته وه ، که وه ک رانه مه ره به ناگری تورک وکه ره سته ی تیکده ریان له ناو شه چی ؟ گه لی کوردی نه به ز ، که چه ندهه زارساتیک ، پتیش شه وه ی تورک هه لبوکته سه ره شه و لاته ی ئینستایان هه ره له م ولاته دابوون ، بویه ناتوانی به وچاوه سه بری خۆی بکات ، که له به رچاوی تورک سووک و رسوایه و ، به سوال کردن ! سوالی مافه کانی خۆی شه کات و ، لاوازه و ، وه ک چۆن دز و جهرده وناچیز ، راوئه نئین ، شه میش ناواله شاخ وشاره کانی خۆیدا راو شه نرئ .

حکومه ته کانی شنگلته ره و فره نساو ئیران که له 3 ، ل تورکیادا په یمانی دۆستایه تیان مۆردکردوو ، یه که میان و دووه میان ، به و پتییه ی په یمانی - لۆزان - یان مۆردکردوو ، له کۆمه له ی نه ته وه کان دا شه ندان

و ، سبیه میشیان که نه ندا میکی خۆره لاتیا نه یه ، له کۆمه له ی ناوبرا ودا ، له ژێر نه و په یمانه دا درتییان له خۆکه پکردن نه کردووه بۆ به رگری مژوفا نه له سه رگه لیکێ ژێر ده ست که له نا و بردن و پا کۆدان چا وه پیتی نه کن ، به لکو رینی پشتگیری و یارمه تی دانی تورکیا شیان گرتو ته به ر ، بۆ نه نجا مدانی به رنامه خوێنا و په کانی ..

- عیصه ت پاشا - له یه کێک له وتاره کانی نا واته لێ : ⁽¹⁾

" له م ولاته دا له تورک زیاتر که سی تر مافی نه وه ی نییه بلێ قه واره ی نه ته وه بێ و نیشتیمانیم هه یه ، نه م راستیه ساده یه ، دوا ی نه وه ی نه م هیلێ شه مه نده فاره شه گا ته سنوور و ، که لێنه کانمان چاکتر ده رشه که وێ و ده رفه تی گومان و هه ل نا دا ت بۆ به رپا کردنی که تن گێری و شـوێرش هه لگه یه رانندن ... "

عیصه ت پاشا - کا تی به م قسانه هه ره شه ی نه کرد ، له لایه کی تریشه وه نه وه ی سه لماند ، که نه گه رچی هیلێ شه مه نده فاره ، له هه مووکات وله هه موو جیگا یه کدا ، گه ره ترین هۆی شارستانیتێ ونا شتیبه ، له هه مان کا تیشدا کوشنده ترین ئامتیری تیکدان و به زه برترین هۆی له نا و بردن و په رتیشان کردنه ، نه گه ر له ده ست تورکدا بێ .

ئیمه ش که له به رده م نه م کێشه و گه یه رگه رفته نه داین و ، هه موویان نه چنه پالێ یه کتری ، نا توانین ده ست به رداری خه با تی په یه رۆزما ن به سین و ، نه ته وه شیرینه که مان له ژێر به زه یی حکومه تیکدا فه را مۆش به گه یین ، که وه زیری - داد - هه ک ش ، به هه مووجه به زه یی ونا شیرینی ونا شکرا یه که وه که خه لکیکی زۆریش گویتی لێ بێ ، بلێ :

" به روا و تیوری من شه مه یه : - با دۆست و دوژمن ونا - چاش به زانی ، که تورک سه رداری نه م ولاته یه و ، نه وه ی له خوێن و کۆرکدا ، تورک نه بێ ، له مافیک زیاتر ، هه یچی تری نیه ، نه ویش نه وه یه :

نه بێ نه که رو گوێله بێ ، ئیمه له ولاتیکداین ، له هه موو ولاتانی دنیا زیاتر ، ئازادی تیا یه ، شه مه تورکیا یه ده رفه تیش له مه گه ره تر وونا دا ت ،

1- له و وتاره یدا که له ها هه نگی کردنه وه ی هیلێ ئاسنه یی (نه نه قه ره - ستواس) دا دای ، وه ک له رۆژنامه ی - مه لته ت - ی رۆژی 30 ی ئابی سا لی 1930 ز - دا به لۆ بو ته وه .

بۆكە وەى نوپتەره كانئان بىرورايان ھەرچىيەكە ، بىدركىنى ، لە بەرئە وە
ئەمبىنن سۆزو ھەستى خۆم لەكەس ناشارمە وە " (2)
بەلەم ئەونەتە وە دەولەتەنى لەئەركى مەژوايەتى ھەلدىنن ولەبەر
دەستگە وتىكى ئابورى ، دۆستايەتى توركيە ئاپارىزن و ، ھەلۆستى
ساردىيان بەرانبەر خەباتى نىشتانايەنى خۆى ھەيە ، ئىمە
ھەلەنگەندى ئەم ھەلۆستەيان ئەھلىيە وە بۆرپارى وىژدانى
نەوھەگەنى داھاتوو .

كۆمەلەى - خۆبىوون - ئەلەنىشتان پەرورەران پىكھاتوو ، سەرەرەى
ھەرچى گىروگرفت وتەنگ وچەلەمەش ھەيە ، سورەلەسەر پەيرەوكردى
خەباتى نىشتانى ، تاگەيشتن بەئاواتى پىرۆزو ، بەدلى پىرەسروا و ،
عەشقى قوربانى دانەو ، رىگەئەگرىتەبەر وچراى مەژووى كورد
رابوردوى گەش وپىگەردى بەدەستەو ئەگرى و ھىزى خۆيشى لەئاگر و
ژىلەى گەشاوەى دلى نەتەو ەى كوردى مەزن وكىشەرەواكەيان وەرئەگرى .
بەلەى - رەنگە جاروبار تورك لەھەندى جىگا دا بۆى ھەلگەوئ ھەندى
سەرگەوتنى ناوخوا بەدەست بەئىنى و ، بەدرو و دەلەسەلەين : شۆرشى
نىشتانى كورد ، كۆتايى ھاتوو ، وەك لەسالى - 1925 ز - داكرديان ،
بەلەم راستىكەى بەپىچەوانەو ەيە ، ئەبى دنياش بزائى ئەو شۆرشەى
كەنىشتان پەرورەرانى خۆبەخت كوردو ، بەرپايان كوردو ، مادام ئاگر و
ژىلەى نىشتانى و غىرەتى نەتەوايەتى ئىسلامەتى ھەيە ، كەدەسەلەتى
خواوەندى لەدلى نەتەو ەى كورد داگەشاندوويەتسىەو ، ھەرگىز
دانامركىتەو ، ھەرئەگەشەتەو ، ھەرئەگەى .

لەكۆتايىشدا سەرلەنوئ دووبارەى ئەكەينەو ، كەئەم شۆرشە : بە
وەدەست ھىنانى دووشت نەبى ، كۆتايى نايەت : يان ھەرچى سەرپاز
و فەرمانبەرى تورك ھەيە ، لەكوردستانى پاك وخواشە وىستدا دەرپكرى ،
يان تەوگاتەى تاكەفیشەكەك لەكوردستاندا نامەئىنى ، واتەدوا
پەشمەرگەى كورد ، شەھىدەكرى .

2- لەو وتارەيدا كە - مەجموئەسەدەگ - ى وەزىرى داد - ى كۆمارى توركيە ، لە - ئودەش - دا
وەك لەرۆژنامەى - مەبەت - ى رۆژى 19 ى ئىفرىنى بەكەم سالى 1930 ز - باقوبتەو .

نرته به وه ی عه ره بی به خشنده

به چاکمان زانی ته م کتیه به وشه یه کی کورت کۆتایی پهن بهنینه که ناراسته ی نه ته وه ی عه ره ب وه وانیه یان بکه یین ، که له بوار ی سیاه ته تدا کاره که ن ، شومید ته که یین جیگی خۆی له دل وده روونی خاوه ن هملۆتست و بینین و هیمه ته کانیا ندا جیتی خۆی بکا ته وه .

برایانی عه ره بمان ، له عیراق و سوریا و حبیجا زو یه مه ن ، ته وئا زارانه یلن له بیرنه چوووه ، که له رۆژانی حوکمداری تورکدا ، چه شتوو یانه و ، ته و بستی مروه تیه ی له گه لیان گراوه و ، دیویانه ، شوینیان هه رله به رچا و ماوه و ، له بیره وه ریشدا هه رله یادن .

ئیمه دلتیایین له وه ی که سه ره رای ته وه ی هه ندیکیان ئیستا ، به ده ست ته رنی ته وان وه ته نالتین ، که په یمان وه لئییان بۆ ته رازاندنه وه ، یادی ته وئا زارو تاوان ونا ره وایی و بچ مروه تیه یان له بیره ، که له سه رده می رابوو ر دووا له گه لیان ته کرا وه به ئازارو نا ره وایی وه یادی ته وه سه رده مه به سه رچووانه ته که نه وه که سته می لیپه سراوانی تورک و سه رکرده گانی سوپا و فه رمانه رانی هه مه چه شنه و ، هه مه پله ته یان ره تاندن و ، زولم و زۆرو ده رده سه ریان پهن ته چه شتن ، دیعه نی ته و سیدارانه ش که - جمال السفاح - ی خوین ریژ ، له سوریا داینا بوون ، هیشتا هه رله به ر چاون و دیارن ، ته ونا ره واییه ش که له ته نجامی به رپا کردنی شۆرش ی 1916 ز - دا له گه لیان کردن و ، رزگار بوونی حبیجا زو سوریا و عیراق ، له کورت و پتیه ندی گران ی تورک ، هه موویان به لگه ن .

گومانی تیا نیه زۆربه ی رونا کبیرانی عه ره ب ، به شداری ته وه مان ته که ن که پتویه سته خۆله ومه ترسیه ی تورک بپارێزری ، که هیشتا هه ره شه له پاشه رۆژی ولاتیانی عه ره ب و ، ته ویه کیه تیه یان ته کات ، که هه ولتی بۆ ته ده ن ، چونکه تورک هه رله هه ل ته گه رین بۆ ده ست به سه را

گرتته وهی - موسل وحه له ب و شه سکه نده روونه - و⁽¹⁾ داگیرکردنی شه وسیع
 ولاته و ، له ناوهردنی ته واوی بنه مای یه گیتی عه ره ب ، ترستیگی به رده وامه
 له سه ر سواریا و عیراق .

کاتی خۆی عه ره بیش ، وه ک داروباری ئیستای کوردستان هه مان
 ده ردی توندوتیژی تورکیان چه شتوو ، به لām کوردستانی دا براوله هه موو
 دنیا ، خۆی له به رسه ختترین لیداندا راگرتوو ، که نه وه کانی جه نگیزخان
 ئاراسته ی نه ته وه یه کی شه که ن ، به ختی وای هتینا وه ملکه چی حوکمیان
 بپیت و ، ژێرده سته یان بپیت .

ئیمه ئیستا که بانگی نه وه کانی - عه دنان - و - قه حطان - شه که یین ، بژوتن ،
 دا وایان لی شه که یین ده ستگیرویی نزیکترین دراوسی وها و به شی
 ده رده سه ری دوینتیا بکه ن ، ناشانه وئ شتیکیان له شه ستۆبگرین ، له
 توانای شه وهه لوپسته ی ئیستایاندا نه بئ ، که شه ویش هه ر شه نجامی
 سه رده می گۆرکراوی تورکه ، به لām شه که ر ئازا دیخوازانی عه ره ب ، به
 که ره سه ی شه په وه نه که نه فریای ئازا دیخوازانی کورد ، شه وا شه وه ش که م
 نییه شه که ره وان به - قسه - فریای شه مان بکه ون ، وه ک قسه که ی
 - موته نه بی - په ندبێژ ، که شه لیح :

لَاخِيلَ عِنْدَكَ تَهْدِيهَا وَلَامَالِ فَلَيْسَ عَدَالْنَقْ إِذَا لَمْ تَسْعِدِ الْحَالِ

1- شه م کتبه پیش داگیرکردنی - شه سکه نده رووه - بڵاوه ته که له ساتی 1937 ز - دا داگیرکراوه (م)

خستنه بروی نه و کوشنارکاری و ناربه وایه ی که نیشتر نامازه ی بنوکرا

کوشناری ناوچه ی لیجه

ژماره ی کوشرا و	مالی سووتا و	ناوی گوند
200	40	بیشته ت
250	50	هه راق
150	30	فه را
848	150	باقین
15	15	ما طمور
249	50	مه لیکان
120	25	جوف هین
64	23	بارسام
198	40	ما زمار
299	60	سیتی
349	70	ته په کوی
200	40	چیلکه نی
249	50	سردی
150	30	دیرقام
200	40	جا مالاش
298	60	فیسی
260	52	فت تیس
398	70	شه قلات

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
هوری	30	150
ره زا	60	292
عین گول	15	75
دایلا	30	147
شه للی	120	585
کوللی	15	75
ما زفی	30	150
فرهات	18	90
دیزدینی	16	87
تاله ک	15	74
به رمال	10	49
طوزاله	30	148

کوشتاری ناوچه ی دارهینی

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
فررسوها	45	12
شردیشات	15	4
کلدان	10	8
سوکینگ	12	12
که شکودار	8	50
که رله نووسی	10	18
شه نیشان	25	36
مه زه کور	8	12
سیفان	300	150
شیرنان	20	7
تیوه رمین	10	1.1

<u>نا وی گوند</u>	<u>مالي سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
قورینی	15	12
مه را دان	30	17
کیس باس	7	13
تیحاق	15	13
بوخان	15	37
موسکی	10	13
قازونا	80	13
مه زری کییر	33	22
قولهن	15	21
خان صور	80	25
هوت	30	12
سیزا هیل	15	20
طاربا جور	200	85
شین	32	80
ناشکه صور	18	2
دیری قوری	13	5
بازام	16	2
ناراکیل	18	3
ناراکیل صغیر	30	20
هه لی چاپان	28	10
ناراکیل بوسرداق	50	18
که رمیک	16	12
نرشمالان	21	14
جیره ک	25	3
زیارته	19	20
والیس	90	28
موران	50	4

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالي سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
روت جا	100	75
ججه نی	80	45
قوریا ت	150	12
هورمه ک	18	11
به هیره پیر	19	22
دیلمکتان	16	15
دری نالی	28	25
تالیا ن	160	89
نه لفیان	50	80
که پیدامور	16	33
مه لایمبالله	30	16
حه لالات	19	17
تاسکی کوی	16	11
غرا به	26	9
لیتومیر	20	8
قارتانج	5	12

کوشتاری ناوچه ی نه ردوشین

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالي سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
کها ت	25	5
قوچگیر	10	9
قوف	30	163
سایه ر	15	75
بروج	25	4
کیلیدار	5	12
سغان	15	27

کوشتاری ناوچه ی جبا قجور

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوزرا و</u>
فازیزا	65	5
شا هینز	45	22
سه یدان	25	120
سیفی	40	15
ته نفیوقی ژوور	207	12
ته نفیوقی ژیر	37	18
ده ک	50	29
توص	25	13
هیزا بان	10	9
فاهزیان	20	12
جانی	47	95

کوشتاری ناوچه ی نصیبین

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوزرا و</u>
که رهیشی	35	40
که رطودین	100	5
ناربه ر	45	50
ده رکین لو	15	20
ته ل مجار	20	19
ته ل یه عقوب	10	52
شویشه ک	50	76
باقیسان	30	62

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
غورین	35	19
قالا	200	35

کوشتاری ناوچه ی جباب

<u>ناوی گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
مارین	50	50
کیبری مینا	40	70
مرباب	40	12
گوندی شه ترو	45	50
ته لحه سه ن	38	40
ته ل جیحان	102	50
شه زنا ورو	30	28
بادیب	50	15
حهربه ی نیشکا	15	19
سیدری	20	15
حهربه ی علی	120	150
حهربه ی کفر	35	86
نفرحباب	20	12
تابش	30	5
بامینه م	40	80
گولسوار	60	19
کنه ک	25	60
قولبیقان	20	28
شوشانی	50	25
کیوه	40	60
فاضلیر	45	28

کوشتاری ناوچه ی نه لیان

نمای گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
ته ل سیفان	35	71
ستوران	40	80
نه بدکان	50	100
دلاوی قه سری	60	107
حاجی کیان	30	90
هه رامیشکی	50	120
سرکانی	15	70
حاراب سکوزه	20	50
حاراب قوسنه	25	60
دیبه ک	100	64
دیترون تاغا	25	160
قیممان	30	50
شیخ خضر	25	59
بارود	20	60
شاهورق	20	60
قان حراب	30	45
بانج	15	75
برنجی	170	35
نالاقامیش	30	315

کوشتاری ناوچه ی مدیان

نمای گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
باجین	80	40

<u>نمای گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
که مالاب	20	18
باربانس	30	20
دالین	150	220
نبل	100	195
موقری	70	120

که ستاری ناوچه ی باجه رین

<u>نمای گوند</u>	<u>مالی سووتا و</u>	<u>ژماره ی کوژرا و</u>
درشامی	15	52
کسفرپ	75	160
قارتمین	10	29
نغباجه رین	45	18
تحرزی	30	19
صوران	40	55
داسفان	30	67
قاقوان	25	56
مسده	30	60
ثا بینورد	30	67
مزیره	120	220
توقه	20	58
کفزه یی	50	78
هابینتا	18	48
که می	25	28

کوشتاری ناوچه ی کربوران

ناوی گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
دیر صلیب	30	62
هه رمین	20	82
حه له ک	22	28
دیر هان	10	25
هیما ن	12	18
قصر شیرین	15	28

کوشتاری ناوچه ی دیار به کر

ناوی گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
توغنی	50	28
با شمه للو	40	50
قا میشلو	35	40
قور قچی	13	58

کوشتاری ناوچه ی کنج

ناوی گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
ملکان	80	122
هه زار شاه	60	82
بروج	25	68
ئیفاک	28	40
صولا حان	100	150
خه ربه زو	30	84
یه ک مال	18	56

نمای گوند	مالی سووتا و	ژماره ی کوژرا و
نا زاد	32	64
قاص	17	40
بو قلا	100	45
غاکبی	40	64
مارکیفت	8	19
ستر باس	10	48
مه لاپیر ما	25	64
سه ربا	50	80
ئینکا ق	20	64
ئیفنون	25	80
میتسیا زار	30	60
قامیقان	20	40
قامی ره ش	30	50
طوملا	150	180
جرک	60	28
بورا	30	48
جیبا	30	60
چوریکشما	10	28
باخچه	80	40
سهیرانه	5	15
قه ره بالچیق	60	88
ساغیفس	60	92

یادداشتہ کی شریف پراسا۔ بؤکونگرہ ی ناستی لہ پاریس

پیش تہ وہ ی دہ قی یا داشتہ کی - شریف پاشا - بلاو بکے پنے وہ ،
تہ وہ وی بیری خوینے ری بهیتمہ وہ ، کہ ناوہ روکی یا داشتی ناوبرا و ، تیکرا
تایبہ تہ به ماف و خاکی ، کورنو کوردستانی تورکیا وہ ، ہویہ کہ ش تہ وہ یہ
کہ تہ م یا داشتہ لہ تہ نجامی پے یوہ ندی ودا واکاری کوردہ کانی تورکیا وہ ،
کہ - شریف پاشا - یان پچ سپیری کردوہ ، تا بہ ناوی تہ وانہ وہ یا داشت
بخاتہ بہ ردہ م کونگرہ ی - ناستی - لہ پاریس و ، یا داشتہ کہ ش تہ وہ
بہ رہہ مہ گرنگی لی ہا تہ تہ نجامدان کہ (۳) بہ ندی تایبہ تہ لہ
برپیارہ کانی کونگرہ ی - سیقہ ر - بؤمافہ کانی کوردستانی تورکیا - ی تیا
مؤرکرا و ، بہ پچی تہ و (۳) بہ ندہ کہ بریتین لہ بہ ندہ کانی : (62 ، 63 ،
64) قہ وارہ یہ کی سیاسی سہ رہہ خو ، بؤکوردستانی تورکیا ، پیک بہینری
بہ لہم داخہ کہ م ، تہ م برپیارہ ی کونگرہ ی - سیقہ ر - تہ وہ ندہ ی لای
تہ ولہ تانہ وہ ، بہ تایبہ تی تورکیا ، پشت گوئ خرا و ، کاری بؤ نہ کرا ،
تہ وہ ندہ ش لای کورد ، خویہ وہ ، ہیچی بؤ نہ کرا ، چونکہ مہ سہ لہ ی کورد
تہ گہریک مہ سہ لہ بی ، تہ والہ وسہ ردہ مہ نا ، شورکیتیران ورونا کبیرانی
کورد ، بؤ نہ م مہ سہ لہ یہ ، گردنہ بونہ تہ وہ و ، تہ قہ لای چہ ندلایہ نیان یہ ک
نہ خستوہ ، چونکہ ہرلہ وکاتہ دا کہ کوردستانی تورکیا ، لہ گہ رمہ ی شورکیتیرا
بوون ، لہ ہہ مان کاتیشنا ، لہ کوردستانی عیراق ، بہ سہ روکا یہ تی شمیخ
مہ حمودی نہ مر ، شورکیتیکی بہ تین لہ نارادبوہ ، لہ م روہ وہ بہ چاکسی
تہ زانم بیروپرا و ہہ لویتستی سیاسی ، کہ لہ رونا کبیریتیکی تہ وسہ دہ مہ ی
وہ ک ماموستا - رہ فیق حیلمی - بہ یادی خوینے ری کورد بہینمہ وہ ، کہ
خوی لہ سہ ردہ مہ شورکیتیرا شہ کی شیخ مہ حمود نا ، جیگی دیارو ناشکرای
ہہ بوہ و ، ناگا داری تہ واوی لہ باری سیاسی تہ وسہ ردہ مہ ہہ بوہ و ، وہ ک

خۆی دواتر ، له بهرگه کانی یا دداشته کانی سۆماری ئێرانی .

"مه سه له ی کورد و سه بهر به خۆیی کوردستان ، هه ره له رووی سستی و فزیک قیلتی ئینگلیزه وه به نه نجام نه گه یشت ، له مه دا کورده کان خوشیان به شدارن وه ، نه توانم بڵێم که تانووێ گه وره تر نه بێ له کورده کان خۆیان بگیری ، چونکه جارێ کۆمه له سیاسیه کانی کورد ، که ناوچه یان له نهسته موول بوو ، له گه ل نه مه شدا که نه ندانه نا و داره کانی خه لکی سلێمانی بوون . نه وه یان به بیرانه ها تهبوو که به ناوی کۆمه له کانه وه ، نه مانه بئێر نه سلێمانی بۆیارمه تی دانی - شیخ مه محمود - و ، رینگهستی کاروباری نه و حکومه ته کورده ، که به راست و برۆ ، ها تهبوو ناو ، له کاتی که نه چوونه ئاسیای بچوو و ویلایه ته کانی خۆره لاتی تورکیا وه ، له نا و کورده کانی نه و نا وه دا ، ته قه للای بێ سوودی کوردا به تیان نه دا و بۆ بۆ لۆکێر نه وه ی بیری دامه زراندنی کوردستان تی نه کۆشان وه ، خۆیان نه خسته ده ره که و مروویان نه نه مکرده هه رێمی سلێمانی وه ، هه ولێ نه وه یان نه نه دا که له شیخ مه محمود که لگ وه بهرگن وه ، حکومه ته که ی له ده ستکاری نایاست و نه فامه کان بهار تیزن ، بناغه ی به هێز بکه ن تانه پووحن و بژی . به کورتی له م لایه نه وه . هه لیکێ ئیجگار هه لکه وتووێ گه وره یان له کیس دا وه ، که لکیان وه رنه گرت له وه ، که له کوردستانی عێراقدا ما وه یه کی هه ره / وره به دستمه بوو ته قه للای تیا بهرێ بۆمه سه له ی کورد .

نه وانه ش که له تورکیا بوون وه ، به تاییه تی سه ره که عه شیر ته کان و نا و داره کان ، وه کوله موته مه ری - نه ره رووم - دا بهیرا بوو ، به چه شنی تورکه نهیشتان په ره وه ره کان وه ، به لکوله وان زیاتر وه راست تر ، پشتی - مه ته فاکه مال - یان گرتبوو ، وه بهیریان دا بوو به شه ری (خو...؟) واته شه ری زرگاری - ولاتی شه ری که یه تی کورد و تورک - واته : شه ری ئیستیقلال ! نه وشه ره که نه نجامه که ی - داخه که م - مه حکه مه ی ئیستیقلال لێ په یدا بوو ، که لاهه کان و گه وره نا و دارانی کوردی به کۆمه ل نه خنکاندو ، نه پێشان به نیشانی تهنه گ وشه ست تیره وه .

نه گه ره بها تیه وه ، پێش سه ره که وتی - مه ته فاکه مال - کۆمه لک سیاسیه کانی کورد ، ئور بهینیان بگر دا یه وه ، هه ندێ له نه ندانه وریا کاسر

خویان بناردا یه ته لای - شیخ مه حمود - و به پتی به رنا مه یه کی سیاسی و قهومی ، بزووتنه وه کانی کورد ، له عیراق و تورکیا ، یه ک بخرایه و ، پیکه وه له سه رنه وه رنا مه یه پرۆشتنا یه ، زۆرجتیگی با وه ربوو ، که مه سه له ی کورد ره نگیکی تری وه ربگرتا یه . نه ناجا می شیخ مه حمود - یش به م جـۆره نه ته بوو که چاومان پی که و ت⁽¹⁾ " .

دیسان هه رما مؤستا - ره فیک حیلمی - سه باره ت به ویا داشته ی له شۆرشه کی - شیخ محمود - وه ، که ته بوا یه بنتیرری بۆ - شریف پاشا - و ، بخریته ته ک یا داشته کی تری - شریف پاشا - نه لی :

" شیخ مه حمود - مه زبه ته یه کی به نه هالی عه شایه ری نه م هه ریمه مور کرد ، که به پتی نه مه : شریف پاشا - ی کوردی دانیشوو ی پاریس کرا به نوینه رن کورده کان ، له کۆنفرانسی ناشتی - دا بۆدا واکردنی حقوقی قهومی کورد ، نووسین و ریکخستن - مه زبه ته که - له پیشه وه له مالی - حوکمدار - پیکهات - بیکه له حوکمدارو چه ندره ئیس عه شیره تیکسی ناودار ، هه ندی له خوتینه واره تیگه یشوو کان و میجره - نوئیل - و ، شینگلیزیک تریش له وئ بوون ، داخه که م ناوه که یم نه نووسیوه و ، له بیریشم نه ماوه ، من خۆم نووسیوه - مه زبه ته که - و - نامه - تاییه ته که بووم ، که نیرا بۆ - شریف پاشا - و ، نه مانه به - ره شیدکا بان - و - سه ید نه حمه دی به رزنجی - دا ره وانیه ی - پاریس - کراوه⁽²⁾ . به لām نه م نامه و مه زبه ته یه نه گه یشته - پاریس - و ، به هوی شینگلیزه گانه وه - ره شید زه کی کا بان - و - سه یدنه حمه د - ریتی پاریس - یان نه درا و له حه له ب مانه وه " ⁽³⁾ .

1- یادداشت - به رگی (3) - ل 47 ، 48 ، 49

2- یادداشت - به رگی (1) - ل 65 ، 66 .

3- یادداشت - به رگی (2) - ل 190

ده فی یار دامتہ کی رزہ نرالہ ریف پاشا بزرگ نگرہ ی ناستی۔ پاریس ۱۹۱۹۔ ز

داخوازیہ کانی - نرمن - کہ زیادیان پیوہ نرابو، تیستا نرانی ،
بویہ پیوہ وایہ نرانی داخوازیہ رپہ واکانی نرانی کورد، لہ بردهم
کونگرہ ی ناستی دا ، دہ ست نیشان بکری .

بہ پیوہ باری سرنجی نرانی تنوگرافیک - زانستی تایہ تی گہ لان - سنووری
کوردستانی عوسمانی^(۱) ، لہ باکوره وہ ، لای - زیقان ZIVEN - وہ -
تہریبی سنووری قہ فقا س ، دہ ست پیوہ کات و رووہ وخورثا وا نرانی
بویہ - نرزه رووم - نرزنجان - وکیما KEMA - و - و - نرانی بکیر -
- بھیمی - و - دیفیک - لہ باشووریشہ وہ - بھران - و زورگہ کانی
- شنگار - و - تہ لہ عفر - و - ہولیر - و - کہرکوک - و - سلیمانسی - و
- ٹاکلمان - و - سنہ - دہ ست پیوہ کات ، لہ خورہ لاتیشہ وہ -
- رہ واندووز - و - باشکالی - و - فیزیکالی - دہ ست پیوہ کات ، سنووری
نیران - بیش تا ترپکہ کانی نارارات - .

کورد ، لہ سہ رده مہ دیرینہ کانی میژوہ وہ ، بہ چہ ندر ، ناوی جیا جیا لہم
ناوچانہ دا ژیا وہ ، کہ دیا ترینیان لہ سیانزہ سہ دہ لہ بوبہ رہ وہ ، بہ - کورد -
ناسراوہ . کوردستان تاملدانی نرانی زومہ : نرانی خویشی بویژیردہ سہ لاتی
سولتان سہ لیمی یہ کہم ، لہ چل وشہ ش میرنشینی سہ رپہ خویشی ہاتبوو ،
کہ - دیاربہ کر - و - دنیقر - و - چاری سول - و - لیر - و - ناردیال - و
- کاکری - و - نامیدی - و - کورکیل - و - فینک - و - نرمان - و - کیف -
و - جیموچ - و - گیزک - و - سیرداسی - و - نرکیل - و - ساسور - و - ہیران -
و - کھلیس - و - چیروان - و - دیرزینی - و - شیردکان - و - حلق - و

1- یادداشتہ کہ لہ دہ فی ندرہ ناسیہ وہ کراوہ بہ ہرہ ہی ، کہ کالی 1919 ز - لہ چاپخانہ ی - LHOIR -
چاپ کراوہ . (م)

امیراف پاشای سمرقند

پاشا خندان

- تەرقىل - و - سەيدى - و - سوليمانى - و - ساھران - و - تىرگور - و
- كالايى - و - داودود - و - پلنگان - و - بەتلىس - و - كارزان - و
- بۇتان - و ... ھتە . ھەمويان لە ژيژىركىڭى دەسلەسلىتىم مىرنىشىنە
سەربەخۇ كوردىيانە دا بوون .

موسىن - لە كىتەبە كەيدا دەربارەى مېژووى رۇمانى ، ئەرمېنىيا - ى لە
چاۋگەكانى ئىچلە و فورات و ، سەرچاۋەكانى - كور - دا ، داناۋە ، بەلەم
داشېرى مەعارىڧى بەرىتانى ، كە - نوتالىس - نووسىۋىتىى ، لە ووردترە ،
چونكە دەست نىشانى - ئەرمېنىيا - ئەكات كە " ولاتىكە لە خۇرئاۋاى
ئاسيا دا ، ئەكە وپتە ، خۇرئاۋاى زەرباى - قەزوين - و ، باكوورى چىپاكانى
كورستانە و ، بە سەرتوركيا و رووسيا و ، ئىران دا دابەش بوۋە ، نەشتىكە
دۆلىتى بەپىت داپىرناپرى ئەكات و ، ئەم دۆلەنە لەكەتوۋەكانى ئارارات دا

به يه ک نه گه نه وه " ديارى کړنى ته م خاکه ، نه وه رېټه ده رته خات ، که پټيوسته دا وای بگن ، نه ک خسته پرووى دا خوازی ناړه وا ، له سه رحسابی ولاتی کورد .

به لڼم نه وه ی په یوه ندى به م به ش کړنه ی کورستانه وه هه یسه ، که نه که وټه مه لټه ندى - نه رزه رووم - وه ، نه توانړی پشت به پای زانای جوگرافى - ELIEE RECLUS - به ستریت ، که له کتیبه گه وره که پیدا سنووره گشتیه کانی ، له ناوچه کانی ناسیا دا ، روون کړدوته وه ، که به تېروانینی نه وه ، نه وه سنووره راستیه کانی خاک وگلی کورستانه . ټیمه له کاتی دووباره سه یرکړنه وه ی نه خشی جیهان دا ، له گ ل نه وانه شدا که رتیا ن دا وه نه م زاناکه وره یی جوگرافیا ، له بری نه وان ، نه م نه رکه مرقایه تیه ، له پیناوی چه سپاندنی - مه بده شی هه رېټه کاند - له نه ستو بحرئ ، ناتوانین خومان له وسنوورانه به ده رنیتین ، که نه وه ده ست نیشانی کړدوون . " له ودولانه دا که هوزگه لیکى زوریان تیا یه ، به تاییه تی له سه ر بریژایی - زیتی گه وره - ، کورد ، نه ته وایه تیه کی به هتیز پټک نه هتین ، له به رانه ر تورک وفارس دا وه ، نه شیا نه وئ ده ولټ تیکی سه ربه خوی خویان پټکه وه بنیتن . " به نا و بانگترین زانای جوگرافیا ، له سالر 1884؛ - دا نا ته مه ی سه ر وه نه نووستی به پټی سروشتی حالیش لایه نی شاره زای تریش له نا وکونگره که دا ، نه توانی له مه بکولیتته وه ، له گ ل نه مه شدا ټیمه ریگا به خومان نه نه بین وسه رنجیک له سه رده ولټ تی چا وه روان کراوی - نه رمینیا - ده رته برین وه ، نه لټین ناوچه ی وای پټوه لکتیرا وه ، که کورد ، تیا پیدا زوربه یه له به رته وه ش که نه وانه - کورد - وه رگټر - وانا سرون که جه نگا وه ری به هتیزن وه ، زور توند به خاکه که یانه وه لکان ، بویه که ناسا یش له م ده ولټ ته چا وه روان کراوه ی - نه رمینیا - دا ناچه سپی ، مه گه ر به وه ی ده ولټ ته هاو په یمانه کان ، به شتیوه کی هه میشه ، هتیزکی سه ربازی تیا دا بنیتن ، که نه م هتیزه ش هه رتووشی هتیش هتینا نه سه رته بنی له شتیوه ی شه ری پارتیزاندا .

- نه رمه نه کان - له ورووژاندنی مافه کانیا ندا باسی - سه رمینیا ی .
گه وره - ش نه که نه وه وه ، نه لټین له سه رده می - تیگران - دا ، واته په نجبا

سال به رله زاپين ، ده وله تتيكي ته رهنه سي هه بووه ، به لام له بهيريان چووه ،
يان له بيرخوياني ته به نه وه ، كه ته بيج له پال ته م داوا به ياندا ، ته وه شي
بخه نه پال ، كه هه ريمه كانيان كاتى خوي ، له رووي جيهانيه وه ، به شيكي
سه ره كي بووه ، له ئيمپرا توريه تي رومانسي وه ، هيشتا - تيگران - پيش خوي
له ژياندا بووه . كه دووباره نه لايه ن - پومبي - يه وه داگيركراوه ته وه . ته م
سه رنجه ته وه ش ته سه لميتني كه نابن ته رمينياني گه وره ، به بنه چه وره گهزي
ته رهنه سي دا بنري وه ، ته رهنه ونه وان ش كه دا كوكيان لي ته كن ، هه داله تي
داخوازيه كانيان به وقسه يه به سه لميتن ، كه چه ندهه زار ته رهنه ن - يک له
كورستاندا ته ژين ، له به رپه رچدانه وه ي ته م پررپا گه ندانه شدا ، دووباره
پشت به نووسينه كه ي - NUTTALS - ته به ستينه وه ، كه ته لتي : "ته رهنه نكلن
له كوئنترين سه ده كانه وه ، كوچيان كردهوه بۆ ولاته دراوستيكانيان وه ، ته مانه
وه ك جوله كه كان وان ، هه ربه ته نيا خه ريكي كاروباري بازرگانين ،
به تاييه تي پاره گورينه وه ، كورديش نكووليان له وقسه يه نيه ، كه كه مايه تي
ته رهنه ن ، له كورستان دان و خوولياي بازرگانيتيان بۆ ده ست كه وتني
قازانجي زور ، له م ناوچانه داو ، بۆ دا دوشيكي كورد ، خويان كوتچيسان
كردهوه . بۆ كورستان " . واش تيبيني ته كرى له به ره مان خوليا ته مانه
- ته رهنه نه كان - ژيانيان له شاردا ، پيچ په سه ندرتربووه وه ، هه ربه يه كجاريش
كارو پيشه ي كشت و كال - يان فه راموش كردهوه .

بۆ سه لماندنسي گوزه راني ته م كه مه نه ته وا يه تيه ، پشت به تازه تيرين
به لگه ي ره سمى ته به ستين ، كه له لايه ن ده سه لاتدريتتي تورك وه وروپا وه
ده رچووه . ته وه بوو به پيتي په يمانى - به رلين - ليرنه يه ك له ژنه رالتى
ئينگليزي - BAYER - و - سه عيىپا شا - ي سه روكي ته نجوومه ني دهولمتي
عوسمانى و - ميناس ته فه ندى - كه يه كتيك بوو له پيا وما قولدنسي ته رهنه ن ،
بۆ ليكولينه وه و ناماري سه رژماري دانيشتوانى پتيك هات .

له وبواره شدا هه رته نيا ئاماژه بوته نجامي ته وه رژميتهر باسكراوه ، له
پاريزگه ي - دياربه كر - داته كه ين ، كه وه ك ده ركه وت سه رتا پاي ژماره ي
دانيشتوانى .. 840 000 - هه شت سه دوچل هه زار - كه س بوون ، له مه
(6 000 000) شه ش سه دهه زاري موسلمان و (240 000) دووسه د و

چل هه زاریشی دیان وجووله که بوون .

له سالی 1895ز -- یشدا ، میر - لوبانوف - ی وه زیری دهره وهی رووسی که ناکرئ ته میش هه ربه دؤستی کورد دا بنرئ - به ره سمی - گوزه رانسی ته رمه نه کانی له چوارچیوهی ده وله تی عوسمانیدا سه لماند که ، که مه نه ته وایه تین .

له نه نجامی مشتمو پیکیشدا ، که له ۳ تشرینی دووه می 1896ز - له نه نجوومه نی نیشتمانی فره نسی داکراوه و ، روزنامه ی ره سمی له چواری تشرینی دووه می 1896ز - له 1357 - 1358 دا ، بلاوی کردوته وه ، وه زیری دهره وهی فره نسا برای گیاند ، که " له وهه ریمه تورکیانه دا ، که ئیستا مشتمو پیانه له سه ری و ، به پیتی ته وسه رژمترا نه ی له به رده ستماندان ، ریزه ی ته رمه نه کان ، له چا وسه رتا پای دانیشته واند له 13% تپیه پناکه ن .

دا به ش بوونیشیان له هه ریمه کانی ناسیا دا چوون یه ک نیه ، چونکه له هه ندیکیا ندا زۆرن و ، له هه ندیکی تریاندا په رش و بلاون و ، به واتایه کی تر ، ته م ته رمه نه کلۆلانه ، له م پارێزگانه دا زۆریه ی دانیشته وان نین ، یان نه یانته وانیوه له مه لبه ندیکدا گردبینه وه تابتوانن جوریک له مافی خودموختاری به رتیه به رن ، پاشان بۆته وهی بیسه لمینین ، که که داخوازیه کانی کور ، ره وایه ، چه ندیرکه یه ک له ونا میلکه یه به به لگه دینینه وه ، که له لایه نه ته نجوومه نی ته رکانی رووسیایه له رچه ووه ، به شتیه یه کی نه تینی به سه رته وانه دا دا به شیان کردوه ، که زۆر جیتی متعانه یانن . دیارنه واره رۆکه که یشی هه ربه ته نیا بۆبه رزه وه ندی سوپا و ، سیاسه تی رووسیا بووه ، بۆیه به م هۆیه وه ته توانرئ بوتئرئ که ته م نامیلکه یه به رامبه ربه کوردو ، ته رمه نیش بین لایه نه و ، دیاریشه ته م مه به سته ی ته م نامیلکه یه ی له پینا ودا نووسراوه ، هه ربۆده رخستنی زانیا ری بووه ، که هه ر به نه تینیش ته مینیه وه .

نامیلکه که باسی هه ردوو پارێزگی - وان - و - به تلپیس - ته کات ، که به گوێره ی قسه ی ته رمه ن بیت ، گوایه بین هیچ چه ندوچونیک ، هه ردوو پارێزگی ته رمه نن ، نامیلکه که دهرباره یان ته لیت : " ریزه ی کورد ، له م دوو پارێزگه عوسمانیه دا ، له ته رمه ن زۆرتره ، چونکه ریزه ی کورد ، له

- وان - دا ، له (46% و، 26%) ه و ، له - به تلیس - یشدا
رټیزه ی کورد ، له (55%) ه و، به رامبه ربه (35%) ی ټرمه ن ، ټم ناماره
ناوبراو ، باسی تورک ناکات له م دوو پارټیزه یه دا ، که نه وانیش هه مان
ثایینی کورد - یان هه یه ، که - ټیسلام - ه .

هه ربه تنیا له پارټیزه کانی - زان - و - موش - دا ، رټیزه ی کورد و
ټرمه ن ، وهک یه که و، له هه رټیمی - به تلیس - دا ، کورد له (50%) پټیک
دټینی و، ټرمه ن (40%) ، به لآم له هه رټیمه کانی تر دا رټیزه ی کورد، زوړ له
ټرمه ن به رزتره و، له هېچ یه کټیک له مناوچانه دا ، رټیزه ی ټرمه ن ناکات
نیوه ، له ناوچه ی - هه کار - یشدا ، رټیزه ی کورد له (56%) ی دانیشتوانه .
له - سیرت - یش له (60%) ی دانیشتوانه و، له - گیتش - یش لـــ
له (79%) یه . رټیزه ی کورد له م هه رټیمه ی دوا پیدانه وه نده به رزه که
ټرمه نه کانی ټم ناوچانه ، له کوردی زیاتر به هېچ زمانټیکی تر قسه ناکه ن.
ته نانه ت له هه ندی ناوچه ی پارټیزه کانی - وان - و - به تلیس - دا ،
ټرمه نه کان پیاوانی ثایینیان نه بی ، ټوانی تریان پټیناسه ی خویان
نازانن .

به لآم ټه و ی په یوه ندی به دا به شینی ثایینی ، دانیشتوانی ټم دوو
پارټیزه په وه هه یه ، رټیزه ی موسلمانان له پارټیزگی - وان - دا ، ټگاته
(45%) و، دیان - هه کانیش له (43%) و، ثایینه کانی تریش (3%) له
- هه کار - یشدا رټیزه ی موسلمانان ټگاته (56%) ی دانیشتوان و ،
دیانه کان (43%) و، ثایینه کانی تر (1%) . له پارټیزگی - به تلیس -
یشدا رټیزه ی موسلمانان ټگاته (60%) و، دیانه کان (40%) . لـــ
- موش - یشدا رټیزه ی موسلمانان له (51%) و، دیانه کان (48%) و ،
ثایینه کانی تر له (1%) . له - سیرت - یش دا رټیزه ی موسلمانان ټگاته
له (56%) و دیانه کان (34%) و، رټیزه ی ثایینه کانی تر له (1%) . به
کورټی له نټوان ټه و (32) قه زایه دا ، که هه ردوو پارټیزگی - وان - و
- به تلیس - پټیک دټین . ته نیا هه شت قه زایان دیانه کان تیایاندا
زوړ به ی دانیشتوانی پټیک دټین . ټیتر له قه زاکانی تر دا موسلمانان

زۆربەي دانىشتوان پتيك ديتن تيا ياندا ⁽²⁾.

ئەم بەلگە نامانە ، ھەمووشيان لەكاتىگدا ئامادە كراون ، كەسە ئەو كارەسات دلتە زىنانەي بەرامبەرە ئەرمەن ئەكران ، سۆزۈبەزەيى ھەموو ئەوروپا لەپال ياندا بوو ، كەچى لەگەل ئەمەشدا ئەو دەرتە خات ، كە ھەرگىز ئەرمەنەكان ، لە ھېچ بەشكى ئىمپراتورىيە تى موسمانىدا زۆربەي دانىشتوانيان پتيك نە ھىناو ، ھەرلە بەرھەمان سۆنگەش ئەرمەنەكان لە كوردستانىدا ، زۆربەي دانىشتوان پتيك ناھىتن ، كە بە بەشكى لەو ئىمپراتورىيە تە دا ئەنرا .

ئەتوان ئىز بەلگە پەكى تىرىش بۆتەو بەتئىرتەو ، كە كورد ، لەم ناوچانەدا زۆربە پتيك ديتن ، ئەو یش ئەو ەيە ، ئەوتىپ ھەتزانەي پتيان ئەوتىرئ ھەمىدى - ئاتىستان ھەربەتەنیا لەم نوو پارىزگەيەدان ، ئەم تىپانەش ئەندامانى ھۆزەكانى - ھەيدەرانلى - پتيك ديتن ، كە - محمد صادق بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - شاقلى - كە - جەغفەر بەگ - سەرۆك يانەو لە - ئادامانلى - كە - ھەلى بەگ - سەرۆك يانەو لە - موكرورى - كە - محمد بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - شىمسكى - كە - صادق بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - شىكيا - كە - شەرىف بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - ئامادونلى - كە - سلىمان بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - ھەسنانلى - كە - فەتھوللا بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - جىبرانلى - كە - ئىبراھىم بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - تاكورى - كە - حسين بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - ئىرتوش - كە - ھەسەن بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - پىنيان - كە - لوتفوللا بەگ - سەرۆك يانەو ، لە - شىدانلى - كە - مومەربەگ - سەرۆك يانەو ، لە - ئالاش ھەيدەرانلى - كە - حاجى دىمىر پاشا - سەرۆك يانە .

ھۆزى - ھەيدەرانلى - كە شەش تىپى - ھەمىدى - لى پتيك ھاتووە ، لەنچوان خۆرھەلاتى زەريا چەي - وان - وخۆرئاوای زنجىرە چىياى - ئالدار - دان ، تىرەيەكى تىرىش لە - ھەيدەرانلى - ھەيە پتي ئەوتىرئ - ئاھار - ھەيدەرانلى - ، لە - ئوداك - وما لازجىرت - و - ھىرپش -

2- ھەتە لە كوردستانى توركيا ، مىزانى قىستە . (م)

نیشته جتین . دواى شه میش له رووى ژماره وه ، هوزى - هه سانلى - دیت ، که له نزیک - مالازجیرت - و - هنس و بولانیکه - نیشته جتییه وه پتیج تیپ پتیک دتین ، که سیانیان له پارێزگاى - به تلپس - ن . به پله ی سته میش هوزى - هیدمانلیله ر - دیت ، که له سه ر برێژایى رووبارى - زیلان - نیشته جتییه . به لām هوزى - جه برانلى - له دووتیپ پتیک دین وله قه زای - قارتو - نیشته جتین ، به لām هوزه کانی تریان ، له چا و شه و هوزه باسکراوانه ی سه ره وه دا ژماره یان که متره وه ، هه ریه که شیان له سه تیپتیک زیاتر پتیک نا هتین . هوزى - شانلى - یش له سه ر رۆخى خۆره له لاتى زه ریا چه ی - وان - نیشته جتین . هوزى - تاکورى - یش له شارى - سیرایى - و قه زای - مه حمودیه - ی نزیک سنوورى فارس شه ژین . هه ر به م جۆره هوزى - میلان - یش له سه ره مان سنوور ، رووه و خۆرشا و نیشته جتین . هوزى - موکورى - ش هه رله هه مان نا وچه شه ژین . به لām هوزى - چیکیا - له قه زای - شه لپاک - ی به شى ژووورى رووبارى - زى دا نیشته جتین . هوزى - شیدانلى - ش له هه ر بووه زای - سه میدیه - وه ، - نورچین - دان ، له کانتیکدا هوزى - ئالچی - له - مالا سیرت و شیرجیج - سه قامگیره .

جگه له م هوزه سه ره کیانه ، هوزى بچوکتیش هه ن وه له م نا وچانه دا شه ژین . . سه ره رای به کاره تینانى هه موو جۆره شتیکی وانا شایسته ش به رامبه ر ، شه م هوزانه ، که له رانه به ده ره ، به لām به سه وى پا به ندی رۆله کانی شه م هوزانه وه ، به ره وشت و خوى نه ته وایه تی ونا زادیانه وه ، نه یان هتیشته وه سه رۆکه کانیان ، مل بۆمیری بده ن . پێشمان وایه که ته نانه ت به هوى یارمه تى ده سه لۆبتیکى ته وروپا بیسه وه ناتوانرئ شه م خه لکه زۆره جه نگا وه ره کوردییانه ، قایل بکریئن بچه ژیر ده سه لاتى که مه نه ته وه ی ته ره مه نه وه⁽³⁾.

مسیونیره⁽⁴⁾ سه رگه رمه کانیش ، بۆیه که م جار ، که هاتنه کوردستان به

3- ژماره نا به ته به کان به پارێزگه کانی - وان - و - به تلپس - مەمەدانق به گ - له روسیه وه کردوو به تى به ده ره یى .

4- مسیونیر : نیشتر (م)

په روشی ثابینه وه ویستیان کوردبگن به - دیان - ، به لدم که بویان
 ده رکه وت ، نه مه یان بونا کرئ ، ته قه لای خویان خسته کار بو رینمایی
 کردنی تیره دیانه کانی کوردستان و ، له ناوتم تیرانه ی دیان - یشدا ،
 تیره ی نه رنه نه رته دوکسپه کان ، که زیاتر ناماده ی نه م پر وگرامه بوون ،
 بویه هه رکه له لایه نه م مسیونتیر یانه وه ده ست کرابه کردنه وه ی قوتا بخانه
 پوله کانیان پر بوو له قوتا بی نه رمن ، شیتربو وروژاندنی هه ستیشیان
 مسیونتیره کان باسی میژووی - تیگران - یان بوته کردن و ، به شان و بال و
 سه روه ربی ولاته که یاندا هه لته دا ، که له سه رده می دیرینی نه م پاشایانه یاندا
 شوینانی تریشیان دا گیر کردوو ، بویه به هوی نه م په روه رده وگوش کردنوه
 بووه ، که پر بووه له وروژاندنه وه ی گیانی میژینه یان ، یه که مین تتووی
 سه ربه خویان تیاننیزرایه وه ، که پاشان نه ونا کامه گرنگی یه هه بووه .

هه سه باره ت به و مسیونتیرانه ، جاریکی تریش نه گه ریمه وه بولای
 نامیلکه کی له مه رته نجوومه نی نه رکانی رووسیا وه ، که باسکرا ، بوشه وه ی
 ناماژه بو نه وهرگانه بکه م ، که تیایدا هه توه : " سی سالتیک له مه وه به ر ،
 چهنده سه ته یه کی مسونتیری کاشولیکی ، یان پروتستاننتی ، له هه نندی
 مه لبه نندی گرنگی پاریزگی - وان - و ، شاره کانی - وان - و - به تلپیس دا
 سه قامگیر بوون ، سه وه ی به تاییه تی له م مسیونتیرانه دا سه رنج نه درا ،
 مسیونتیره نه مه ریکاییه کانیان بوو ، که به پیتی روانینه جیاوازی نه ریت و
 ثابینی ، خه ریکی پروپاگهنده ی ثابینی نه بوون و ، ده ستی یارمه تییبان
 بوه ژاران دریزته کردو ، قوتا بخانه کانیشیان له چاو هه تردا ، ریک و
 پتیک تربوو ، جگه له مه ش له وقوتا بخانانه دا که مسیونتیره کان له شار ی
 - وان - و - به تلپیس - دا کردبوویانه وه ، به شی تاییه تی بو فیتیر کردنی
 پیشه ی هه مه چه شنه یان کردبووه وه ، سه بیریش له وه دا بوو نه م قوتا بخانه
 نه مه ریکاییانه له دوا ییدا زور شور شگترو سه ربه ختی وایان تیا ده رچوو ، که
 له جیهاندا له هه ر پروپاگهنده چیه کان بوو ، له گه لته وه شدا که
 نه مه ریکاییه کان به لیتشا یارمه تی نه رمن - پیشیان نه دا ، که چی نه وانه
 - نه رمن - خویشیان نه نه ویستن .

گیان وده روون وچا وهرستی بازرگانچیتیشیان وای لئ کردوون هه میشه

له وه زياتر دا وا بگن ، كه پتيان ره وايه ، يان شايسته يانه . نه وا نيتاست
دا واي چه ندبه شيكي به ريني كوردستان نه كن ، كه لكيترا وه به ناسيائي
بچووك و ، له مه شدا به لگه و بيا نوويان هه ره ودا گير كرتانه ي - تيگران - ه
كه له چا و تروكاندننكدا سرايه وه و ، له وه زياتر كه به راگوزاري به ميژوويا ندا
ره ت بووه ، هيچي تر نه بووه .

حكومته تي عوسماني له سه ره مئ - عبدالحميد - داپسه و تنه تگ پئ
هه لچنينه به ره دوا مه ي نه وروپا ، كه سه باره ت به نه رمه نه بئزار بووه گان ،
تا ولات به جن بهيلن و ، ده ست به رداري شونا سنامه ي عوسماني ببن ،
به مه هه زاران نه رمه نئ ، له وه ريمانه ي قه له مړه ويه كوئه كه ياندا
سه قامگير بوون ، كه به پتي په يمانئ - به رلين - سپيردرا به شيمپرا توژيمتي
رووسي ، بويه زور به ي نه و كوچ كرد وانه ، زه وي وزاره كانيان فروخت به
كورد ، به لكو هه نديكيان هه ر زور به ناساني به جيتي هتشت به پتي ياساي
عوسمانيش نه و كاته ده ستى به سه ره وزه ويانه دا نه گرت ، كه له ماوه ي
سن سالدا ، له لايه ن خاوه نه كانiane وه ، ناكيتلرين و ، له دواييشدا
نه فروشرانه وه ، له به ره وه مولكايه تي نه وزه ويه جئ هيلرا وانه ، بووه به
هي كورد ، چونكه له ده سه لاتداريتي حكومه تيان كړيه وه .

دواي ناشكرا كړنئ ده ستوريش نه و نه رمه نيانه ي له رووسيا دا په نابهر
بوون ، سه يريان كورد رژيمي - تزار - له رژيمي توركي توندوتيز و سه خت
تره ، كه لكيان له وليبور دنه گشتيه وه رگرت ، كه دراو ، گه رانه وه نيشتماني
ره سه نيان ، به هوي حكومه ته وه كه و تنه وه دا وا كړنئ زه ويه كانيان ، كه
كورد كړي بوويانه وه . له نه نجامي نه م ته نك پچ هه لچنينه دا ، كه
ديپلوما سيه تي خورثا واي - نه وروپا - ده ستى دا بوويه ، حكومه تي
عوسماني ، ملي بچ دا وا كانيان دا ، به لام كورده كان له م زولمه زور و
ناړه وايه خورثان و زور به توندي به رنه نگاري نه م ره فتاره بوونه وه .

له به ره مه لبراني تايه تي نه وروپايي ، له ناسيائي بچووك و له
كوردستانيشدا پتيك هات ، بچا ره سه ركړنئ نه م ناكوكيه ، شه مه له
كا تيكيشدا بوو ، كه جه نكي گشتي ، له گه رمه پيدا بوو . تيكراني نه مانه به ناشكرا

ته وه ده رته خه ن ، كه ته وه رته نانه ی له كوردستاندا نيشته جى بوون ،
به ئاره زوومه ندى خويان ، جتيان هيشتووه ، بۆيه بۆيان نيه به ناوى ياساوه
داواى ته وزه ويانه بكه نه وه .

ته گه ربيئرا زۆربه يه كى زۆرى دانىشتوان ، ده سته پارچه ن له حوكم
كردى كه مایه تيه كدا ، به وشيوه يه ی پتيى قايل ته بن ، ئاخو ته شق هيا
له وه بخوازى ، كه كه مه نه ته وه ی ته رمه ن ، ميرا تگرى به رپوه بردى
گه ل - يگ بن ، كه له وان زۆترن وه ، له وانيش پايه به ندىترن به
سه ربه خويانه وه ، وه ك گه لى كورد ؟ له به رته وه پتيوسته لىژنه يه كى
ته وروپاى تيكه ل پتيك به تيرى بۆ وردبوونه وه له مه سه له ی كړينى ته و
مولگانه ی له زه وى وزارى دانىشتوانى كوردستاندا ، له عه قاردا تۆمار
كراون ، ته گه رته وانه حه زبكه ن له ته رمينيا كوچ بكن ، به مه رجى هه مان
ريگا ئاسان كردن ، له لايه ن لىژنه كه وه بدرى به كوردوه ، ته رمه نيش پتيى
قايل بى .

بيروپاكانى - ويلسون - پالېشتى كوردن له مافى دامه زراندى
ده واته تيكى كوردى دا ، كه خاوه نى هه مووسه ربه ستى وسه ربه خوييه كى خۆى
بى ، چونكه بيروپاكانى - ويلسون - كه له چواره خا ل پتيك ههاتوون ، و
له لايه ن حكومه تى عوسمانيه وه سه لميئراون ، رى به كوردنه ده ن ، داواى
سه ربه خويى بكات ، به بى ته وه ی په يوه نديان له گه ل شيمپرا توريه تى
عوسمانى دا بېچرپيت ، كه چه ندان سه ده له سايهيدا ژياون وه ، پا به ند
بوون به نه ريت و ره وشت وه خوى خويانه وه .

له به ر روشنايى ته م روون كوردنه وانه ی سه ره وه دا ته توانين
داخوازيه كانى كورد ، به م جۆره كورت بكه ينه وه :

- 1- به توندى ته و داوايانى ته رمه نه كان ره ت كه كه ينه وه ، كه له
كوردستاندا داواى ته گه ن وه ، پتيوسته به گويره ی ته ونه خشه يه ی له گه ل ته م
يادداشته دا به رزكراوه ته وه ، سنوور بۆداخوازيه كانيان بكيشن⁽⁵⁾ .
- 2- په روه رده كردنى مه رومالآت ، به سامانتيكى بنه په تى كورد دا ته نرئ ،

له بهر نهوه به گویږه ی ئاوو ههوا گۆږین ، پټویست نهکات گهرمیان و .
کوږستان بکړئ و ، بو ئه مهش داوا نهکین هم له وه پگایه له دهره وه ی
نهو سنوورانده نهین ، که بو کوردستان دیاری نهکړین .

3 - له کۆتاییدا داوای نهومافه نهکین که یتیمان په وایه و به تاق
پتگای دا نه یتین که نه مانگه په یتته پتسکه وتن وشارستان یتتی و زه مینه شمان
بو خزش نهکات که بهروبومی نیشتمان که مان به کار به یتنین و ، له گهل
دراوسیکانیشماندا به ناشتی بژین .

ههروه ها تکا له - کۆنگره ی ناشتی - نهکین ، لیژنه په کڼ نیوه
دوله تی پتک یتتی ، تا به پتی مه بده ئی نه ته وه کان سهرپرشتی رهنگ
رشتنی سنووربکات و ، هه موو نه و ناوچانهش یتتته سهر کوردستان ، که
زۆربه ی زۆریان کوردن ، خو نه گهر له و ناوچه کوردیانده ، به پتی
سروشتی حال ، خه لکی له په گهزی تریان تیاوو ، نهوا یاسایه کڼ تایبته
دهر نه کړئ و ، ریگایان یی نه درئ و ، به یتتی نه ریستی خو یان ، خو یان
به ریوه نه بهن .

نهو په پری ناواتمان به کۆنگره په و ، زیان و دوا پوژی گه لیکي
ره سه ئی نه خهینه بهردهم ، که سووره له سهر زیانده ی ، نه گهر کۆسپ
نه خړتته ریی بریاردانی چاره نووسیه وه که خزی په پیره ی بکات .

ژه نرالی شریف پاشا
سهرۆکی وه فلی کوردی بو کۆنگره ی ناشتی

ناونیشان : 20 شهقامی میسین - پاريس .

Dr.B.SHERGO

THE KURDISH MATTER

Translated by:
MOHAMAD H.BAKY

1992

بهره‌مى چاپکراو:

۱- ژوان - دیوانى شىعر

چاپى يەکم - ۱۹۸۰

۲- گەشتى رىج بۆ سلیمانى

وهرگزان - ۱۹۸۶

۳- كێشه‌ى كورد - وهرگزان

چاپى يەکم - ۱۹۸۶

چاپى دووم - ۱۹۹۰

چاپى سێيم - ۱۹۹۲

۱- گولەكەنى دۆزەخ - دیوانى

شىعر

چاپى يەکم - ۱۹۹۰

چاپى دووم - ۱۹۹۱

ئامادەى چاپ:

۱- شىنى خواوند - دیوانى

شىعر

۲- گەشتى رىج بۆ كوردستان

۱۸۲۰

۳- گۆزانى و مۆسیقای كورد و

زبان و بهره‌مى سهید عمل

نەسەر